

P400 (2)

hente

KÖNYVTÁROS

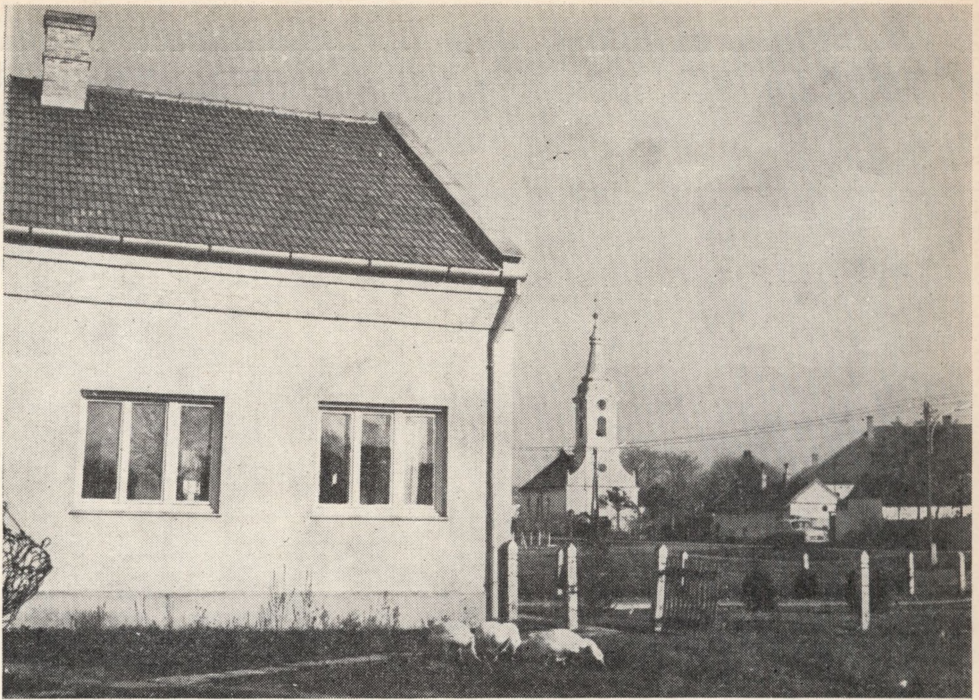

1972 JUL 4

6
JÚNIUS

1972

Felső képünkön: a Sarkadkereszturi Községi Könyvtár. Alul: a gyulai nemzetiségi könyvtárfiók. Cikkünket lásd a 329. oldalon (Gerő Gyula felvételei)

TARTALOM

KOVÁCS MÁTÉ: A könyv, az olvasás és a könyvtárak világéve	315
ZIRCZ PÉTER: Szakmai információ és könyvtár	322
Kitüntetések	325
HEGYI NÁNDOR: A vállalati műszaki könyvtárak és a munkások olvasása ...	326
GERŐ GYULA: Békési jegyzetek 2.	329
PÁLDY RÓBERT: A járási könyvtárak sorsa	334
KARÁCSONYI JÁNOSNÉ: A vasasszakszervezet könyvtárhálózatának fejlesztési terve	338
GYÓRI GYÖRGY: Iskolai könyvtári szakkörök (<i>Iskola és könyvtár</i>)	341
RÓZSA BÉLA: Bakó József 1896—1962 (<i>Könyvtárosok és bibliográfusok</i>)	344
Megválasztotta új vezetőségét az MKE zenei szekciója (<i>Gy. F.</i>)	346
SIMAY NORBERT: A szakszervezeti könyvtárak területi szerepe és a tanácsi segítség	347
Gyermekkönyvhét Vas megyében (<i>Bozóky Éva</i>)	349
Hírek	351

TÁJÉKOZTATÓ

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: Az olvasó nevelése	353
Az olvasás volt az életem... (Lejegyezte: <i>Könczöl Imre</i>)	356
Darvas József köszöntése a Híradástechnikai Anyagok gyárában (<i>Petővári Gyula</i>)	361
Sarkadi Imre emlékkiállítás (<i>Mátyás István</i>)	362
Központi üdülőkönyvtár Balatonfüreden (<i>pr</i>)	363

KÖNYVEKRŐL

Népi hagyományok az építészetben (<i>Szij Rezső</i>)	364
---	-----

KÉZIKÖNYVTÁR

CSIKÓS NAGY BÉLA: Magyar gazdaságpolitika (<i>Csomor Tibor</i>)	367
A családjogi törvény magyarázata (<i>dr. Takács József</i>)	368
Modern fizikai kisenciklopédia (<i>Vértesy András</i>)	369

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

KOVÁCS ZOLTÁNNÉ: Érdeklődés, szakirodalom, továbbtanulás (<i>Katsányi Sándor</i>)	369
--	-----

MÓRA LÁSZLÓ: A Műegyetemi Könyvtár története 1848—1948. (Tóth András)	371
FREY TAMÁSZNÉ—GERLEI FERENC: Közlekedési irodalomkutatás (Szilágyi Tibor)	372

BIBLIOGRÁFIÁK

A magyar könyvtár- és tájékoztatásügyi irodalom angol nyelvű referáló lapja (Sz. T.)	373
Könyvtári híradók	374
Könyvtári kiadványok	376

A borító hátlapján Takács Dezső ex librise

Из содержания

- Mate Kovacs:* Всемирный год книг, чтения и библиотек (315);
- Peter Zircz:* Профессиональная информация и библиотека (322);
- Nándor Hedi:* Фабрично-заводские технические библиотеки и рабочие (326);
- Robert Paldi:* Положение и роль уездных библиотек после реорганизации администрации (334);
- János Karácsonyi:* План развития библиотечной сети Профсоюза металлистов (338);
- Дердь Дери:* Кружки при школьных библиотеках (341).

From the contents

- Máté Kovács:* World year of books, reading, and libraries (315);
- Péter Zircz:* Professional information and the library (322);
- Nándor Hegyi:* Factory special libraries and the workers (326);
- Róbert Páldy:* Situation and role of the district libraries after the reorganization of local administration (334);
- Mrs János Karácsonyi:* Development plan for the library network of the Metallworkers Union (338);
- György Györi:* Library circles in schools (341).

Aus dem Inhalt

- Máté Kovács:* Weltjahr des Buches, des Lesens und der Bibliotheken (315);
- Péter Zircz:* Die Fachinformation und die Bibliotheken (322);
- Nándor Hegyi:* Die technischen Fachbibliotheken der Betriebe und die Arbeiter (326);
- Róbert Páldy:* Situation und Rolle der Kreisbibliotheken nach der Umorganisation der Verwaltung (334);
- Frau J. Karácsonyi:* Zu dem Entwicklungsplan des Bibliotheksnetzes der Eisenarbeitergewerkschaft (338);
- György Györi:* Fachkreise der Schulbibliotheken (341).

Cikkeink szerzői

Bozóky Eva, a Könyvtáros rovatvezetője; *Csomor Tibor,* a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Gerő Gyula,* a Könyvtáros olvasószerkesztője; *Györi György* tanár; *Hegyi Nándor,* a Csepel Autógyár műszaki tájékoztató osztályának vezetője; *Karácsonyi Jánosné,* a vasasszakszervezet központi könyvtárának vezetője; *Katsányi Sándor,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa, Kovács Máté, az ELTE Könyvtártudományi tanszékének vezetője; *Könczöl Imre,* a Várpalotai Városi Könyvtár igazgatója; *Mátyás István,* a Népszava munkatársa; *Páldy Róbert,* a Könyvtáros szerkesztője; *Rózsa Béla,* a Szombathelyi Megyei Könyvtár munkatársa; *Simay Norbert,* a Könyvtáros munkatársa; *Szij Rezső* művészettörténész; *Szilágyi Tibor,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Dr. Takács József,* a jogtudományok kandidátusa; *Tóth András,* az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője; *Vértesy András* egyetemi hallgató; *Zircz Péter,* a Művelődésügyi Minisztérium munkatársa.

KÖNYVTÁROS

**A MŰVELŐDÉSÜGYI
MINISZTERIUM
LAPJA**

INDEX: 25 449

Szerkesztő bizottság: Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Papp István, Sallai István, Szöke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 451-758, 664-805.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat, Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest VII., Lenin körút 9—11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap-Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint.

72.7827 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

A KÖNYV, AZ OLVASÁS ÉS A KÖNYVTÁRAK VILÁGÉVE

Ez a cím is csak megközelítően fejezi ki a *nemzetközi könyvév*, mint kulturális világmozgalom lényegét. A szocialista országok prágai előkészítő értekezlete iktatta az elnevezésben a könyv mellé az olvasást és a könyvtárakat is. Helyesen, mert így a mozgalom címe valóban kifejezőbb lett az eredeti és általánosan elterjedt elnevezésnél.

De tegyük hozzá nyomban, hogy az elnevezés még így sem érzékeltetheti teljesen a világmozgalom egészét. A nemzetközi könyvév eddigi dokumentumainak tanúsága szerint úgyszólván sehol sem csupán a könyvről, hanem majd mindenhol az *írásbeli közlés rendszerének* több más, többnyire valamennyi főtényezőjéről van szó. Éppen ezért e cikk is igyekszik kommunikációs szemléletével és kibővített tartalmával az írásbeli közlés folyamatának egészére, mint a társadalmi közlés egyik legfontosabb rendszerére kiterjeszteni a figyelmét. Így remélhetőleg a világév és a világmozgalom céljáról és tartalmáról teljesebb képet vázolhat fel.

Az előkészítés és előzményei

Mindenekelőtt emeljük ki, hogy a könyv nemzetközi éve, azaz az írásbeli közlés rendszerének világéve *nem előzmények nélkül* valósul meg. Számos ország már évtizedek óta időről időre megszervezi a maga könyvnapját, -hetét vagy -hónapját. Egyre több a nemzetközi könyvkiállítás, könyvvásár (Lipcse, Frankfurt, Brüsszel, Nizza, Belgrád, Varsó stb.). Még gyakoribbak a nemzetek közötti kölcsönös könyvkiállítások. A magyar kiadványok pl. évenként jónéhány külföldi könyvkiállításon, könyvvásáron vesznek részt, s gyakran szerepelnek sikerrel. Nálunk is évenként több ország könyvkiadását, folyóiratait és hírlapjait mutatják be rendszerint hasznos tanulságokkal.

A könyvek és más kiadványok megismertetése tehát eddig is *sikeresen* folyt, de *világméretű összefogásra s az együttes propagandára* most került sor először. Kiváló alkalom ez arra, hogy a könyv, az olvasás és a könyvtár, pontosabban az írásbeli közlés rendszere az UNESCO 1970. évi közgyűlésén hozott határozat alapján megszervezhesse a maga nemzetközi évét. Az emberiség egyre szélesebb tömegeinek figyelmre tartósan a kiadványok és az olvasás felé fordulhat, és az alkalom számvetésre készítheti az olvasók millióit, továbbá a művelődéspolitikai irányítóit, valamint a szakkutatás és szakképzés munkatársait arról: hogyan alakul az írásbeli közlés szerepe és jelentősége életünk folyamataiban a jelenben és a következő évtizedekben személyiségünk, közéletünk, termelőmunkánk, oktatásunk-nevelésünk, közművelődésünk, tudományos kutatásunk fejlődésében.

Nyíltan meg kell kérdezni, hogy milyen *okok* és *indokok* váltották ki ezt a nemzetközi összefogást és világméretű propagandát. Vajon az írásbeli közlés rendszerének korszerű belső átalakulása, a fejlődés ereje és lendülete, az önbizalom és versenyzőkedv indította-e el? Vagy esetleg a közlésmód visszamaradásából adódó aggályok és félelmek, a túltermeléssel, illetve a kiadványáradattal együttjáró válságtünetek készítettek-e erre? Avagy a társadalmi közlés újabban kifejlődött együttesének, ezen belül az audio-vizuális tömegközlelési rendszerek: a hangrögzítés és a távközlelés (rádió, hanglemez, hangszalag), valamint képrögzítés és képtávközlelés (fénykép, film, televízió) versenye s az ebből fakadó vélt vagy valóságos nehézségek, esetleg az önvédelem és ellentámadás szándéka szorított-e rá?

Az UNESCO Courier ünnepi számának címlapja

A Magyar Posta emlékbélyegének képe

jutott a bizakodás, illetve a bizalom is, így pl. az írók, költők, szerzők munkássága, valamint az irodalom és a tudomány értékei iránti közmegebecsülés, a jó könyv és olvasmányok értékének elismerése, a könyvtár, a bibliográfia, a dokumentáció szükségességének belátása, és nem utolsósorban az olvasó ember halála a személyes fejlődését elősegítő, a benne mély nyomokat hagyó, a számára szellemi örömeket nyújtó, tudatbeli gazdagodását támogató emlékezetes olvasmányélményekért.

Így vagy úgy mindezek előidézői voltak annak az érdeklődésnek és hangnak, amit a világév terve, célja és programja az emberiség nagy tömegeiben már előzetesen is keltett, s ami máris a tervek és tettek szinte beláthatatlan sorát indította el nemzetközi és nemzeti szinten egyaránt.

A könyv alapokmánya

A világév és világmozgalom egyik legnagyobb *elvi eredménye A könyv alapokmányának* elkészítése, megjelenése, annak szemlélete és tartalma. Itt az UNESCO 1970. évi közgyűlésének eredeti állásfoglalásával szemben, mely az írásbeli közlés ágazatai közül csupán a könyvet emelte ki, már a folyamat egésze szerepel. Nyilván annak a meglehetősen ritka körülménynek szükségszerű következményeként, hogy az alapokmányt elfogadó brüsszeli értekezleten (1971. okt. 20—22.) az írás- és olvasási, könyv- és könyvtári kultúra valamennyi tartományának szakemberei, az írók fordítók, a zeneszerzők, a kiadóik és könyvkereskedők, a könyvtárosok és dokumentálók jelen voltak, s nemzetközi szervezeteiknek képviselőiként részt vettek és közreműködtek az alapokmány kidolgozásában.

Lehetséges, hogy ez az összefogás és a kommunikációs folyamat egészét egységbe foglaló állásfoglalás nem volt minden vonatkozásban elvileg tudatosan megalapozott. Elképzelhető, hogy legalábbis részben a világév nagy alkalmá egyeztetette az ágazatok érdekeit. A nyilatkozat mégis döntő előrelépés volt, mert az alapokmány tíz pontja a közlési folyamat minden lényeges szakaszát és formáját valóban szerves egységbe kapcsolta. Így a *szellemi értékek társadalmi körforgásának* az a rendje és menete, amely az írásművek létrehozása, a kiadványok elkészítése és terjesztése, a könyvtárak és dokumentációs intézmények gyűjtése és feltárása útján jött és jön létre, a valószínűleg megfelelően elvileg is egységes rendszerként kerülhet be a világ köztudatába.

Az alapokmány helyesen hangsúlyozza az írásművek szerepét, a szerzők, írók, költők munkájának és az alkotás feltételeinek a fontosságát. Elismeri és kiemeli a kiadványok, a nyomdászat és terjesztés jelentőségét. Végül helyükre teszi az írásművek és kiadványok társadalmi felhasználásának intézményes formáit: a könyvtárak, a bibliográfia és dokumentáció tevékenységét. S ami a leglényegesebb: ezek előtt mindjárt az első pontban leszögezi az olvasók jogait a művelődésre és tájékozódásra,

A nemzetközi év előkészítésének fő mozzanatai arra vallanak, hogy mindezek a *tények és tényezők, körülmények és összefüggések* közrejátszottak a mozgalom kialakulásában —, ha nem is mindegyik azonos mértékben és módon. Az UNESCO már évekkorábban szakértőket kért fel a könyvkiadás és könyvterjesztés, a bibliográfia és a dokumentáció, a könyvtárak és az olvasás helyzetének és szerepének, új formáinak és hatékonyságának vizsgálatára. Az elkészült érdekes és értékes jelentések, közlemények közül több is beható elemzést közöl a könyv, az olvasás, a könyvtárak helyzetéről és további fejlődési lehetőségeiről a gyorsan változó világban.

De társult ezekhez jó néhány más, nemzeti keretekben végzett kutatóintézeti, egyetemi *vizsgálódás* is, amely igyekezett megvilágítani a mai állapotokat és a fejlődés további tendenciáit nálunk is, külföldön is. Felszínre kerültek a szakterületen belül és kívül is bizonyos kételyek, válsághangulat, aggodalom, és jelentkezett a védekezés igénye is pl. a rádió és tévé versenyével szemben. Ugyanakkor szerephez

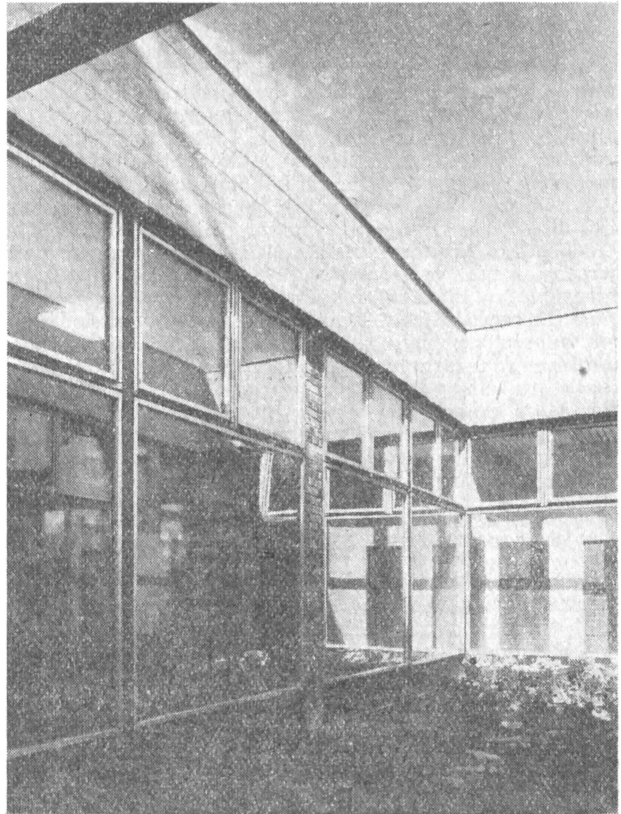
s kinyilvánítja a társadalom kötelezettségét, hogy az analfabétizmust mielőbb felszámolja, s biztosítsa az olvasási készség kialakítását és fejlesztését, továbbá az olvasók változó szükségleteinek és igényeinek kielégítését.

S ha mindezt nem is lehet úgy tekinteni, hogy a társadalmi kommunikáció íráson és olvasáson alapuló rendszerének jelenlegi széttagoltsága ezek kinyilvánításával egy csapásra megszűnik, arra mindenesetre alkalmas az alapokmány, hogy a benne foglalt elvek a valóságos összefüggések felismerését elindítsák, és a világ közvéleményét előkészítsék a rendszer egységének elfogadására, továbbá, hogy az írásos közlési folyamat egymásra utalt ágazatai szorgalmazzák s fokozatosan korszerűen kiépítsék együttműködésüket.

Az írásbeli közlés helye és lehetőségei a tömegközlési rendszerek versenyében

Ez az együttműködés annál is inkább időszerű és szükségszerű, mert a rendszer széttagoltságából adódó hátrányok és a korszerű egység kiépítéséből ígérkező előnyök belátása nem csupán elvi kérdés, hanem a korszerű továbbfejlődés és versenyképesség egyik alapfeltétele. Nyomatékosan erre figyelmeztetik, sőt kényszerítik az írásbeli közlés valamennyi ágazatát az audio-vizuális tömegközlési rendszerek is. Ma már nyilvánvaló, hogy ezek egyenként és együtt is csak akkor és úgy tudnak helytállani abban a *versenyben*, amely a művelődő, tájékozódó emberek s társadalmi rétegek figyelmének, szabad idejének és anyagi erejének megnyeréséért folyik, ha saját létezésük és kapcsolataik törvényszerűségeit és korszerű követelményeit minél alaposabban felismerik és azokat saját gyakorlatuk korszerűsítésében és kölcsönös kapcsolódásaik továbbfejlesztésében minél tudatosabban s minél összehangoltabban alkalmazzák is tudják.

S itt elérkeztünk a világév és világmozgalom *leglényegesebb, legizgalmasabb problémájához*. Itt és ebben csaptak össze eddig és csapnak össze most is az egymással ellentétes vélemények és szenvedélyek. Azoké, akik, mint pl. Marshall *McLuhan* kanadai (torontói) egyetemi tanár, aki könyvei egész sorában (*The Gutenberg Galaxy*. Toronto. 1962. — *Understanding Media*. New York. 1964. stb.) azt igyekszik bizonyítani, hogy az írás és olvasás történeti szerepét betöltötte, s a mai elektronikus világban az audio-vizuális közlési rendszerekkel és a számítógépek lehetőségeivel szemben fokozatosan háttérbe szorul. Szembefordul ezzel a másik tábor, élén olyan szerzőkkel, mint Robert *Escarpit*, aki *A könyv forradalma* (*La révolution du livre*. Paris. Unesco. 1965.) című ismert könyvében azt próbálja megvilágítani, hogy a *kiadványkészítés és könyvterjesztés szervezete, technikája és módszere* nem merevedett meg, képes rugalmasan hozzáidomulni a mai társadalmak tömegméretű kommunikációs szükségleteihez. Ennek ékes

Az új Makói József Attila Városi és Járási Könyvtár belső udvara (Sárközy Ágnes felvétele)

bizonyítéka, hogy az olcsó tömegkönyvek nagyipari előállításával (livre de poche, paperback) és a terjesztési hálózat sűrítésével, valamint a propaganda megerősítésével máris átütő sikert aratott. Sikerült elérnie, hogy a korábbi népkönyvek, ponyvakiadványok igényesebb formáiban — a különféle szórakoztató, közepes vagy alacsony színvonalú kiadványok mellett — a nemzeti és világirodalom színe-jáva, a tudományos és ismeretterjesztő művek, valamint a különböző szintű tankönyvek egész serege is megjelenhet, és a társadalom széles tömegeihez folyamatosan eljuthat. Könyvében s ennek nyomán számos más vizsgálatban és tanulmányban igazolódott, hogy az írásbeli közlés — nagy múltja ellenére vagy éppen ebből kifolyólag — továbbra is a kulturális tömegközlés egyik fontos, korszerűen megújítható, versenyképes ága a jelenben is, és az marad a jövőben is.

Ehhez természetesen alapvető feltétel, hogy az *írásművek* is korszerű tartalommal és formában készüljenek. Mint Alberto Moravia mondja: nem elég a könyvet kinyomtatni... annak, hogy a könyv valóban vonzó olvasmány legyen, az a legelső feltétele, hogy a művet jól írják meg. Biztató, hogy az egyes nemzetek irodalmi, tudományos és ismeretterjesztő művei mellett a világirodalom, a világtudomány és világtechnika is egyre bővebb választékot kínál, ami mindenhol lehetővé teszi a kiadói programok további bővítését, szellemi színvonalának javítását.

A jövő lehetőségeiről, kilátásairól folyó vitákban eddig kevesebb figyelmet fordítottak az *olvasók számának és összetételének* várható alakulására. Az UNESCO kiadásában most készülő új tanulmánykötet: az *Olvasás-éhség* (La faim de lire) előreláthatóan ezt igyekszik majd megvilágítani. Nemrégiben éppen erről: az olvasó, az olvasás és az irodalmi alkotás helyzetéről, viszonyáról és ezek alakulásáról folyt érdekes vita nálunk is Az emberi szó jelene és jövője címen az *Új Írásban* (1971. 3—6. számok). Ugyancsak az érdeklődés megélénkülését tanúsítja nálunk is, külföldön is az olvasásvizsgálatok növekvő száma. Ezek máris meggyőzően igazolják, hogy az olvasási kultúra legfőbb tényezője, az olvasók tábora számszerűen kibővülőben, a személyes olvasási gyakorlat pedig elmélyülőben van. Érthetően, mert a fejlett társadalmak életviszonyai: a közéleti tevékenységek, a munka és a művelődés növekvő szükségletei, a tudomány és technika, az oktatás és nevelés növelik az olvasó, tájékozódó emberek számát és igényeit is.

Úgy tűnik tehát, hogy az írásbeli közlés rendszere nem csupán azért maradhat fenn, sőt fejlődik tovább az audio-vizuális közlési rendszerek erős versenyében is, mert képes szemléletének, szervezetének, technikájának és módszereinek korszerűsítésére, hanem mindenekelőtt és -felett azért, mert a gyorsan gyarapodó emberiség soraiban mind több az olvasó, és többit is olvasnak. Nyilvánvaló, hogy a folyamatban levő szervezeti és technikai korszerűsödés sem önmagáért, hanem a társadalom növekvő szükségleteinek a kielégítésére jön létre most is, minthogy ez volt a legfontosabb előbbre vivője mindenkor, fejlődésének korábbi szakaszaiban is.

Végül a kilátások mérlegelése során nem szabad elfelejtenünk arról, hogy ez a verseny a modern tömegközlési rendszerek között folyik, de nem azokat, hanem a *művelődő, tájékozódó embert* szolgálja. Különösen így van ez nálunk, a szocializmus viszonyai között. Nem az elérhető jövedelem, vagy a megszerezhető befolyás a cél, hanem az, hogy a társadalom minél szélesebb tömegeinek minél több és jobb alkalmat nyújtssanak a művelődésre: az eredményes önképzésre, a megbízható tájékozódásra. Ezt pedig csak úgy lehet elérni, ha tömegközlési rendszereink nem egymás ellen dolgoznak, hanem munkájukat sajátos adottságaik és lehetőségeik figyelembevételével, ésszerű munkamegosztás és kölcsönösen egyeztetett cél- és feladat-terv alapján együttműködve végzik. Így válhatnak ellenfelekből olyan nemes versenytársakká, akik a maguk eszközeivel a közös célok megvalósításán fáradoznak.

A világ országai és népei a mozgalomban

A nemzetközi év dokumentumainak áttekintése meggyőzően igazolja, hogy a különböző országok és népek társadalmi rendszerüktől és azok fejlettségének színvonalától függetlenül bizonyos mértékig eltérő céllal és programmal, de lényegében a jó együttműködés készségével kapcsolódtak be a világmozgalomba. Ez is biztató bizonyítéka annak, hogy a világ népei egyetérthetnek és együttműködhetnek egymással valamely kulturális feladat elvégzésében akkor is, ha indítóokaik, elérhető céljaik, alkalmazandó megoldásaik és módszereik különbözőek is egymástól.

A *fejlett tőkés országok* elsősorban azért sürgették a könyv nemzetközi évének megszervezését, mert ettől remélték a könyvkiadásban és könyvkereskedelemben, pontosabban ezek hagyományos formáiban mutatkozó válságtünetek felszámolását. (Innen a könyvév elnevezés is!) Nem vették észre, hogy saját konzervativizmusuk foglyai és áldozatai. Nem a könyvkiadás és könyvkereskedelem került válságba, hanem annak csak a hagyományos formája. A viszonylag kis példányszámban megje-

A Darvas József 60. születésnapja alkalmából a váci Híradástechnikai Anyagok Gyárában rendezett ünnepség. Az elnökségben balról jobbra: Kónya Lajos, Czine Mihály, Darvas József, Illyés Gyula, Féja Géza, S. Hegedűs László országgyűlési képviselő, a Hazafias Népfrent titkára, Lőkös Zoltán, a Pest megyei Hírlap főszerkesztője, Kovács Máté (bevezetőt mond), Varga Sándor, a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat igazgatóhelyettese

lenő, drága művek kiadásában és ezeknek a hagyományos bolthálózaton keresztül való forgalomba hozásában mutatkoztak nehézségek. Bizonyítja ezt, hogy a világ könyvkiadása (és könyveladása is) összességében évről évre jó ütemben nőtt: 1950-ben pl. a kiadott művek száma 250 000, 1970-ben pedig csaknem 500 000 volt. A megjelent példányok száma 1970-ben 7—8 milliárdra becsülhető. A kiadott művek száma évenként mintegy 4%-kal, a példányszámoké pedig 6%-kal növekedett. A legutóbbi két évtizedben, 1950 és 1970 között a művek száma tehát megkétszereződött, a példányoké pedig megháromszorozódott. Ebből azonban igen jelentős részt az olcsó tömegkönyvek tettek ki.

A fejlődő országok megint másként fogadták a könyvév tervét. Ha nem is egyforma tudatossággal és határozottsággal, de többnyire felkarolták a mozgalmat. A haladó irányzatú országok elsősorban azért, hogy népességük minél nagyobb részét mozgósíthassák az írás és olvasás elsajátítására, s segíthessék a könyvkiadásuk, nyomdászatuk és könyvterjesztésük megszervezését vagy további fejlődését. Másrésztől a visszamaradt földrészeken az UNESCO szervezésében tartott regionális előkészítő konferenciák azt tanúsítják, hogy a fejlődő országok jelentékeny hányada kívülről, a fejlett országoktól kér és vár segítséget a nyomdászattechnika meghonosításához, illetve továbbfejlesztéséhez, a papírhány leküzdéséhez. Csak így remélhetik a jelenlegi aránytalanságok csökkentését.

Az alábbi táblázat jól jelzi, hogy az 1968. évi adatok szerint a fejlett földrészeken kiadott művek aránya messze meghaladja az ott élő népesség arányát. A visszamaradt földrészekeken pedig a kiadványok arányszáma jóval alatta marad a népesség arányszámának.

Földrész	A népesség aránya: %	A kiadott művek aránya: %
Európa (A Szovjetunió nélkül)	13,1	44,4
Szovjetunió	6,8	15,6
Észak-Amerika	8,9	14,4
Óceánia	0,5	0,8
Dél-Amerika	5,2	2,7
Ázsia	55,9	20,5
Afrika	9,6	1,6

Ezeket az aránytalanságokat szeretnék a fejlődő országok is, az emberiség egyetemes fejlődéséért felelősséget érző fejlett országok is közös erőfeszítéssel mielőbb kiküszöbölni.

A *szocialista országok* kezdettől nyomatékosan támogatták a könyvénv tervét, de egészen másként fogták fel célját, tartalmát és lehetőségeit. Itt válságjelek seholsem mutatkoztak. A könyvkiadás az elmúlt évtizedek során mindenütt állami feladattá, a szocialista művelődéspolitikai egyik fő segítőjévé vált. A könyvkiadást és -terjesztést nem — vagy alig — terhelik adókkal. Sőt, egyes művelődéspolitikai szempontból fontos kiadványfajták megjelentetéséhez állami támogatást is adnak. A könyvterjesztés mindenhol ugyancsak művelődéspolitikai célokat szolgál, s ezeket különféle mozgalmi módszerekkel igyekeznek megvalósítani. Így pl. könyvnapok, könyvhetek, vagy könyvhónapok szervezésével, üzemi, hivatali, falusi bizományi terjesztéssel, valamint a könyvek viszonylag olcsó árával. A szocialista országok azért karolták fel a könyv, az olvasás és a könyvtárak világevét, mert további alkalmat láttak benne arra, hogy itthon még eredményesebben támogathassák művelődéspolitikai célkitűzéseiket, külföldön pedig a fejlett országok dolgozó tömegeinek művelődését és a volt gyarmati, fejlődő országok kulturális előhaladását közvetlenül vagy közvetve, ezúton is elősegíthessék.

Hazai eredményeink, további lehetőségeink és feladataink

A hazai helyzet áttekintéséből élénk tűnik, hogy az írásbeli közlés ágazatai az utóbbi negyedszázad folyamán szocialista társadalmunk viszonyai között mennyiségben és minőségben rendkívüli fejlődést értek el. S ha e gyökeres újjáalakulás üteme nem is volt mindenkor és mindenhol egyenletes, az eddigi eredmények valóban szembetűnők: az egyes ágazatok színvonala és teljesítménye a világszint közélsébe jutott.

Jól jelzi és jellemzi ezt néhány főbb eredmény. Így a szerzők száma és felkészültsége, a szellemi alkotások feltételei, jogi és gazdasági viszonyai minden korábinál kedvezőbbekké váltak. Könyv- és lapkiadóink, nyomdaüzemeink, könyv-, lap- és folyóiratterjesztésünk szervei közép- és nagyvállalatokká fejlődtek. Kiadványaink száma és példányszáma a korábinak többszörösére nőtt. Amíg pl. 1938-ban országunkban összesen 8156 kiadvány 17 millió 272 ezer példányban jelent meg, addig 1970-ben a kiadványok száma 28 138-ra, tehát majdnem három és félszeresére, a példányok száma pedig 85,5 millióra, vagyis csaknem ötszörösére emelkedett. Hírlap- és folyóiratkiadványaink 1970-ben már 1,1 milliárd példányban jelentek meg. De nemcsak a számuk nőtt, hanem a különféle kiadványfajták összetétele, tartalmuk, művészi megformálásuk, anyagi, technikai kivitelük is igen sokat javult. Könyvterjesztésünk szervezete, bolt- és ügynökhálózata, munka- és propagandamódszerei, a kiadványtermés, a terjesztési feladatok, az olvasói igények lépést tartottak a vásárlók érdeklődésével. Közművelődési és szakkönyvtáraink szervezete és munkamódszerei korszerűen kialakultak: könyvtári hálózataink rendszerei az ország egész területét, minden lényeges életgyakorlatát átfogják, szolgáltatásaik terjedelme és színvonala alkalmas és képes arra, hogy a rájuk váró feladatok nagy részét eredményesen ellássa. Közművelődési könyvtárainkban 1950—1970 között az olvasók száma 0,4 millióról 2,2 millióra, az állomány 2,2 millióról 24,7 millióra, 1953—1970 között pedig a kölcsönzött kötetek száma 17,2 millióról 54,8 millióra nőtt. A bibliográfia leglényegesebb műformái kialakultak, a legfontosabb kiadványfajták területén sikeresen megszerveződtek. A dokumentációs tevékenységek pedig olyan széles körben és lendülettel bontakoztak ki, hogy ma már termelésünk, tudományos kutatásunk és társadalmi gyakorlatunk más lényeges területein is többnyire korszerű színvonalon tudnak eleget tenni az ott jelentkező információs követelményeknek, sőt, gyakran jó teljesítményeikkel a ma még lappangó új szükségletek fokozatos tudatosulását is elő tudják segíteni.

Mégis hiba volna *megelégedni az eredményekkel*. Ha ugyanis az eredményeket nem a korábbi elmaradott állapotokhoz viszonyítjuk, hanem a világev és világmozgalom célkitűzései és távlati lehetőségei felől próbáljuk szemügyre venni és értékelni, nyomban megmutatkoznak a hiányok és a további sürgető feladatok. Mégpedig két vonatkozásban is. Egyfelől a közlési rendszer egyes ágainak a fejlődése sem mindig haladt mindenben egyenletesen, azonos ütemben, s nem ritkán többé-kevésbé befeléfordulva vagy éppen önmagába zárkózva ment és megy végbe. Másfelől a közlési rendszer egészének szervezetsége és együttműködése sem érte el eddig azt a szintet, ami lehetséges és kívánatos volna. Az egyik is, másik is akadályos lehetett és lehet annak, hogy az írásbeli közlés rendszere elérje azt az összeteljesítményt és hatásfokot, amire sajátos lehetőségei módot adnának, s amit mai viszonyaink szükségessé is tennének. Nem lehet, és nincs is arról szó, hogy az írásbeli közlés rend-

szereinek különböző ágazatai valamilyen hatalmas szervezetben olvadjanak össze. Ezt a különböző ágazatok történelmileg kialakult viszonylagos önállósága nem is tenné indokolttá. De komoly hátrányok nélkül az sem tartható fenn, hogy egy meghatározott történelmi-társadalmi fejlődési szakasz folyamán, a kapitalizmus körülményei között kialakult teljes különállás vagy annak immár túlhaladott maradványai továbbéljenek a mai, fejlettebb, mindenben tervszerűsre törekvő társadalmi rendszerünkben, a szocializmus viszonyai között is. Természetesen az írásbeli közlés szocialista rendszerének az eddigi eredményekre alapozva több szűkebb-tágabb körben, szorosabb-lazább kapcsolódásban úgy kell megszerveződnie, hogy az ágazatok a maguk sajátos feladatai és követelményei szerint akadálytalanul továbbfejlódhessenek, s az együttműködés viszonylagos önállóságukat ne korlátozza, tevékenységüket ne fékezze. Ellenkezőleg: a tervszerűen felépülő nagyobb rendszer lendítőereje őket további előrelépésre ösztönözze.

A közlési rendszer korszerű magasabb szervezetén belül különösen fontos azoknak az ágazatoknak az ésszerű együttműködése, amelyeknek a tevékenysége közvetlenül kapcsolódik egymáshoz. Így a célok és feladatok, a működési elvek és mód-szerek, a fejlesztési tervek rendszeres egyeztetését kívánják meg főként a következő ágazatok: egyfelől a kiadói, nyomdai és terjesztői; továbbá a kiadói, terjesztői és házi, családi gyűjtő tevékenységek; másfelől a kiadói, terjesztői, könyvtári, bibliográfiai és dokumentációs tevékenységek, ezek körén belül külön is a könyvtári, bibliográfiai és dokumentációs gyűjtő, feltáró és tájékoztatási munkálatok. Mint számos más termelési és kulturális terület tapasztalatai is tanúsítják, a társadalmi életfolyamatok továbbfejlődésének legalább oly mértékben alapfeltétele az egymásra utalt ágazatok ésszerű szervezeti összekapcsolása és bizonyos ágazatok belső szervezetének célszerű kiépítése, mint a célok és feladatok elvi tisztázása, vagy a jól képzett munkaeörök alkalmazása és a korszerű technika felhasználása. Ez az egyik alapfeltétele és követelménye az írásbeli közlési rendszer megújulásának is. A többi lényeges létfeltétel mellett rajta is múlik az írásbeliség teljesítőképessége, határfoka és versenyképessége a társadalmi közlési rendszerek mai fejlett együttesében.

Az elmondottakból következik, hogy a könyvtárügy és tájékoztatásügy egészenek, de minden könyvtárnak, bibliográfiai és dokumentációs intézménynek külön is meglehetnek és meg is vannak a maguk sajátos feladatai a világgal és világmozgalommal kapcsolatos több irányban is.

Mindenekelőtt fel lehet és fel is kell használniuk minden kínálkozó lehetőséget arra, hogy minél szélesebb körben megismertessék és népszerűsítsék a könyvtári és a tájékoztatási szolgáltatásokat, a könyv és minden más kiadványfajta igénybevételét, megszerettségét a rendszeres olvasás örömeit, értékeit és előnyeit.

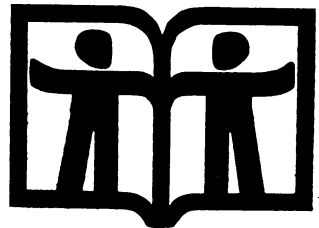
Emellett s éppen e tevékenységnek érdekében, ezekhez szorosan kapcsolódva élni lehet és élni is kell az alkalommal, hogy működésük további jobb feltételeinek elvi kimunkálását és a legfontosabb tervek kivitelezését az ünnepi év kedvezőbb légkörében szorgalmazzák. A III. könyvtárügyi konferencia nemrégén országos szövetést végzett az eddigi eredményekről és az előttünk álló feladatokról. Azóta a könyvtárak, könyvtári hálózatok és a tájékoztatási intézmények elkészülhettek — és legnagyobb részük el is készült — fejlesztési terveikkel, és remélhetően az ünnepi év segítségükre lesz az elgondolások megvalósításában is.

Végül ösztönzést adhat és előreláthatóan ad is a világév arra is, hogy könyvtáraink és tájékoztatási intézményeink keressék és találják is meg a kapcsolatok és együttműködés további fejlesztését — elsősorban egymással, de rajtuk kívül az írásbeli közlés rendszerének mindama ágazataival is, melyek nekik segítséget nyújthatnak, illetve amelyek tőlük támogatást várhatnak feladataik és működésük jobb el-látásához. Mindezt azért, hogy így könyvtáraink és tájékoztatási intézményeink is hozzájárulhassanak a világév során — és majd azután is folyamatosan — a közös nagy ügy: az írásbeliség és az olvasás minél szélesebb körű elterjedéséhez és minél hatékonyabb érvényesüléséhez az emberiség és közelebről a népünk életében.

Kovács Máté

A TOVÁBBI TÁJÉKOZÓDÁS FORRÁSAI

- Az UNESCO Híradója (Bulletin) a könyv nemzetközi évéről. (Eddig 7 szám jelent meg angol, francia, orosz, spanyol nyelven.)
- A KMK kiadványa: Nemzetközi könyvév 1972. (Eddig 3 száma olvasható.)
- Az UNESCO Courier 1972. januári külön száma a könyv nemzetközi évéről. (Megjelent 13 nyelven, köztük angolul, franciául, németül, olaszul, oroszul, spanyolul.)
- Tanulmánykötet készül az UNESCO kiadásában Olvasáséhség (La faim de lire) címmel nemzetközileg ismert szerzők: pl. Robert Escarpit, Ronald Barker közreműködésével.
- Az Új Írás ankétja: Az emberi szó jelenéről és jövőjéről. (1971. 3-6. sz.)

Szakmai információ és könyvtár

Bizonyos szavak divatja nem új jelenség, alighanem felbukkan, amióta csak az emberek beszéd és nyelv révén érintkeznek — kommunikálnak — egymással. Ma-napság egyik legfelkapottabb szavunk: az információ. Napjainkban ugyanis nem értesülünk, hanem információt kapunk, nem tájékozódunk, hanem informálódunk, nem jelentünk és közlünk, hanem információt szolgáltatunk. Információ a pletyka, amit kollégáinktól hallottunk és információ a világürből felfogott jel. Információ a tájékoztatási tevékenység és információ e tevékenység terméke, információ ma már szinte az egész világmindenség: információt mondunk, ha kell, ha nem.

De mikor kell? És mi köze mindehhez a könyvtárosnak, aki — úgy sejtj leg-alábbis — valamennyire mégiscsak illetékes az „információügyekben”.

Káosz és rendszer

Nem itt a helye (és nem a mi dolgunk), hogy az információ fogalma körüli káosz-ban rendet teremtsünk. Értjük be azzal, ami a mi teendőinket érinti: a tájékoztatás-nak a tudományos és műszaki (s szerintünk: kulturális meg művészeti) ismereteket gyűjtő, feldolgozó és szétszóró válfajával, azzal, amit egyezményes jelöléssel szak-mai információknak kezdünk Magyarországon nevezni. (Az elnevezés vitatható, nagy értéke azonban, hogy „van” és rendező fogalomként használható, különösen, ha jobb híján mindenki elfogadja.) Ami annál fontosabb, mivel a zűrzavar jelei nem-csak a fogalom- és szóhasználat, hanem — ami a mi szempontunkból sokkal fon-tosabb — az információs tevékenység mibenlétének tekintetében is megnyilvánulnak.

Jellegzetes példa erre a könyvtárügy egyik méltán neves szakemberének az egyik egyetemi könyvtári évkönyvben megjelent tanulmánya, amelyben a szerző informá-ción pusztán a szakirodalmon alapuló tájékoztatást érti. Holott: bár a *szakmai in-formációs tevékenység* (maradjunk most már ennél a remélhetőleg mihamarabb közhasználatú váló megjelölésnél) tartalma egyértelműen még nem tisztázott, any-nyi mindenképpen bizonyos, hogy a hagyományos és a nem hagyományos szöveges információs eszközökön kívül e fogalmi kategóriába sorolandók a kép- és hangrög-zítés különböző termékei éppúgy, mint alkalmankint a számszerű információ egyes fajtái is. Voltaképpen ide tartozónak kell minősítenünk mindazokat az ismerethord-ozókat és eszközöket, amelyek a tudományos (kulturális) és műszaki feladatok meg-oldásához, az elért eredmények bel- és külföldi terjesztéséhez használhatók. (Az *eszköz* fogalma ebben az esetben kettős tartalmú: társadalmi értelemben, azaz tár-sadalmi eszközként a megfelelő intézményeket, technikai-kivitelezési értelemben, vagyis technikai eszközként az intézmények szolgáltatásait jelenti.)

Amíg a szakmai információ fogalma csak újabb keletű, a szakmai információs rendszeré szinte vadonatúj. Ezen a népgazdaság valamennyi ágazatára kiterjedő olyan struktúrát érthetünk, amelynek elemei (a szakmai információs tevékenységgel foglalkozó intézmények és szervezeti egységek) a fejlesztő és kutató munka szakmai tájékoztatási szükségletének kielégítéséről hivatottak gondoskodni, mégpedig — és ez a rendszer egyik ismérve — szervezett együttműködés, koordinált tevékenység keretében. A népgazdaság e szakmai információs rendszerének alapjait az új gaz-daságpolitika bevezetése idején hozott kormányhatározat vetette meg, de az eddig egymással laza együttműködési kapcsolatban álló ágazati „alrendszer” szorosabbra fűzése az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság irányító-koordináló tevékenységé-vel csak a legutóbbi időben kezdődött meg. Ha meggondoljuk, hogy mindez jónéhány minisztérium és egyéb főhatóság információs elképzeléseinek és tevékenységének fo-lyamatos egyesítését igényli, akkor érthetővé válik, hogy a népgazdaság szakmai információs rendszere nem egycsapással, hanem csak fokozatosan hozható létre. En-nek az alakuló, fejlődő struktúrának a bonyolultságát, de ugyanakkor jelentőségét is fokozza, hogy a szakmai információs együttműködés nemzetközi síkon is kibonta-kozóban van. A szocialista államok az általuk közösen fenntartott moszkvai *Nem-zetközi Tudományos-Műszaki Információs Központ* útján már erőfeszítéseket tesznek ennek érdekében. Kevésbé konkrét és lényegesen hosszabb távon valósul meg az a világméretű, a mi meghatározásunkkal ugyancsak szakmai információs tartalmúnak minősíthető együttműködés, amelynek egyelőre kissé még homályos körvonalait az UNISIST, az ENSZ égisze alatt szerveződő nemzetközi vállalkozás sejteti. (L. lapunk múlt-havi számát.) A szakmai információs struktúra tehát egyidejűleg három síkon is fejlődik: az országon belül, a szocialista országok között és egy világot átfogó együttműködés — ha úgy tetszik: rendszer — formájában. S ha a legutóbbi még in-kább a jövő problémájának tűnik (bár, egyesek szerint, nem is olyan távoli jövő), és a szocialista államok közötti szakmai információs kooperáció teljes kibontakozta-

tása is időt igényel, a hazai együttműködés megteremtése alapfeltétele a nemzetközi kooperációs vállalkozásokba való teljes értékű bekapcsolódásunknak. És ezzel kapcsolatban merülhet fel jogosan a kérdés: hogyan viszonyuljanak a szakmai információ rendszereihez a könyvtárak. Hol a helyük?

A „rendszeren” belül vagy kívül?

Mielőtt a címbe foglalt kérdésre a választ kutatnánk, két körülményre kell felhívni a figyelmet. Az első kézenfekvő: a népgazdaság szakmai információs rendszerének ügyében nyilvánvalóan nem valamennyi, hanem csupán a tudományos és szakkönyvtárak egy része „érdekelt” közvetlenül (közvetve, az információs szolgáltatások közvetítésének szempontjából, a nagyobb közművelődési könyvtárak is). A második, nem kevésbé magától értetődő tény az, hogy a „rendszerben” való közreműködés nem jelenti sem a könyvtárak valamelyik alapvető funkciójának, sem fenntartói-felügyeleti hovatartozásuknak megváltozását vagy éppen feladását. Egy-egy szervezet, intézmény a fejlettebb (és ennek következtében bonyolultabb) társadalomban különböző metszetek szerint kialakított struktúrákhoz tartozhat, különösen, ha alapfunkciójának jobb, tökéletesebb ellátása ezt igényli.

A kérdésre adandó válasz ebből következők: a műszaki és természettudományok területén működő könyvtáraknak a népgazdasági szakmai információs rendszerhez való tartozás létérdekük. Létérdeke ez a szakmai információs rendszernek is, amely a könyvtárak nélkül „félkezű”, és létérdekük a könyvtáraknak is, amelyek a szakmai információval foglalkozó egyéb intézményekben természetes szövetségesükre lelhetnek.

A válasz sorsa egyébként részben már évekkkel ezelőtt eldőlt: a vállalati, kutató és tervező intézeti szakkönyvtárak a tárcák ágazati információs rendszereinek részeivé váltak, s ennek révén tagjai a népgazdaság szakmai információs rendszerének is. Ami tisztázásra szorul, az most mindenekelőtt az önálló „nagykönyvtárak”, legfőképpen nemzeti könyvtárunk és az egyetemi könyvtárak szerepe.

Voltaképpen erre a kérdésre is adott a válasz: az OMF és a Művelődésügyi Minisztérium közötti megállapodás értelmében az MM képviselőjéhez jutott a népgazdaság szakmai információs rendszerének koordináló-tanácsadó szerveiben, módunk van tehát arra, hogy véleményünknek és javaslatainknak — akár a rendszer egészének, akár a könyvtáraknak a javára — hangot adhassunk. Ez a lehetőség ugyan újabb fejlemény, de már nem annyira új, hogy elkéstünk volna tennivalóink számbavételével. Épp e feladat időszerűsége ösztönöz, hogy egyikeként azoknak, akik könyvtárosnak éppúgy hiszik magukat, mint informatikusnak (ami szintem nem vált ki szükségyszerűen szkizofréniát), kísérletet tegyek a teendők összefoglalására. De még ezt megelőzően tisztázni kellene néhány alapelvet.

Népgazdasági vagy társadalmi-e a szakmai információs rendszer?

Ne legyünk mohók: a népgazdaság szakmai információs rendszerének kifejlesztése nagyon nagy eredmény, főként, ha arra gondolunk, hány éves meddő „állóharc” előzte meg. És mégsem elég, nem lehet az, mert bármilyen tágra is értelmezzük a *népgazdaságot*, sokféle tevékenység, főképpen a társadalomtudományi (benne a kulturális és művészetelméleti) nem fér bele. Mivel pedig a társadalomtudományoknak egyre több ágazata, területe kerül mind szorosabb kapcsolatba a műszaki és a természettudományokkal, logikusan következnie kell, hogy ezt a kapcsolatot a tudományos tevékenységet kiszolgáló információs tevékenységben is szorosra kell vonni.

Ugyanezt indokolnáknak elméleti jellegű megfontolások is. *Szecskó Tamás* szerint a társadalom kommunikációs rendszere az egyén és közösségei közötti kapcsolatok rendszereiből tevődik össze. Ilyen értelemben a népgazdaság szakmai információs rendszere éppúgy része egy nagyobb struktúrának — a társadalom sokféle kommunikációs kapcsolatát magában rejtő társadalmi kommunikációs rendszernek, akár a társadalomtudományok most születőfélben levő információs rendszere. Önálló tudományokról lévén szó, önállóak információs rendszereik is, de az együttműködés hiányát az egyre nagyobb arányú multidiszciplináris kutatás synylenéi meg.

Szólni kell, úgy hiszem, még egy kérdéskörrel. A népgazdasági szakmai információs rendszer tudományos igénnyel való kialakítása most kezdődik meg. Csak üdvözölni lehet, hogy ennél — hazai információs gyakorlatunkban alighanem először — rendszerelméleti megközelítésből indulunk ki. Ugyanakkor figyelmeztetni kell az esetleges egyoldalúság veszélyeire. A magyar informatikai kutatómunka sajnálatos sajátossága, hogy viszonylag kevés figyelmet fordít az információs folyamat szociológiai és szociálpszichológiai hátterére, az információs „szituáció” elemzésére. Ebből

következik, hogy még mindig meglehetősen keveset tudunk az információs „elvárásokról”, társadalmi szükségletekről és egyéni igényekről. Pedig a legtökéletesebb rendszer sem lehet öncélú (ha az, akkor nem tökéletes). A szolgáltatást kibocsátó intézmény és a használó közötti „visszacsatolás” mechanizmusa nem mindig működik kifogástalanul. Ennek vizsgálatát a rendszer hatékony működésének szempontjából egyik legfontosabb feladatnak tartom.

Nagykönyvtáraink és a szakmai információ

Ami a népgazdaság szakmai információs rendszeréhez való csatlakozást illeti, azt nagykönyvtáraink java része a maga gyakorlatában már megvalósította. Amennyire intézményeik erejéből és lehetőségeiből futotta, a korszerűen gondolkodó könyvtárosok nemcsak az informatika módszer- és eszköztárából kölcsönöztek, hanem szervezett együttműködésre léptek a legkülönbözőbb helyi és országos tájékoztatási intézményekkel, sőt, országos információs szolgáltatásokat is kiépítettek (mint ismeretes, országos hatókörű komputeres irodalomfigyelő szolgálatot létesített a vegyipar vonatkozásában a Veszprémi Vegyipari Egyetem könyvtára, hasonló jellegű szolgáltatás szervezését készíti elő a Központi Fizikai Kutató Intézet és a Budapesti Műszaki Egyetem könyvtára, és ugyanezzel a gondolattal foglalkozik a Miskolci Műszaki Egyetem Könyvtára is).

A baj csak ott van, hogy mindez meghaladja erejüket, sok esetben a fenntartók türelmét is, ezek ugyanis mindenekelőtt és joggal saját igényeiknek teljesítését kérik számon. A könyvtárosok úgy vélik, hogy az intézményük falain túlnyúló szolgáltatásokért — valódi ellenszolgáltatásként — állományuk és technikai felszerelésük fejlesztéséhez hozzájárulhatnának a vállalatok, intézmények is. A miskolci egyetem könyvtárának a közelmúltban helyi együttműködés formájában sikerült is ezt megvalósítania. Vajon nem lehetne-e intézményesíteni ezt a támogatást, s nem nyújthatna-e ehhez valamilyen segítséget a szakmai információs rendszer? Úgy hiszem, hogy most, amikor a gyakorlatin kívül a formális csatlakozás is időszerűvé válik, ezt az igényt nem hallgathatjuk el. Hozzá kell tennem: nem a „számla” benyújtásáról van szó, hanem közös érdekről: a szakmai információs tevékenység fejlesztéséről.

Nyilvánvaló természetesen, hogy igényekkel jogosan fellépni csak akkor lehet, ha maguk a könyvtárak is minden tőlük telhetőt megtesznek adott lehetőségeik jobb kihasználására. Ennek a célnak a szolgálatába kíván szegődni a nagy műszaki gyűjtőkörű könyvtárak (OMKDK, műegyetemi könyvtárak) és a jelentős könyvtári, könyvtárhálózati tevékenységét folytató, főprofilú tájékoztatási intézmények képviselőiből alakult *együttműködési tanács*, amely feladatául a könyvtárak különböző síkú kooperációjában rejlő lehetőségek jobb kihasználását tűzte ki.

Külön problémakört (és külön gondot) jelent a nagykönyvtárak legnagyobbikának, az Országos Széchényi Könyvtárnak a szerepe. Nemzeti könyvtárunk sok egyéb feladata mellett — mint a nemzeti bibliográfiának, a magyar folyóiratok repertóriumának, a külföldi könyvek gyarapodási jegyzékeinek kiadója és katalógusának a gondozója, mint a könyvtárközi kölcsönzés és a nemzetközi csere országos központja — nemcsak a könyvtárügyben, hanem a szakmai információs rendszerekben, így a népgazdaságban is kulcsfontosságú szerepkört tölt be. Ha ez nem egy tekintetben inkább elméleti, mint a gyakorlatban megvalósult funkció, annak oka az OSZK általánosan ismert nehézségein kívül (a sanyarú elhelyezési viszonyokra gondolok) elsősorban az, hogy amint külföldi példák bőségesen bizonyítják: a felsorolt szolgáltatások megjavításának és lényeges gyorsításának egyetlen orvossága a *számítógépesítés*. Ennek előkészítése folyamatban van, s ha reményeink valóra válnak, a hetvenes évek közepétől az eredmény géppel előállított szolgáltatások formájában várható. A számítógép könyvtári alkalmazása szövszerint határtalan lehetőségeket nyújthat. A külföldi példák olyan *központi könyvtári adatbankok* létrehozására utalnak, amelyeknek a csatlakozó készülékekkel felszerelt nagyobb könyvtárak mintegy adat-szolgáltató és adatátvevő hálózatát alkotják. A beszerzett művek bibliográfiai adatai e csatornákon jutnak el az adatbankba, amely nyomtatott jegyzékeket készít belőlük. A rendszer belföldön is bővíthető: regionális csatlakozó centrumok révén kisebb könyvtárak is bekapcsolódhatnak. És kiterjeszthető nemzetközi síkra is: az egyes országok nemzeti könyvtárai géppel olvasható nemzeti bibliográfiákat cserélhetnek.

A komputerizálás előfeltétele azonban a szoros hazai együttműködés, amely a könyvtárakat éppúgy érinti, mint az információs szervezeteket. A számítógépes rendszerre való áttérés szellemi előkészítése és az ezekkel kapcsolatos kísérletek ugyanis az OSZK-ban már javában folynak. Ezzel párhuzamosan a legkülönfélébb gépkísérleteket folytatják az információs intézmények is. Többször elhangzott már az a vélemény, hogy nem ártana ezeket összehangolni, annál is inkább, mert a számítógépek ugyan rendkívül sokra képesek, de egymás „nyelvén” nem mindig (vagy na-

gyon drágán) értenek. Egyebek között ez is indokolná, hogy az OSZK és a népgazdasági szakmai információs rendszerének egymáshoz való viszonya egyértelműen tisztázódjék.

A szakkönyvtár és jövője

A könyvtár és a szakmai információ viszonya körül rengeteg meddő vita folyt. Nálunk is, habár úgy tűnik, a legrosszabban már túl vagyunk, sőt már nem is az egymás mellett élés, hanem az együttműködés útjait kutatjuk. Ebben a remélhetőleg mihamarabb kikristályosodó együttműködésben a könyvtárakat az a hely illeti meg, amelyet funkciójuk folytán megérdemelnek.

Szocialista társadalmunkban a korszerű szemlélettel vezetett szakkönyvtár nem poros könyvgyűjtemény, hanem információs könyvtár: egyesíti a gyűjtő, megőrző és rendelkezésre bocsátó funkciót a szakmai információs tevékenységgel, anélkül, hogy lemondana kulturális szerepéről (ami alapfokon éppúgy, mint a legmagasabb tudományos szinten is művelhető). A szakkönyvtár feladatait a társadalmi környezet szükséglete szabja meg. A gyűjtött dokumentumok jellege és típusa csak munkamódszereit és szolgáltatásainak formáját befolyásolja: más munkamódszereket igényeltek egykor az agyagtáblák, és megint másokra lesz szükség, ha a könyvtár állománya például jórészt videokazettákból fog állni.

Belátható ideig azonban a könyvtár mindenképpen a dokumentumok gyűjtő és közvetítő helye marad. Az információs könyvtár mai formájának fennmaradását — egy KSH kiadvány tanúsága szerint — külföldi futurologusok az ezredfordulóig becsülik. Ez a negyedszázadnyi időszak elegendőnek látszik ahhoz, hogy a könyvtárak a népgazdaság információs rendszerén belül is méltó szerephez juthassanak. Ehhez azonban annak kell tekinteni őket, amit a korszerűen működő könyvtárak (csak azok!) feltétlenül megérdemelnek: a szakmai információ egyik — természetesen nem kizárólagos, de nagyon fontos — bázisának. Ehhez mérten kellene a szakkönyvtárak fejlesztésének ügyét is kezelni, és ha a sokféle látványosabb információs vetélytárs mellett róluk sem feledkeznek meg (mint ez a vállalatoknál, intézményeknél, kialakított helyi információs rendszereknél nem egyszer megtörténik), akkor be is tudja tölteni szerepét.

Zircz Péter

Kitüntetések

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 60. születésnapja alkalmából, a szocializmus építésében végzett eredményes munkája elismeréséül *dr. Sebestyén Gézá*nak, az Országos Széchényi Könyvtár h. főigazgatójának a MUNKA ÉRDEMREND arany fokozata;

hazánk felszabadulásának 27. évfordulója alkalmából, eredményes munkájuk elismeréséül *Kondor Istvánné*nak, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárossztálya vezetőjének a MUNKA ÉRDEMREND ezüst fokozata; *Bereczky Lászlóné*nak, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ tudományos főmunkatársának és *Kertész Gyuláné*nak, a Debreceni Városi Könyvtár igazgatójának a MUNKA ÉRDEMREND bronz fokozata kitüntetését adományozta;

a művelődésügyi miniszter *Deák Dénest*, a Magyar Írók Szövetsége Könyvtárának vezetőjét és *dr. Kende Istvánnét*, a Magyar Írók Szövetségének könyvtárossztá DICSÉRETBEŒN részesítette.

A TÁRSADALMI SZEMLE áprilisi számában Kiss Jenő érdekes problémafelvetés kapcsán emlékezett meg a Veszprémi Megyei Könyvtár évkönyvéről. Azt mutatta ki az évkönyv néhány írásának értékelése alapján, hogy tudományos eredmény vidéken, egy megyei könyvtár szellemi műhelyében is szület-
het. Véleménye szerint a veszprémi példa azt igazolja, hogy a megyei könyvtárak, a múzeumokkal és levéltárakkal összefogva alkalmasak lehetnek helyi társadalomtudományi kutatási bázis kialakítására. Írása összecseng Szépe Györgynek a Valóság márciusi számában közölt véleményével.

A KAPOSVÁRI MEGYEI KÖNYVTÁRBAN május 5-én egybegyűltek a megye KISZ-funkcionáriusai, úttörő-vezetői és könyvtárosai, hogy közösen vitasák meg: mit tehetnek gyakorlati munkájukban az „olvasó ifjúságért”. A tanácskozáson a megyei tanács művelődési osztályának és pedagógiai továbbképzési kabinetjének vezetői is résztvettek. A résztvevők megvitatták és hasznos javaslatokkal gazdagítva elfogadták a feladatokat kijelölő — korábban kiadott — módszertani körlevelet. A tanácskozással — mint ezt több felszólaló megfogalmazta — elindult valami Somogyban: az ifjúság olvasásának ügye valóban társadalmi üggyé kezd válni.

A vállalati műszaki könyvtárak és a munkások olvasása

A népművelési és könyvtárosi közvéleményt, a hivatalos és társadalmi szerveket már több mint egy évtizede foglalkoztatja a vállalati műszaki és a szakszervezeti könyvtárak együttműködésének kérdése. Újabbán a *Könyvtáros* hasábjain is több írás foglalkozott ezzel a témával (*Petrás Anna, Tóth József és Szőnyi Ferencné* cikkei a lap idei második, illetve negyedik számában). Az elhangzott vélemények más és más vonatkozásokat helyeznek a kérdés homlokterébe. Az összes érdekelték azonban egyetértenek abban, hogy

- az együttműködés szükséges;
- az együttműködésnek a munkások, elsősorban a szakmunkások, újítók, brigádfvezetők, művezetők szakértelmének növelését, továbbképzését, szakirodalmi olvasottságát kell szolgálnia.

A munkások és a szakkönyvek

Elgondolkoztató, hogy a megnyilatkozók közül éppen a legérdekeltettebbek, a munkások és a vállalatok állásfoglalásai hiányoznak. A tartózkodó magatartásnak többféle magyarázata lehet.

Aránylag egyszerű, mindenesetre sajnálatos magyarázat az, hogy nem kérdeztük meg ebben az ügyben a munkásoknak akár csak mintavétellel kiválasztott rétegeit sem. Bizonyára vannak könyvtárosok, akik beszélgettek velünk, azonban ezeknek a beszélgetéseknek nem ismerjük az eredményeit. Mindenesetre az állásfoglalások a fizikai dolgozókkal kapcsolatban csupán tömegbázisról, létszám- és iskolázottsági arányokról, a szocialista brigádok tagjainak esetleges magasabb olvasási igényéről és olvasottságáról szólnak. Ez utóbbiakat sem lehet egyértelmű értékelési alapon tekinteni, hiszen a felajánlásokban sokszor sematikus szereplő „egy évben három szakkönyvet elolvastunk” című vállalás nem ad megbízható adatot sem az igényre, sem az olvasottságra. (Szakítanunk kell egyébként is azzal a szemlélettel, hogy a *szakirodalmat „olvassák” és nem tanulmányozzák*, vagy használják, ami viszont statisztikai felméréssel alig-alig követhető.)

Összetettebb kérdés — és egyben magyarázat is lehet a tartózkodásra —, hogy vajon a *munkások valóban nincsenek-e megelégedve a szakirodalmi ellátás jelenlegi rendszerével és módszereivel*. Vannak fizikai dolgozók, akik tudják, hogy vállalatuk jól ellátott és jól együttműködő műszaki és szakszervezeti — esetleg közös — könyvtárral rendelkezik, de időhiányra hivatkozva mégsem veszik igénybe egyiket sem. Vannak, akiket a vállalat oktatási szervei tanfolyamok, munkásakadémiák keretében ellátnak (talán éppen a műszaki könyvtárból) szak- és tankönyvekkel. Vannak továbbá, akiknek munkájuk ellátásához elegendő egy-egy rövid tanfolyam elvégzése, vagy egyszerű betanítás egy-egy új technológiai műveletre. S végül akadnak olyanok, akik rutinosan végzik munkájukat, így szakirodalmi igényük nincsen, de szakismereteik növelése nem is járna előnyökkel. Vég nélkül sorolhatnánk tehát a változatokat anélkül, hogy a felvetett kérdésekre egyértelmű választ kaphatnánk. Mégis — a vita kedvéért — megkockáztathatunk egy-két általános érvényűnek vélt megállapítást:

A tudományos technikai forradalomba való átmenet korszakát éljük. Iparvállalatainkban *keverednek az automatizálás magas szintjét elért gépek és technológiák a segédmunkát igénylő egyszerű műveletekkel*. Az egyik végtel a szakmunkástól magas képzettséget követel, de csakis az adott automatikával kapcsolatban, amelyet viszont a megfelelően összeállított vállalati irodalomból — és csakis abból — meríthet. A másik végtelben a kézi munka és az azt megkönnyítő kisgépesítés az uralkodó elem. Ehhez viszont a kisgépeket előállító vállalat gyártmányismertetői és a saját vállalat műveleti előírásai szolgálnak — sok esetben kizárólagos — szakirodalomként. A szakirodalmi ellátás ezen a területen csakis a vállalat műszaki könyvtárának lehet feladata.

Az említett két végtel közötti munkaterületen dolgozók szakirodalmi ellátása már kétségtelenül együttműködési feladat. Mindenesetre, ha a munkások szakirodalmi ellátásával, a könyvtárak ezt célzó együttműködésének intenzívebbé tételével foglalkozunk, el kell gondolkoznunk azon is, hogy

- a népgazdasági, termelési szempontok *nem „csak” olvasott*, tájékozott, hanem egy-egy szakmában *speciálisan képzett* szakembereket igényelnek elsősorban;
- a több szakmához konyító, vagy az egy szakmában szakosodó munkásokra

A Csepel Autógyár műszaki könyvtára (Fotó: Csepel Autógyár)

van-e szükség a munkaerővándorlás megszüntetésére, az anyagi ösztönzés, a termelékenység szempontjából;

— vigyáznunk kell arra, hogy a fizikai dolgozók szabad idejéből az *általános* — természettudományos, kulturális, politikai stb. — *képzésre*, családi és társadalmi életre, pihenésre is jusson idő;

— a műszaki kiadóknak fokozottabban kellene arra törekedniük, hogy *minden szakmában rendelkezésre álljon* a munkások szükségleteinek megfelelő, speciális szakirodalom.

A műszaki könyvtárak új feladatai

A vállalati műszaki könyvtárak feladatai, különösen az új mechanizmust megelőző időben, a vállalat részéről soha nem voltak eléggé tisztázottak, körülírtak. Amiben a vállalati műszaki könyvtáros eltért a hagyományos megoldásoktól, azt általában mindig *hivatástudatból* tette, és ez mindig több volt, mint amit a vállalat elvárt tőle. Ha voltak is körvonalazott vállalati igények, azok között nem szerepelt „hivatalosan” a fizikai dolgozók szakirodalmi ellátása. Ha ezt a műszaki könyvtáros mégis szívügyének tekintette és ilyen irányba lépéseket tett, azt elsőrendű feladata mellett, mintegy társadalmi munkában végezte. Ebben a hőskorban azonban (ha a vállalatok nem is), de a könyvtári hálózati központ, az alközpontok, a művelődésügyi tárca még honorálta a műszaki könyvtáros igyekezetét a szakmunkások olvastatásában kifejtett erőfeszítéseierért. A különböző (pl. az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ által az 1950-es években központilag szervezett) versenyeik kiírásának egyik pontja volt a *szakmunkások olvastatása*.

Azóta a helyzet — mint tudjuk — gyökeresen megváltozott. Az új gazdaságirányítási rendszerben a műszaki könyvtárakkal szemben jelentősen megnöttek a tájékoztatási igények, annyira, hogy sok könyvtár — nevében is megváltozva — része lett (vagy éppen alapját képezte) a vállalat információs részlegének. A vállalat egyik műszaki részlegeként kifejezetten a vállalat vezető műszaki, gazdasági és kereskedelmi szakembereinek információs igényeit kellett úgyszólván kizárólagosan szolgálniuk. Így egyre inkább elhanyagolni kényszerültek a minden könyvtáros által szívesen vállalt feladatot: a szakmunkások olvastatását. Erre annál is inkább szükség volt, mert a műszaki könyvtár — mint a vállalat egyik „improduktív” gazdasági egysége — különböző okokból létszámgondokkal küszködött és sok esetben küzd ma is. Nem kívánom felsorolni, hogy a vállalati műszaki könyvtáraknak a piackuta-

tással kezdve a fordítások végzésén, döntéselőkészítő témadokumentációs összeállításokon, a szelektált és célzott tájékoztatáson, a reprográfiai munkákon, a nem hagyományos szakirodalmi dokumentumok beszerzésén keresztül a vállalati integrált információs rendszerbe való beépülésig stb., stb. milyen gyűjtési, feldolgozási és szolgáltatási problémákkal kell megküzdeniük. Mindezt sokszor a régi, sőt csökkentett létszámmal, örökké vitatott bértételekkel, *szakmai érdekképviseleti szerv nélkül* (más és más szakszervezethez tartozva), általában megoldatlan elhelyezési körülmények között. (Könnyen felmérhető, hogy pl. az elmúlt tíz évben hány vállalati műszaki könyvtár kapta meg a munkájához nélkülözhetetlen alapterületet és berendezést.)

Ilyen körülmények között kellett kényszerűen lemondaniuk a fizikai dolgozók szakirodalmi ellátásáról még azoknak a műszaki könyvtárosoknak is, akik lelkes úttörői voltak ennek a feladatnak és akiknek igen természetesen, és a vállalatvezetés által is ösztönözve, a vállalat termelési-gazdasági szempontjait kell munkálkodásuk középpontjába helyezniük.

Ebben a helyzetben találkoztak ismét a műszaki könyvtárosok a fizikai dolgozók olvastatásának és az együttműködésnek a problematikájával, amelynek megoldását a SZOT, a Művelődésügyi Minisztérium, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság, a Pénzügyminisztérium stb. joggal és erőteljesen sürgeti és amelynek rendezésén, szabályozásán munkabizottságok és könyvtárosok dolgoznak serényen.

A megoldás — az együttműködés — *nem a műszaki könyvtárosokon múlik*, bár — talán meglepő módon — éppen a nagyüzemekben működő műszaki könyvtáraknál mutatkozik nehézség, mert a feladatokhoz megállapított dolgozói létszám igen szűken van tervezve.

Mindezen körülmények ellenére sem szabad a műszaki könyvtárosnak arról lemondania, hogy egy-egy elhanyagolt — vagy annak tűnő — könyvtári probléma megoldásába erejét és idejét nem kímélve bekapcsolódjék.

Ennek előfeltétele azonban, hogy a közművelődési könyvtárosok lehetőségeihez hasonlóan a műszaki könyvtárosok részére is biztosítsanak olyan lehetőségeket, hogy a könyvtári és tájékoztatói munkában vagy egyéb közművelődési, kulturális területeken versenyeken, pályázatokon vehessenek részt, illetve hétköznapi *tevékenységük eredményeit* akár a Művelődésügyi Minisztérium, de főleg az érdekelt ipari tárcák *nyilvánartsák és erkölcsileg (sőt anyagilag is) honorálják*. Azt hiszem, hogy az elmúlt évek során kitüntetett vállalati műszaki könyvtárosok aránya a műszaki könyvtárak munkásságához és népgazdasági eredményeihez viszonyítva kevés.

A vállalati „hozzaállás” az együttműködés kérdésében egy-két kivételtől eltekintve nem ismeretes, ha csak a vállalati *szakszervezeti bizottságok magától értetődő pozitív szerepét* nem tekinthetjük egyben vállalati hozzáállásnak is. A szakszervezeti bizottságok általában azon munkálkodnak, hogyan lehet a műszaki könyvtár anyagi és szellemi kapacitását az együttműködés szolgálatába állítva, a fizikai munkások szakirodalmi ellátásában hasznosítani, de soha sem fordítva.

Az elmondottakból következik, hogy a két könyvtár együttműködésének rendezésén fáradozóknak differenciáltan — kis-, közép- és nagyüzemi kategóriákban gondolkodva —, a *helyi adottságokat messzemenően mérlegelve* kell végeznük munkájukat. Ezért bizonyosak vagyunk abban, hogy a felmerülő kérdések tisztázásával az együttműködés kérdéseit is meg fogják oldani.

Hegyi Nándor

A SZOVJET KÖNYVTÁRÜGY egyik központi lapjában, a Bibliotekovedenie i Bibliografija za Rubezsom számaiban a KMK munkatársainak tollából az utóbbi két esztendőben számos cikk és tanulmány látott napvilágot. *Pataky Ernő és Bereczky László* tanulmánya nyitotta a sort Tudományos és szakkönyvtárak a Magyar Népköztársaságban címmel a folyóirat 35. (1970. évi) számában. *Kamarás István*: A magyar munkások és az olvasás c. értekezését a lap 37. (szintén 1970-es) száma közölte. Ugyancsak az 1970-es évfolyamban (36. sz.) jelent meg *Urbánné Horváth Júlia* és *Urbán László* cikke, Kalkulációs számítások a közművelődési könyvtárak igazgatásában címmel. A közelmúltban, a folyóirat 1972. évi 40-es számában, publikálták *Szente Ferenc* írását A közművelődési könyvtári ellátás tervezési elvei Magyarországon címmel. A szerkesztőség az alábbi szerzőktől kért és kapott cikkeket, feltehetően a közeli jövőben történő megjelentetésre: *Vargha Balázstól* a gyermekkönyvtárak pedagógiai programjára vonatkozóan, *Gerő Zsoltnétól* és *Kamarás Istvántól* az olvasás- és könyvtárszociológiai kutatások magyarországi eredményeiről, *Csoboth Attilától* pedig a magyar közművelődési könyvtárak zenei részlegeiről. Kívülük *Sallai István—Sebestyén Géza*: A magyar közművelődési könyvtárak szocialista koncepciója című összefoglaló tanulmánya szerepel a publikálásra kerülő cikkek listáján. (Cs.)

A Kevermesi Községi Könyvtár, melyet a művelődési otthon új szárnyaként építettek meg (MTI Fotó — Kunkovács László felvétele)

Békési jegyzetek 2.

Békés megye településszerkezete könyvtári szempontból szerencsés. A közigazgatási egységek száma viszonylag kevés (79), a települések nagyobbak, mint a Dunántúlon és az északi megyékben. Ha a feltételek nem is, de a lehetőségek távlatilag jobbakként, mint a kisközségekben. Nézzük meg ennek tudatában, milyen tartalmi vannak az olvasótáborok a falvakban.

Mindennap nyitvatartó könyvtárakat!

Bocsássunk előre valamit: Sok helyen olyan szemlélet uralkodik a „gazdák”, a fenntartók gondolkodásában is, amely szinte egy kalap alá veszi a könyvtárhasználatot az üdülési beutalóval vagy a szociális segéllyel: a könyvtár által nyújtott olvasási lehetőséget nem kulturális szolgáltatásnak tekinti, hanem valamiféle juttatásnak, aminek megszerzéséért az „igénylőnek” ugyanúgy talpalnia kell, mint a szociális kedvezményekért. Pedig ha a könyvtár a lakosság többsége számára ésszerűen elérhető időben nem kereshető fel, ha a véletlentől függ, hogy nyitott ajtóra talál-e az olvasó, ha csak a legszántabb könyvfalók olvasási nagytékusáig számíthat, ha a tanács úgy érvel, hogy „aki az állampolgárok közül olvasni akar, de nincs türelme kivárni [pontosabban: kilesni] a könyvtári órákat, vegye meg a könyvet”, akkor a könyvtár valóban nem a kulturális közszolgálat intézménye, hanem a felsőbb előírások kedvéért fenntartott szellemi népkönyha. A „szolgálat igényű” könyvtári munka alapja az időbeli elérhetőség; a „juttatást” a lehető leghosszabb nyitvatartási idő bevezetése változtatja szolgáltatássá. A könyvtárosokon kívül ezt az elvet a könyvtárak jó gazdái is tudják, a Békés megyei Könyvtár ezért adhatta ki néhány éve a jelszót: „Mindennap nyitvatartó könyvtárakat a falvakba!”

Az elvet a megyei közművelődési irányítás magáévá tette, s a jelszó a járási és a községi tanácsok segítségével tetet öltött: mivel a mindennapos nyitvatartáshoz legalább napi négyórás szolgálat kellett, ennek megfelelően alkalmaztak könyvtáro-

1971. dec. 31-én	A települések száma	Lakos	%	Átlomány	%	Olvasó	%	Évi forgalom	%
Megye összesen	79	439 233	100	843 599	100	76 348	100	2 752 169	100
Főhivatású könyvtárossal rendelkező települések	39	369 346	84,1	671 379	79,6	62 280	81,6	2 286 693	83,1
4 órában foglalkoztatott könyvtárossal rendelkező települések	13	30 363	6,9	72 620	8,6	6 800	8,9	258 404	9,4
1500 lélekszámon feletti települések tiszteletdíjas könyvtárossal	14	26 978	6,1	61 522	7,3	4 695	6,1	141 982	5,1
1500 lélekszámon aluli települések tiszteletdíjas könyvtárossal	13	12 546	2,9	38 078	4,5	2 573	3,4	65 090	2,4

sokat. A rendszeresen nyitvatartó könyvtárak száma gyorsan emelkedett: 1967-ben a 79 helység közül 33-ban működött főhivatású, 10-ben négyórás és 36-ban tiszteletdíjas könyvtáros, 1968-tól a „Mindennap nyitvatartó könyvtárakat”-jelszó kiadásától mostanáig azonban úgy megváltozott a helyzet, hogy 39 településen főhivatású, 13 településen négyórás könyvtárosokkal találkozunk az olvasó, és csak 27 községben áll szemben tiszteletdíjas könyvtárossal. (L. a táblázatot.)

Még jobban érzékelhető a változás hatása, ha az 52, legalább négyórás nyitvatartású könyvtár teljesítményeit összehasonlítjuk a tiszteletdíjas könyvtárosok intézményeinek, illetve településeinek adataival. Ezek szerint az 52 településen él a lakosság 91%-a, itt található az állomány 88,2%-a, az olvasók 90,5, az évi forgalom 92,5%-a! A tiszteletdíjasok könyvtárai az állománynak csak 11,8, az olvasótábornak 9,5, a forgalomnak meg éppenséggel csupán 7,5%-át adják. Vajon e töredék teljesítményadatok nem azt a nézetet igazolják, hogy a tiszteletdíjasok könyvtárai „leírhatók”, az ilyen települések könyvtári szempontból „súlytalanok”, fejlesztésük felesleges, gondozásuk elhanyagolható? A kérdésre adható Békés megyei válasz nemcsak e könyvtárak jövőjét érinti, hanem az olvasótábor falusi tartalékairól általánosabb tanulságokat is kínál.

Vizsgálódásunk során a tiszteletdíjas könyvtárosok települései közül külön választottuk az 1500 lakoson felüli és aluli helységeket, s az 1500-on felüli települések helyzetét, lehetőségeit alaposabban próbáltuk elemezni. Előre bocsátjuk meggyőződésünket, amely a munka közben alakult ki: mivel a nagyobbaktól a kisebb községek felé haladva a személyes kapcsolatok jelentősége fokozatosan növekszik, viszont a könyvtáros személyes hatása csak akkor érvényesülhet, ha az olvasó és a könyvtáros találkozására kellő idő áll rendelkezésre, a *nyitvatartási idő növelése e kategóriákban legalább olyan fontos, mint az épületadottságok javítása.*

Indokolható-e az 1500-on felüli, de 2500-on aluli lélekszámú községekben négy órára növelni a napi nyitvatartási időt? Nálunk az ún. „függetlenítésnek” korábban az volt a menete, hogy ha az olvasótábor elérte a 800 főt, többnyire főhivatású könyvtárost alkalmaztak. Ez a szokásjog, ti. az, hogy a már *elért teljesítmény* volt az alap a könyvtáros alkalmazási idejének kiterjesztésére, akkor is megmaradt, amikor a beszerzés és feldolgozás nagyobb része már a helyi könyvtárba került, és a könyvtáros egyéb feladatai is lényegesen megszaporodtak. Ilyen körülmények között túlzásnak látszik a 800-as létszám eléréséhez kötni a főhivatású könyvtáros alkalmazását és ennek felé a négyórását. A külföldi példák szerint is a 700—750-es olvasószám már indokolja a függetlenítést. De sokkal ésszerűbb, ha nem utólag, az elért olvasószám alapján, hanem *a lakosság száma alapján elérhető olvasólétszámból kiindulva, tehát előre határozzák meg a könyvtáros munkaidejét*, s már kezdetől fogva így alkalmazzák.

Mekkora olvasótábor várható az 1500—2500-as községek kategóriában? A magyar tanácsi könyvtárak legjobbjai — láttuk az előző cikkben — a nagyobb településeken, a középvárosokban is a lakosság 20%-ánál nagyobb arányban toboroznak olvasókat. (L. Kaposvár, Kiskunhalas, Jászberény, Kazincbarcika stb.) példáját. A kisebb településeken — Békésben is — a 30%-os körüli vagy azon felüli eredmény sem ritka — igen jó könyvtári munka esetén. Az általunk vizsgált kategóriában ezért igen mértéktartó célkitűzésnek tűnik, ha 2000 lakosig 25%, a további 500-ra pedig 20%-os olvasói arányt tervezünk. E szerint az 1500—2000 lakosú községekben kb. 375—500 olvasó várható, a 2000—2500 lakosúakban 500—600. *A 375 viszont a méltányos 750-es függetlenítési határhoz viszonyítva épp a félúton van: ennyi olvasó legalább napi négyórás könyvtáros alkalmazását indokolja.* Az elmondottak alapján (l. a táblázatot) 14 olyan (1500—2500 lakosú) település van Békésben, amelyen a lélekszám alapján a mostani tiszteletdíjas könyvtárosok alkalmazását legalább napi négyórára kellene felemelni, annál is inkább mivel az alsó határt képező 1500-as csoportban csupán egyetlen könyvtár van, az 1509 lakosú Hunya. Az 1600—1700-as csoportban 3 (Mezőhegyes, Murony, Alsókamarás), az 1700—1800-asban 2 (Kétsoprony, Medgyesbodzás), az 1800—1900-asban 3 (Kamut, Biharugra, Ecsegfalva), található; a 2000—2100-as csoportba két község tartozik (Telekgerendás, Nagybánhegyes), a felső határt 3 község közelíti meg: Kaszaper 2307, Végegyháza 2367, Lökösháza 2400 lakosával bizonyos feltételek között, meghatározott többletfeladatok ráruházása esetén (pl. közeti tevékenység, gyermek- vagy ifjúsági klub, művelődési kör vezetése, a minimális helyismereti tennivalók vállalása) főhivatású könyvtáros alkalmazására is megérett, hisz ilyenre már eddig is több példát szolgáltat a megye. (A jelenleg igen rossz körülmények között működő biharugrai könyvtár esetében pedig a Szabó Pál emlékek ápolásával összefüggő feladatok indokolhatják a lélekszám alapján számítottnál hosszabb idejű könyvtárosi foglalkoztatást.)

Mit eredményezne, ha az 1500—2500-as kategória könyvtáraiban legalább négyórás könyvtárosokat alkalmazhatnánk? Kiszámítottuk, hogy a megyében azon a 13

településen a legmagasabb az olvasók aránya (a csoportátlag 22,3%), ahol jelenleg féműszakos könyvtáros dolgozik. A most tárgyalt 1500—2500 lakosú 14 község tiszteletdíjas könyvtárosai viszont átlagosan csak 17,4%-ot tudnak felmutatni. Ha legalább féműszakos (napi négy órában foglalkoztatott) könyvtárosokat alkalmaznának az 1500—2500 lakosú községekben, a várható legalább 5%-os növekedés 1321 olvasóval, könyvtáranként csaknem 100 új könyvbaráttal növelné a megye olvasótáborát.

Végül tekintsük át az 1500-nál kisebb lélekszámú települések helyzetét: a 13 községben a megye lakosságának 2,9%-a él; a megyei könyvállomány 4,5, az olvasótábor 3,4, a forgalom 2,4%-a jut rájuk. E kategória 2573 olvasójának olvasómozgalmi adatai a megyei összesítésben oly csekély értékekkel szerepelnek, hogy létezésük vagy megszűnésük csak olyan mozgást okozhat a statisztikában, mint egy kistelepüléses megyében a statisztikai adatok évenkénti megszokott hullámzása. Ilyen eredményeket egy megyeszékhelyi város két jobbfejta fiókkönyvtára erőlködés nélkül elérhet. Ha valamennyit becsuknák is, a két új békéscsabai fiókkönyvtár egy éven belül pótolná a kiesést. De 12 500 ember kulturális szolgálatáról, illetve gondozásáról van szó, s erről szabad-e lemondani? Mi hát a módja itt a könyvtári szolgálat fejlesztésének, amire mégis törekedni kell, hiszen az egyéb kulturális lehetőségek szűkebb volta miatt épp ezeken a kistelepüléseken növekszik a legjobban az olvasás jelentősége. Bizonyíték rá a kategória jelenlegi, 20%-nál magasabb olvasói aránya is.

Vizsgáljuk meg a lehetőségeket: Néhány községben az olvasótábor mai nagysága (237—381 olvasó) még a napi 4 órás könyvtári szolgálat bevezetését is indokolná (Csárdaszállás, Gerla, Dombiratos, Körösnagyharsány); hat másik helyen pedig a lélekszám (900 lakosú, illetve ennél nagyobb községek) alapján heti 12—18 órában nyitvatartó könyvtárakat lehetne kialakítani. Mivel 600, illetve ennél kevesebb lakosú település csupán három akad a megyében, ezek helyzetén a nagyobb, önálló könyvtárhoz csatolás, az eddig hiányzó kiskörzeti szervezés segíthet. A megyei könyvtár hat körzet létrehozását tervezi, ezekbe a három említett kis településen kívül természetesen néhány nagyobb község könyvtára is beletartozna.

*

Az itt közölt számításokkal az volt a célunk, hogy *egy megye* példáján bemutassuk, milyen tekintélyes tartalékaik vannak az olvasásnak még ma is, amikor pedig országosan sem észlelhető fejlődés, az olvasómozgalmi mutatók évek óta azo-

Gyermekrészleg a „100 falu — 100 könyvtár” mozgalom keretében épített Kevermesi Községi Könyvtárban (MTI Fotó — Kunkovács László felvétele)

nos színvonalon állnak, vagy helyenként visszafelé csúsznak. Fel akartuk hívni a figyelmet arra, hogy a sok közül csupán két feltétel javításával is milyen eredményeket lehet elérni, számításba véve természetesen azt is, hogy a többi feltételt sem hanyagolják el. Végeredményben Békésben több mint 13 000 új olvasó megnyerése vagy a róluk való lemondás a tét, s ez a tény a most folyó távlati tervezés során súlyosan eshet a latba.

Az elmondottakkal akaratlanul is adalékokat szolgáltatunk a megye könyvtárügyének távlati tervezéséhez. Mint megtudtuk, a könyvtári fejlesztési terv a vonzások teret figyelembevételével kialakítandó településfejlesztési terv részeként szedt. 15-re fog elkészülni. A tervezés felülemelkedik a jelenlegi gazdasági nehézségeken, fő szempontja a legjobb, legkedvezőbb, leginkább szakszerű megoldások keresése minden korlátozás nélkül. A megyei könyvtár ezért a központi irányelvek és követelményrendszer normái alapján józan előrelátással, de megalkuvások nélkül készíti el a fejlesztési tervet.

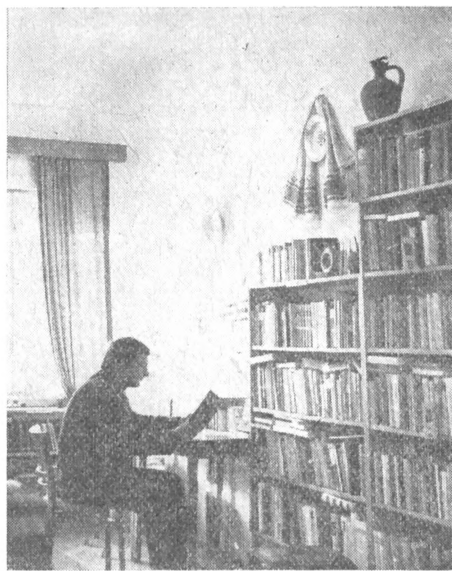
A „100 falu — 100 könyvtár” mozgalom építkezései és amik utánuk következtek

Amikor a negyedszázados felszabadulási évfordulóra dokumentumfilm készült a magyar könyvtárakról, Kollányi Ágostont, a film rendezőjét végighordoztuk az országon. Sok könyvtár megtekintése után végül is úgy döntött, hogy a felvételek nagy részét Békésben készíti el. Választását azzal indokolta, hogy a megyében egyetlen, könyvtári célra tervezett épület sem készült, a látott könyvtárakba mégis mindig szívesen visszatérne nemcsak mint filmes, hanem mint olvasó is: Valamennyi egyszerű eszközzel teremt otthonosságot és éreztet hiteles szakmai miliőt, s amellett, hogy egységes rendező elv — Lipták Pál hozzáértése — alakította ki őket, mindegyik különbözik is a többitől, megvan az összetéveszthetetlen helyi hangulata, amint az azonos táj is más-más arculatú településeket dajkál a tenyerén. Végül ott is forgatott — például Gyulaváriban —, ahol jóformán minden darab még a Népkönyvtári Központból származó sötétszínű típusbútorok közül való. Az is igaz, hogy ez a mindent helyére tevő elrendezés következtében még a szakembernek sem tűnik fel, az olvasónak még kevésbé...

Kollányi Ágoston filmjének az a mondata, hogy Békésben még nem épült új könyvtár, időközben elvesztette érvényét. A kedvező változás a „100 falu — 100 könyvtár” mozgalomnak köszönhető. Ennek segítsége kellett a frontáttöréshez, enélkül nem épült volna meg az újkígyósi könyvtár (320 m², a Könyvtáros 1971. évi márciusi számában ismertettük), majd még néhány, róluk a következőkben szólunk. Az országban igen sokat láttunk a mozgalom segítségével épült könyvtárak közül. Többségük nyeresége közművelődésünknek és könyvtári kultúránknak, de akad olyan is, amelyre nem engednénk kirakni az emléktáblát, mivel nem az évfordulónak tisztelgő ország méltó teljesítményeit tükrözi, hanem a helyi és a megyei irányítás rossz ízlését, önkritikájának hiányát, hézagos szakmai hozzáértését. Általában: minden megyében olyan intézményeket szült a „100 falu — 100 könyvtár” akció, amilyen a megye könyvtári színvonala, a könyvtárügy tekintélye. Békésben a mozgalom keretében létesített könyvtárakban *mindenütt főhivatású könyvtárost* alkalmaztak és olyan épületeket emeltek, amelyekre bátran ki lehet tenni az emléktáblát. Bizonyosság hadd mutassuk be őket pár mondattal és néhány képpel.

Az említett újkígyósi könyvtár után nagyságban a *kevermesi* következik. A 3800 lakosú községben 160 m²-es szárnyat ragasztottak a művelődési otthonhoz, s a városi színvonalú, szép intézményben a felnőttek könyvtárán kívül gyermekrészleg, kölcsönző és iroda is található. A község igen nagy áldozatot hozott a könyvtárért: az építkezés kb. 600 000 Ft-ba került, ezen kívül a tanács főhivatású könyvtárost alkalmazott, 30 periodikára fizetett elő, és az ONT támogatásból megvetette a zenei gyűjtemény alapját is. A művelődési épülettel közös előcsarnok elvileg a könyvtár bővítmenyének is tekinthető, jókora, 70 m²-es, kiállítási célra is használható terével, azonban e közös bejáratú terem mégsem szerencsés: itt van ugyanis a szeszes italt árusító büfé, amelynek törzsvendégei elriaszthatják az olvasókat. A mostani beosztás tehát nem tekinthető véglegesnek; előbb-utóbb eljön az idő, amikor a könyvtári szárny másik végén új bejáratot kell nyitni közvetlenül az utca felől, ezáltal mintegy megfordítani az olvasók mozgásirányát és a helyiségek funkcionális elrendezését.

A 80 m²-es *sarkadkeresztúri* könyvtár épületének az az érdekessége, hogy egy leendő művelődési objektum első ütemében épült. Kétlépcsős építkezéseink sorsa általában az szokott lenni, hogy megépül a művelődési otthoni rész, majd elfogy a pénz, s a könyvtár a létesítményen kívül reked, vagy bedugják a színpad öltözőjébe. Sarkadkeresztúr esetére alig akad példa az országban, pedig másutt is követ-

A mékkeréki nemzetiségi könyvtár bejárata és részlet a könyvtárból (Gerő Gyula felvételei)

hetnék, mivel így a szépen berendezett, jól működő könyvtár olvasótábora lehet az a bázis, amire a második ütemben megépülő művelődési otthon törzsközönségként eleve számíthat.

A mékkeréki könyvtár különös figyelmet érdemel, ezért nem itt írunk róla, hanem a következő részben. — Visszatérve a felszabadulási emlékkönyvtár mozgalom jelentőségére, megállapíthatjuk, hogy az akció Békésben a további központi támogatás reményének felvillantásával az építkezési kedv és szándék fő ösztönzője lett. A várt „Petőfi emlékkönyvtár”-mozgalom a megye több községét érintette volna, ezért még ma is számítanak rá, hogy nem esett kútba teljesen.

A megyében most, a „beruházási stop” idején is folyik néhány építkezés: a 2000 lakosú *Bélmegyeren* még ebben az évben elkészül a 180 m²-es, galériás könyvtár, valamint folyik a *csorvási* művelődési ház átépítése, amelynek eredményeként a könyvtár alapterülete csaknem 300 m²-re bővül. *Vésztőn* előre láthatólag már jövőre új épületbe kerül a könyvtár; az *endrődi* pedig egy irodaház-építkezésből húzhat hasznot: ugyanis remény van arra, hogy a készülő áruházépület emeletére nem hivatalok kerülnek, hanem a könyvtár kap új otthont. Mindez azt bizonyítja, hogy a megye és a községek irányítói a könyvtárakat nem a nélkülözhető, az adminisztrációt szolgáló intézmények kategóriájába sorolják, hanem olyan kulturális közszolgálati intézményeknek tekintik, amelyek felépítéséért szegénységük ellenére is érdemes erőn felüli áldozatot vállalniuk.

Kétnyelvű tábla a könyvtár falán

A mékkeréki könyvtárnak nemcsak az az érdekessége, hogy szintén a „100 falu — 100 könyvtár” akció keretében kapott új otthont, hanem az is, hogy románok lakta nemzetiségi községnek jutott az Orsz. Népművelési Tanács 75 000 Ft-os támogatása. A nemzetiségi települések kulturális gondozására a kampányokon kívül is mind több törődést és anyagiakat fordít a megye, noha pénzből a magyar falvaknak sem jut elegendő. Mékkerék például főhivatású könyvtárosi állást kapott, pedig a lélekszám (2100) ezt ma még nehezen engedi meg. Az új könyvtárépítkezések közül egy Gyulára jutott, nemzetiségi városrészbe. Ebben jártunk is, az öregek napközi otthonának új épületében működik, s a legszebb városi fiókkönyvtárak közé sorolható. (L. a fényképünket a borító hátsó oldalán.)

A megye vezetősége nagyon tudatosan törekszik arra, hogy a nemzetiségek lakta településekre minél több idegen nyelvű könyv, újság, folyóirat kerüljön. He-lyesen, hisz minden nemzet lelkiismeretére tartozik, hogy a viszonyosság elvárásától függetlenül is, csupán önbecsülésétől és önérzetétől sarkallva minden területen megadja az együttélés jó közérzetét valamennyi nemzetisége minden egyes tagjának. A

nemzetiségi lakossággal való törődésben a látszólag kis gesztusoknak is megvan a maguk jelentősége. Ezért örülhet mindenki a figyelmesség olyan megnyilvánulásának, mint például a kétnyelvű névtáblák feltűnése a könyvtárak homlokzatán. (L. a méhkeréki könyvtár feliratát fényképünkön.)

Amikor ezeket a sorokat írtam, érkezett a hír, hogy a Művelődésügyi Minisztérium segítségével nemzetiségi báziskönyvtárrá fejlesztik a békéscsabai megyei és a gyulai városi-járási könyvtárt. Békéscsaba a szlovák, Gyula a román nyelvű dokumentumok regionális gyűjtő- és szolgáltatóhelye lesz. A báziskönyvtári szerep értelmében a két könyvtár a Művelődésügyi Minisztérium három éven keresztül folyósítandó anyagi támogatásából kiépíti szlovák, illetve román könyvekből, periodikákból és hanglemezekből álló gyűjteményét, ezekről füzetkatalógust készít, s szétküldi a gondjaira bízott községekbe, amelyekben az érintett nemzetiségek tagjai élnek. A katalógus alapján kért könyveket, pedig 24 órán belül eljuttatja az érdekeltekhez.

Gerő Gyula

A járási könyvtárak sorsa

A járási könyvtárak megszervezését a 2042/13. sz. 1952-es minisztertanácsi határozat indította el. A határozat végrehajtása során 4–5 év alatt minden járásban megalakultak e könyvtárak, mint a megyei tanácsi könyvtárhálózatok alközpontjai. Létesítésüket elsősorban az a cél indokolta, hogy kezdeményezzék és erőteljesen segítsék a községi könyvtárak megszervezését s rendeltetésszerű működését.

A járási könyvtárak fenntartói a járási tanácsok lettek. Így a járási székhely feladatát betöltő városok központi könyvtárai is járási fenntartású könyvtárakká váltak. Ezt a körülményt néhány, nagyobb kulturális múlttal rendelkező város sérelmezte. *Sopronban* például sok vita után mechanikus kettéválasztást alkalmaztak: a város megkapta könyvtárát, a járás pedig 3 főből álló módszertani hivatalt szervezett a községi könyvtárak irányítására. Ez a rossz megoldás — ti. hogy a községi könyvtárak módszertani irányítását nem könyvtár, hanem hivatal végzi — szerencsére kivétel maradt. Két újonnan alakult város, *Dunaújváros* és *Tapolca* is kivívta magának a várossá szerveződés lendületében a könyvtárfenntartási jogot, de városi könyvtáruk vállalta a járási könyvtári feladatok elvégzését is. Ezt a vállalást mindig kifogástalanul teljesítették.

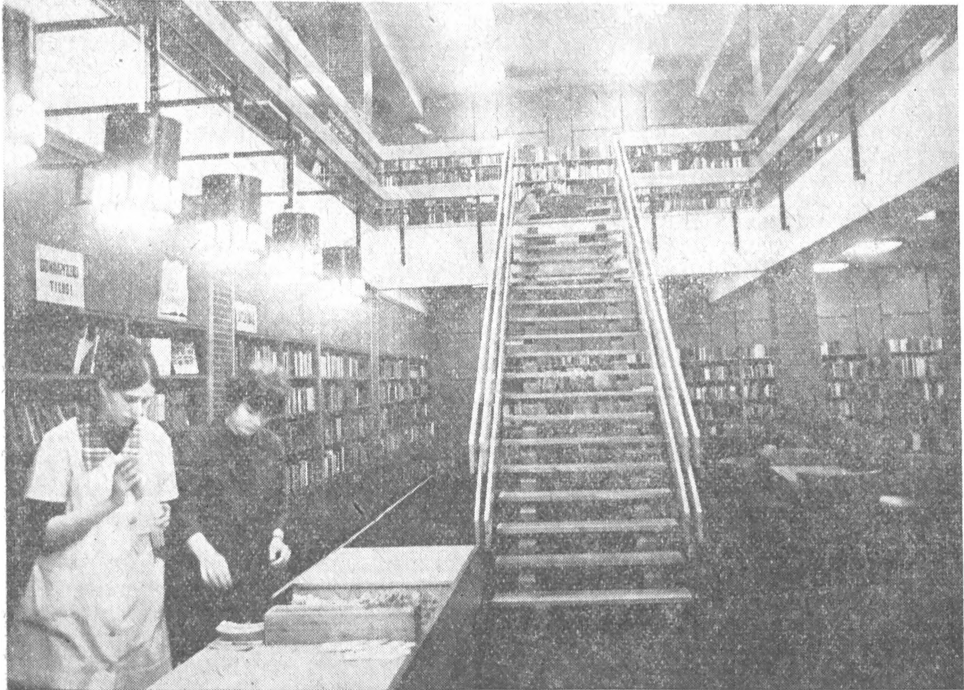
Az új tanácstörvény

Mindez azonban már a múlté. Az 1971. április 25-én életbe lépett új tanácstörvény megszüntette a járási tanácsokat. A közigazgatás decentralizálásának alapelveiből természetszerűleg következett, hogy az intézmények fenntartói azok a települések legyenek, amelyeknek lakossága az intézmény szolgáltatásait elsősorban igénybe veszi. Bár az intézkedés nem zárta ki a lehetőségét annak, hogy a volt járási tanácsok bizonyos funkcióit öröklő járási hivatalok intézményfenntartók is legyenek, a járási könyvtárak fenntartói jogát — helyesen — a közigazgatás alapegységei, *a városok, nagyközségek, községek* kapták.

Ez a rendezés a fejlődés természetes velejárója volt, célszerűségének indoklására nem szükséges külön érveket felvonultatni. Tény, hogy másként nem is lehetett cselekedni. Felmerült azonban a probléma, hogy a továbbra is fontos hálózati módszertani, továbbá a kifejlődőben levő hálózati ellátási feladatok teljesítésében *nem okoz-e megtorpanást* a könyvtárak új fenntartóinak esetleges elzárkózása.

Dunaújváros és Tapolca példája azt mutatta, hogy egy regionális feladatait felismerő város jó gazda lehet járása könyvtári életének irányításában is. S különben is: *a város alapfunkciójához tartozik*, hogy nemcsak saját lakói, hanem *környékének lakossága számára* is szervezze művelődési szolgáltatásait. Mégis indokolt volt az a kívánság, hogy ne csak az új könyvtárfenntartók józan belátására bizzuk a járási könyvtárak rendeltetésszerű működtetését, hanem az új helyzetben *jogszabály is teremtsen meg ennek feltételeit*.

1971. február 16-án kelt *Gosztonyi János* miniszterhelyettesnek a megyei tanácsok elnökhelyetteseihez szóló levele, amelyben felhívta figyelmüket arra, hogy megyei intézkedéssel gondoskodjanak a járási könyvtárak további működésének rendezéséről. Fontos útmutatást nyújtott *Sárdi Lajos* főosztályvezető-helyettesnek a *Könyvtáros* 1971. májusi számában megjelent, *A járási feladatokat ellátó közművelődési könyvtárak fenntartása és feladatköre* című cikke is. Az írás a 146/1964. (MK

A Mohácsi Városi és Járási Könyvtár felnőtt részlege (Jánosi Ferenc felvétele)

16.) MM utasításra hivatkozva újra felsorolta a járási könyvtárak funkcióit. *Sárdi Lajos* fontosnak tartotta, hogy az intézmény új nevében is jelezze funkcióját, tehát hogy városi és járási, vagy községi és járási könyvtárnak nevezzék.

Ilyen előkészítés után jelent meg az 1046/1971. XI. 3. sz. kormányhatározat, amely kimondja, hogy a járási feladatkörű könyvtárat a *megyei tanács végrehajtó bizottsága jelöli ki*. Az érdekelt városi és községi könyvtárak tehát a megyei tanácstól kapnak megbízást járási feladataik ellátására.

Mi történt a valóságban?

Fontos, hogy az új helyzetben a járási könyvtárak működési feltételeinek alakulását a könyvtáros közvélemény is figyelemmel kísérhesse. Ezért határozta el lapunk, hogy beszámol a szervezeti rendezés lebonyolításáról. Kérést intéztünk a megyei könyvtárakhoz, hogy tájékoztassák a szerkesztőséget a kialakult helyzetről. Kérésünknek a megyei könyvtárak készséggel és gyorsan eleget tettek. Válaszaikat ezúton is köszönjük s jólesően állapítjuk meg, hogy lapunk szerkesztősége és a megyei könyvtárak között jó a kapcsolat. *Kivételt csupán* egy megye, *Szabolcs-Szatmár képez*, ahonnan másodszori levelünkre sem kaptunk választ. Sajnálattal állapítjuk ezt meg, mert azon kívül, hogy nem tudunk beszámolni Szabolcs-Szatmár járási könyvtárainak helyzetéről, úgy gondoljuk, hogy a megye új könyvtári vezetésének is fontos érdeke lenne, hogy a központi szakmai szervekkel felvegye és kiépítse a kapcsolatot.

A megyei könyvtárak többsége megállapította: a szervezeti rendezés óta eltelt idő kevés volt arra, hogy mérleg, alaposabb elemzés céljára tapasztalatok gyűljenek össze. Csak az első lépéseket tudják regisztrálni. Így mi is csak *pillanatképet nyújthatunk*, amely azonban jelzi már a tendenciákat. Néhány vélemény szerint a súlyosabb gondok csak ezután mutatkoznak majd meg. Általában azonban a megyei könyvtárak többsége bizakodó, az eddig hozott intézkedésekből úgy látják, hogy nem következik be zavar a járási könyvtárak működésében.

Nagyon fontosnak tartjuk, hogy a kormányhatározat értelmében a megyei tanácsok vb-határozattal jelöljék ki a járási feladatkörű könyvtárakat, ezzel megteremtsek működésük jogi alapját. Békés, Fejér, Heves, Komárom, Somogy, Szolnok, Vas, Veszprém és Zala megyékben az elmúlt év végén, vagy az idei év elején meg-

történt ez a kijelölés. Borsod, Győr-Sopron és Hajdú megyében a művelődésügyi osztály adott ki irányelveket a végrehajtásra, Baranyában a megyei elnökhelyettes küldött levelet az illetékes tanácselnököknek. Néhány megyében azonban semmiféle jogi szabályozás nem történt. Ennek ellenére a könyvtárak átadására mindenütt sor került. Szolnok szerint a megyében az átadás problémamentes volt. Zalában megtörtént a formális átadás. Vas és Veszprém megyében a művelődésügyi osztály és a megyei könyvtár kiküldötte februárban felkeresett minden érintett városi tanácsot. Mindenütt elvi egyetértéssel fogadták a járási könyvtári szerepkör fenntartását is. Komárom megyében tanácskozást tartottak a járási könyvtárak vezetői, és megkezdték új szervezeti szabályzataik kidolgozását. Borsodban a járási könyvtárak mind erős, tekintélyes intézmények, örömmel fogadták őket az új fenntartók. Heves megyében viszont, ahol a járási könyvtárak fejlesztése elmaradt a községi könyvtárak mögött, az átszervezés csupán a hevesi járásban teremtett jobb helyzetet.

A fenntartás rendezése nem hozott megoldást Sopronban. Itt a járási könyvtár még mindig egy könyvtár nélküli csoport jelenti a járási hivatal mellett. Mivel a kormányhatározat világosan kimondja, hogy a járási feladatkörű könyvtárat a megyei tanács vb a feltételeknek megfelelő *könyvtárak közül* jelöli ki, így világos, hogy járási könyvtárrá csak valóságos könyvtár minősíthető. Az ügy rendezése a megyei tanács hatáskörébe tartozik. Rendkívüli helyzetben van Győr-Sopron megyében *Mosonmagyaróvár* is. A város ugyanis helyiség nélküli könyvtárat vett át a járástól, s nagy gondot okoz az intézmény elhelyezése. Kivételes helyzetben van a Szegedi Járási Könyvtár is. Ez is csak módszertani központ, könyvtár nélkül. Munkatársai a Hódmezővásárhelyen működő megyei könyvtár létszámában vannak. Ezt a problémát az oldja majd meg, ha a megyei könyvtár Szegedre költözik. A rendezés különben egy kivétellel kiküszöbölte a megyék központi járásainak felemás helyzetét, hogy ti. sok helyen nem a járási (egyúttal megyei) székhely központi könyvtárban működött a járási feladatkörű könyvtár, hanem a központi járás valamelyik tagközségében. Nógrád megye kivételével (itt Kisterenyén van a járási könyvtár) a *központi járási könyvtárak visszaköltöztek a megyei könyvtárakba*.

A könyvtárak elnevezése

A megyék többségében, *Sárdi Lajos* említett cikkének javasolata szerint városi és járási, illetve községi és járási, néhány helyen nagyközségi és járási könyvtár elnevezést kaptak az intézmények. Amelyik könyvtárnak van külön névadója is, az ezt az elnevezést használja (pl. Mogyoróssy Könyvtár, Gyula, Jókai Könyvtár, Pápa). Néhány helyen feleslegesen komplikálják az elnevezést a fenntartónak a névben való külön megjelölésével is. Írtunk már arról régebben is, hogy felesleges ez a barokkos, terjengős névadás. Pl. Nagyközségi Tanács Járási Könyvtára, Sásd. Ez a név nem is szabatos. Az már igen, hogy Nagyközségi Közös Tanács VB Községi és Járási Könyvtára, Siklós. De terjengős, cikornyás. Az iskolákkal kapcsolatban sehol sem jelölik meg, hogy községi tanács vb általános iskolája, vagy városi tanács vb gimnáziuma. Még furább az a Somogy megyei — remélhetőleg csak átmeneti — pénzügyi intézkedés, amely az alábbi szövegű bélyegző használatára kötelezte a könyvtárt is: Nagyközségi közös tanács vb hálózati feladatokat is ellátó művelődési központja Tab. Ez a név nemcsak csúnya és célszerűtlen, hanem minden jogalap nélkül el is tünteti a könyvtárt, mint önálló intézményt. A városi és járási, vagy községi és járási könyvtár egyszerű és világos elnevezés, *feltünteteti és előre helyezi a névben a fenntartót, s megjelöli a könyvtár funkcióját is*. Ennél több nem szükséges.

A városi tanácsok általában *készséggel vállalták* a fenntartó szerepet és a *járási funkció ellátását is*. *Kiskunfélegyházán, Gyulán* kifejezetten örült a tanács a magasabb funkciójú könyvtárnak. Szolnok megyében sehol nem volt nehézség. *Csornán* a városi tanács elnöke — korábban is könyvtári olvasó — azonnal felkereste a könyvtárat és tájékozódott igényeiről.

Komárom megyében írásbeli megállapodást kötött a fenntartó tanács és a járási hivatal elnöke az irányítási feladatok megosztására. *Sárvárott* is írásba foglalták a városi tanács és a járási hivatal megállapodását. Itt-ott azonban akadt nehézség is. *Tolna* megyében egyelőre csak elvben vállalta a helyi tanács a területi funkciót. *Bács-Kiskun* megye néhány városában a tanács csupán a terhek növekedését érzékeli a könyvtár átvételében. *Kiskunhalason* pl. nem fizette ki a városi tanács a könyvtár festési költségeit, mert a könyvtár piszkolódása még járási fenntartás alatt történt. *Pest megye* néhány városában a könyvtári bürokráciát növelték az új gazdák, eddig szokatlan adminisztrációs terheket léptettek életbe. Cegléden például naponta többször is meg kellett jelenni a tanácsnál különböző aláírásokért.

A községi tanácsok általában jól fogadták a járási feladatkörű könyvtárakat. Hajdúban *meglepő természetességgel vették tudomásul az új helyzetet*. Somogyban

jó gazdái lesznek a községek új könyvtáruknak. Nógrádból viszont azt jelzik, hogy egyes községi tanácsok még nem értik a hálózati feladatot, itt számítani lehet átmeneti nehézségekre.

A járási könyvtárak 1972. évi költségvetését még a járási hivatalok tervezték. Ezt bontották azután le a városokhoz, községekhez. Ez könnyebbé tette a megyei könyvtárak dolgát, mert csupán a járási hivatalokkal kellett tartaniuk a kapcsolatot. Ahol jó volt ez a kapcsolat, pl. *Komárom megyében*, ott elfogadták a megyei könyvtár javaslatát és minden könyvtár számára terveztek fejlesztést is. Nagyatád kivételével Somogyban is javult minden járási könyvtár költségvetési ellátása. *Pápa* város önálló gazdálkodási jogot adott könyvtárának. *Nagyatádon* azonban a községi könyvtárosok premizálására szolgáló központi alapot a járási hivatal nem hagyta meg a könyvtár költségvetésében, hanem állítólag szétosztotta a községek között. Pest megyében a városok és a községek kezében merevebbé, munkaigényesebbé vált a gazdálkodási rend. (L. a ceglédi példát.) Nehézségek támadtak a kiküldetési díjak elszámolásában is. Győr-Sopron megyében a könyvtárak *nem kaptak felújítási hitelt*, ilyen csak a művelődési otthonok számára terveztek.

Több helyről jelzik, hogy mivel a járási hivatal erőteljesebb lett, mint a járási tanács volt, *hiányzik a járási irányító munka hatékony segítése*. Zala megyében a járási hivatalokkal minimálissá vált a könyvtárak kapcsolata, csupán néhány felülvizsgálatra terjed ki. Békésben is csupán egyes időszéri problémák elintézésére szorítkozik az együttműködés. Borsod megye viszont példás kapcsolatokról számol be.

A járási könyvtárak közérzete

Borsodban, Somogyban, Vasban, de több más megyében is zavartalanul folytatják tevékenységüket a járási könyvtárak. Baranyában megmaradt költségvetésükben a letéti ellátásra szolgáló keret is, Zalában viszont ezeket átadták a központi (körzeti) községi könyvtáraknak. Szolnok megyében az „összeszokás” állapotában vannak az új fenntartók és intézmények, de *a könyvtárak jövője nem tűnik borús-nak*. Mivel azonban a volt járási könyvtárak jó része a B típusú intézménnyé *fejlesztés előtt áll*, az erre szolgáló költségvetési fedezet majdnem elöteremtése nem lesz könnyű feladat. Pest megyében a kihelyezett művelődési autók fenntartásában is támadt bonyodalom. Komárom megyében némelyik tanács *a helyi és a hálózati munka merev elkülönítésére* is kísérletet tett, s néhány járási hivatal a megyei könyvtár meghallgatása nélkül külön ügyrendet kívánt kidolgozni a hálózati könyvtáros számára.

Létszámnehézség sokfelé akad. Nagykanizsán az eddigi 2 könyvtáros helyett csak 1 maradt a hálózati munkára. Makón az új könyvtár munkaigényes működése is elvont erőket a hálózati munkától, Nógrádban szintén csökkent a járási feladatok ellátó könyvtárosok létszáma. Pásztón a művelődési házhoz helyeztek egy könyvtárost, másutt községekhez adtak le létszámot.

Az igazgatók korábbi hatásköre, önállósága a legtöbb könyvtárban megmaradt, nem korlátozódott. Fejér megyében a járási könyvtárigazgatók egyben *szakfelügyelői megbízást* is kaptak. Pest megyében azonban úgy tűnik, hogy az igazgatók korábbi önállósága korlátozódott. Nógrádban attól lehet tartani, hogy *visszaesik a könyvtárak hálózati irányító tevékenysége*. Zala megyében a fenntartók nem ellenzik ugyan a területen végzett irányító munkát, de nem is fordítanak rá gondot. Csongrádban az átmeneti idő személyi bizonytalansága nem segítette elő a munkateljesítést.

Úgy látszik, hogy a vidéki könyvtári irányításban két határozottabb terület alakul ki: *a megyei irányítás és a helyi fenntartás szintje*. Halványul a közbülső, a járás területére szóló irányítás. Mivel azonban erre továbbra is szükség van, a megyei irányítás természetesen erősítése mellett intézkedéseket kell tenni a járási irányítás megtartására is. Egyebek között *a szakfelügyelet megszervezése* látszik erre alkalmasnak, tehát a kérdést nagy gonddal kell kezelni.

Fontos feladat a közigazgatási rendezéshez simuló *körzeti községi könyvtárak megszervezése* is. Ez a munka sok helyszíni tárgyalást, érvelést igényel. Minden községi tanáccsal külön-külön kell ebben az ügyben tárgyalni. Ez a *járási könyvtárak egyik fő tennivalója*.

Résen kell lenni a városi és járási, de a községi könyvtárak *jövő évi költségvetésének* elkészítésekor is, ami szintén szoros kapcsolatot igényel a megyei könyvtár és a fenntartó tanácsok, meg a járási könyvtár és a községi tanácsok között. A hálózat továbbfejlesztése ugyancsak nagy gond. A városi-járási könyvtáraknak megvan az eddigi, esetleg túl „szolidan” fejlesztett költségvetésük. *Fejlesztésre*, különösen a szükséges létszámfejlesztésre azonban több pénz kell. Hogyan lehet ezt a decentralizált könyvtáraknál elérni? Nem beszélve arról a gondról, amit Baranyából

jeleztek: egyre aggasztóbbá válik a *szakemberek hiánya*. A munka az irányító könyvtárosok állandó, vagy sűrű jelenlétét kívánja a községekben, de nincs hozzá elég szakképzett munkaerő.

Ez tehát a járási könyvtárak új helyzetének képe. *E könyvtárak sorsa érinti az egész közművelődési könyvtárhálózat jövőjét*. A mai kép nem sötét, vannak biztató vonásai, de gond is akad elegendő. Erdemes tekintetünk ezeken a kérdéseken tartani.

Páldy Róbert

A vasasszakszervezet könyvtárhálózatának fejlesztési terve

A múlt év decemberében a vasasszakszervezet könyvtárhálózatában is lezárult a tervekészítés időszaka. A felkészülés már 1971 tavaszán elkezdődött azzal, hogy könyvtáros tanácskozásokon ismertettük a könyvtárak távlati tervezésének és fejlesztésének akkor még jóváhagyás előtt álló elképzeléseit és körvonalaztuk a tervessel kapcsolatos későbbi feladatokat.

A tervekészítés valóságos időszaka — a hálózati célkitűzések meghatározása, a könyvtárak egyedi terveinek elkészítése, majd a hálózati terv összesítése — a SZOT elnökség állásfoglalásának megjelenése után kezdődött.

A hálózat több mint 200, különböző típusú könyvtárat foglal magába. A statisztikai eredmények, az ellátottsági mutatók kedvező képet adnak a hálózat egészéről, ezen belül azonban még az azonos típusú könyvtárak között is nagyon nagy különbségek vannak mind az ellátottságban, mind a működési körülményekben, s ennek következtében a teljesítményekben is. A fejlesztési tervekkel el akartuk érni, hogy a feltételekben mutatkozó, gyakran indokolatlan különbségek csökkenjenek, és az azonos feladatokat ellátó könyvtárakban megközelítőleg azonos színvonalú legyen a dolgozók könyvtári ellátása.

Tisztában voltunk azzal, hogy a tudatos, a követelményekhez igazodó tervezést nem mindenütt és nem kizárólag anyagi természetű tényezők döntik el, nagyon sok múlik a fenntartók szemléletén, elhatározásán. Ezért a szakszervezeti könyvtárak távlati fejlesztésének alapelveit és követelményrendszerét nemcsak a könyvtárosokkal, hanem a fenntartó szakszervezeti bizottságokkal és a gazdasági vezetőkkel is meg kellett ismertetni, el kellett fogadtatni. Sokat segített a tervezés kezdetekor az, hogy a SZOT elnökség dokumentumát az alapszervezethez a szakmai titkárság ajánlásával juttattuk el, amely hangsúlyozta a tervekészítés jelentőségét.

A munkát úgy kellett előkészíteni és lebonyolítani, hogy az alapszervezetek önállósága a tervezésben megfelelően érvényre jusson, de ugyanakkor a helyi döntések és a központi célkitűzések összhangja is biztosítva legyen.

A hálózati elképzelések és a helyi tervek főbb szempontjai

A hálózatfejlesztési célkitűzések meghatározásánál mindenekelőtt azt mérlegeltük, hogy Budapesten a vas-, fém- és villamosenergiaiparban a IV. öt éves terv idején hogyan alakul a dolgozók létszáma, tehát az el látandó terület. Az országos adatok birtokában megállapítottuk, hogy a *könyvtárhálózatot lényegesen érintő változás sem a létszámban, sem a vállalati rendszerben nem következik be, csak néhány kisebb munkahely*

Gyermekolvasók a Csili hírlapolvasójában (MTI Fotó)

A Csepel Autógyár művelődési házában könyvtárában
(Fotó: Csepel Autógyár)

megszűnésére, vidékre telepítésére lehet számítani.

Az adott helyzetből kiindulva tehát megtervezhettük hálózatunk felépítését. Eldöntöttük, hogy adott-ságaik szerint mely intézmények sorolhatók az önálló könyvtárak, melyek a letéti I. és II. típusú könyvtárak kategóriájába. Az utóbbiaknál kizárólag a dolgozók létszámát vettük alapul, figyelmen kívül hagyva, hogy pl. az I. típusba sorolt letéti könyvtár rendelkezik-e önálló helyiséggel. Az alapvető működési feltételeket nélkülöző mintegy 30 önálló közüzemi könyvtárat is a megfelelő letéti könyvtári kategóriába soroltuk.

A helyi tervek elkészítéséhez két hálózati mutatót adtunk meg: a dolgozók számára viszonyított 30%-os olvasói arány elérését és azt, hogy 1 dolgozóra legalább 4 könyv

jonson. Ez utóbbit minimális célnak tekintettük. Ez a követelmény teljesíthető, hiszen a hálózatban 1970-ben az olvasói arány 27,9% volt, 1 dolgozóra pedig 3,7 kötet jutott. Minden más vonatkozásban az *Alapelvek és követelmények* normatíváit tekintettük a fejlesztés alapjának és céljának.

Az egyedi tervek szempontjainak kialakításánál számításba kellett vennünk, hogy a vasiparban a vasasszakszervezet elnökségének és a kohó- és gépipari miniszternek egy korábbi közös utasítása alapján a vállalatok már kötelezően felmérték és megtervezték, milyen mértékű kulturális beruházást tudnak a IV. ötéves tervben előirányozni. A vállalatok egyebek között új könyvtárhelyiségek létesítését, a meglévők bővítését és korszerűsítését is tervezték. Ezeket a könyvtári tervekbe is be kellett építeni a megfelelő normák figyelembevételével, de *újabb beruházási igények szorgalmazása nem lett volna elérhető* célkitűzés.

Lényegesnek tartottuk, hogy a helyi tervek mindenütt azonos szempontok szerint készüljenek, konkrétak, anyagilag megalapozottak legyenek, és a tervidőszakban az intézményeknél és hálózati áttekintésben is figyelemmel tudjuk kísérni a teljesítést.

A terveknek tartalmazniuk kellett a kiindulási helyzet leírását, a távlati követelményeket és a IV. ötéves tervben elérendő célokat.

A tervezéshez a központi könyvtár egységes tervezési lapokat készített. A lap a tervadatokat öt fő részre osztotta: Az I. rész az ellátandó terület adatait tartalmazza (a dolgozók létszáma, az olvasók száma). A II. részben a könyvtár működésének anyagi feltételei szerepelnek (a költségek összesen, az egy dolgozóra jutó költség, könyvbeszerzési, személyi és dologi kiadások). A III. csoportba a könyvvállomány, az éves könyvbeszerzés és a folyóiratállomány adatai, a IV-be a működési körülmények, alapterületi és állományelhelyezési adatok, az V-be a személyi feltételek kerültek.

A tervezés során minden fenntartó felmérte az 1971-es helyzetet, majd az alapelvek normatívái alapján a könyvtárosokkal együtt kiszámították, és a megfelelő rovatban feltüntették, *milyen feltételekkel kellene rendelkeznie az adott könyvtárnak*. Végül az anyagi lehetőségek figyelembevételével tervet készítettek arról, hogy *1975-ig milyen mértékben és ütemben kívánják a követelményeket elérni*, vagy megközelíteni. Az önálló könyvtárak a működési feltételek és az állománygyarapítás (II., III. rész) tervét éves bontásban is elkészítették.

A tervezési lapokat két példányban, részletes útmutatóval ellátva megküldtük a szakszervezeti bizottságoknak, s a jóváhagyás után egy példányt a központi könyvtár visszakapott.

Ilyen előzmények után mintegy *négy hónapig tartott az egyedi tervek kidolgozása*. A letéti könyvtáraknál a központi könyvtár és a körzeti könyvtárak munkatársai személyesen közreműködtek a tervek kidolgozásában, a számítások elvégzéséhez segítséget nyújtottak.

Az önálló könyvtárak fenntartóival is több esetben folytattunk megbeszélést, tisztáztunk vitás problémákat.

A hálózatfejlesztési tervek néhány jellemző tendenciája

A hálózat 185 könyvtára készítette el IV. ötéves tervét, amelynek adatait először könyvtártípusonként összesítettük, majd hálózati tervbe foglaltuk. (Azok a letéti könyvtárak, amelyek nagyvállalati keretben, valamely önálló könyvtár letéjeként működnek, nem készítették tervet.)

A hálózati tervből kitűnik, hogy a IV. ötéves terv időszakában elsősorban az *alapszolgáltatások és a személyi feltételek javításában*, ezek anyagi alapjának megteremtésében sikerül előbbrelépniünk, a követelményeket elérniünk, vagy megközelíteniünk. A könyvtárak működési körülményei, az alapterület, a férőhely tekintetében azonban az előrelátó, a helyi kezdeményezéseket ösztönző központi intézkedések sem eredményezhetnek a tervidőszakban olyan változást, mely az e területen meglévő nagy lemaradást kiegyenlíthetné.

A mostani tervidőszakban a vasas könyvtárhálózatban 30 millió forintot terveztek a könyvtárak személyi és dologi kiadásaira. (Ilyen vonatkozásban az ötéves terv végére hálózati szinten elérjük a normák szerinti követelményeket.) Külön is figyelmet érdemel, hogy a letéti könyvtárak többségénél sikerült elfogadtatnunk a *dolgozónkénti 8 forintos hozzájárulást*. Néhány könyvtárnál az anyagi helyzet nem tette lehetővé a jelenleginél nagyobb kötelezettségek vállalását, emiatt helyenként még az ötéves terv végén is lesznek bizonyos szintkülönbségek, főként a könyvellátásban. Újabb szolgáltatások (hírlapolvasók, zenei részlegek) bevezetését az intézmények nem tervezték, bár meggyőződésünk, hogy központi céltámogatások jótekonan ösztönözhetik a helyi kezdeményezéseket.

A terv kilátásai szerint kedvezően alakulnak a személyi feltételek. A főhivatású könyvtárosok száma 82-ről 95-re emelkedik, több lesz a részfoglalkozású könyvtáros, és a tiszteletdíjak összege is jobban igazodik majd a teljesítményekhez.

A IV. ötéves terv végéig 12 önálló könyvtárnál terveztek lényegesebb javulást a működési körülményekben. *Öt önálló könyvtár kap új helyiséget*, hét helyen bővítik a jelenlegit. A letéti könyvtárak közül további 16 nyer új elhelyezést, de még így is azok a könyvtárak maradnak többségben, amelyek nem rendelkeznek önálló könyvtárhelyiséggel. Önmagában nagy dolog mégis, hogy a vasas könyvtárhálózatban *öt év alatt 28 könyvtár korszerűsítését lehetett megtervezni*. A beruházási költségek miatt nem is számíthattunk arra, hogy egyetlen tervidőszakban minden gondunk megoldódhat. Sajnálatos, hogy annak a budapesti kiemelt beruházásnak az ügyében — művelődési központ építése a Ganz-MÁVAG-ban — is megtorpanás tapasztalható, amely nemcsak az itt működő, területi funkciót betöltő nagyüzemi könyvtár, hanem a központi könyvtár helyzetében is kedvező változást hozott volna.

További következtetések

A tervezést megelőzőleg volt bizonyos — nem is indokolatlan — aggodalom amiatt, hogy az *Alapelvek és követelmények* távlati és ajánló jellegű normatíváit sikerül-e elfogadtatni, és már a IV. ötéves tervben ezekhez igazítani a fejlesztési célkitűzéseket. Terveink ismeretében megállapíthatjuk, hogy *a normatívák nem elérhetetlenek*, hálózatunkban a szakszervezeti bizottságok többsége megértette és tudomásul vette ezeket. Nem bizonyult azonban feleslegesnek az a munkamódszer, hogy a tervezés időszakában úgyszólván *minden fenntartót személyesen felkeresünk*, mert meggyőző érveléssel, a problémák tisztázásával sok szemléleti akadályt sikerült elhárítanunk.

*

Az *Alapelvek és követelmények* c. dokumentum mintegy 15 éves időszak könyvtárfejlesztési perspektíváit körvonalazza, mivel azonban a könyvtárfejlesztési célok és az ezek fedezetét szolgáló vállalati pénzügyi források csak egy-egy ötéves terven belül egyeztetethetők, nem vállalkoztunk hosszabb távra szóló tervek kidolgozására. A hálózati tervnek és a könyvtárak egyedi terveinek mégis vannak olyan vonásai, amelyek a *következő időszak fejlesztésének irányát is tükrözik*. Ilyennek tekintjük például a hálózat könyvtárainak funkciók szerinti besorolását. Igaz, hogy ez a besorolás a területi feladatokat ellátó szakszervezeti könyvtárak esetében még nem fejeződött be. Nem tisztázódott, igénylik-e a tanácsok, hogy e szakszervezeti könyvtá-

rakat a nyilvános könyvtárak megfelelő típusába is besorolják. Természetesen ehhez az illetékes tanácsoknak kell megtenniük az első lépéseket és biztosítaniuk az állami normáknak megfelelő támogatást. Az egyedi könyvtári tervek azáltal, hogy a normák szerinti szükségletet az ellátottság minden vonatkozásában kiszámították, tulajdonképpen a távlati célokat is megfogalmazták, különösen a beruházást igénylő feltételek tekintetében.

Feltehető a kérdés: mi magunk megalapozottan tartjuk-e mindazt, ami a tervekben megfogalmazódott? Feltétlenül annak tartjuk, mert *a terveket felelős testületek hagyták jóvá*, és anyagi erejét meghaladó célkitűzést egyetlen fenntartó sem vállalt. Természetesen számolnunk kell azzal, hogy bizonyos előre nem látható tényezők módosíthatják az eredeti elképzeléseket, főképpen a vállalati beruházásokkal összefüggő területeken. Vigyáznunk kell arra, hogy ne történjenek indokolatlan módosítások. Eppen ezért a következő időszakban erőnket arra kell összpontosítanunk, hogy *a tervek valóra váltását figyelemmel kísérjük*, megszervezzük a folyamatos ellenőrzést, és ahol szükséges, a mozgalom eszközeivel is segítsük a tervek megvalósulását.

Karácsonyi Jánosné

iskola és könyvtár

Iskolai könyvtári szakkörök

Két, a maga nemében újszerű bemutatón vettem részt a pedagógusoknak szervezett *budapesti módszertani napok* keretében: az egyiket a XIII. kerületi, Tomori úti, a másikat a VI. kerületi, Labda utcai általános iskolában rendezték meg.

*

Palovecz Jánosné, a Tomori úti iskola könyvtárosa — aki egyben az úttörőcsapat vezetője is, és idén tavasszal elnyerte a „kiváló tanár” címet — bevezető tájékoztatójában elmondotta, hogy iskolájában a tanulók túlnyomó többsége fizikai dolgozók gyermeke; a családokban a szellemi munka becsülete alacsony fokon áll. A szülők többsége csupán azokat a tevékenységeket kedveli, amelyeknek eredménye előreláthatólag forintban jelentkezik. Az iskola vezetőségének például kemény küzdelmet kellett vívnia az értetlen szülőkkel tizenegy, igen jól tanuló gyermek beiskolázásáért, továbbtanulásáért.

Amikor az iskolában az úgynevezett „komplex könyvtári szakkör”-t megszervezték, a következő célokat tűzték maguk elé:

1. Megszerettetni a gyermekekkel a könyvet.

2. A könyvek segítségével tág ablakot nyitni azoknak a tanulóknak, akik az otthoni, beszűkült életforma miatt másképp soha nem jutnának el a távlatokat feltáró szellemi tájékozódásig.

3. Megtanítani a tanulókat arra is, hogyan kell a könyvvel bánni, hogyan kell a könyveket használni, hogyan lehet belőlük tájékozódni.

4. A szakkörnek nem az a célja, hogy az ismeretek mennyiségét növelje, hanem az, hogy bővítse a gyermekek látókörét, fejlessze ítéletképességüket, ízlésüket.

5. Tekintettel arra, hogy ezek a feladatok egy kicsiny iskolai könyvtár keretein belül nem oldhatók meg, a szakkör szoros kapcsolatot tart az 5. sz. Szabó Ervin Gyermekkönyvtárral. A Szabó Ervin Könyvtárban ismerkednek meg a tanulók a katalógus használatával, a kézikönyvekkel, lexikonokkal stb.

A szakkör tematikája a felsőtagozatos korosztályokhoz — évfolyamokhoz — igazodik, és két szakaszra osztható: az 5–6. osztályosok az alapozó, a 7–8. osztályosok az ún. komplex szakasz témáival foglalkoznak.

Az alapozó szakaszban a tanulók — többnyire játékos formában — megismerkednek a könyvekkel, a könyvtár használatával, az írás és a könyv történetével. Ellátogatnak néhány nagyobb tudományos könyvtárba és diafilm segítségével *bepillanthatnak a könyvtári rendszerekbe* is.

A hetedikesek-nyolcadikosok foglalkozásait a komplexitás jellemzi. Megismerik az irodalom, a zene, a képzőművészetek összefüggéseit, esztétikai világlépük bizonyos szintű befejezettséget kap. A tematika azonban arra is lehetőséget ad, hogy *főlismerjék a könyvtár, a könyv szerepét* a nem művészeti jellegű területeken, megismerkedjenek az ismeretterjesztő és a szakkönyvek használatával.

*

Lássuk most már magukat a foglalkozásokat, a bemutatókat! A Tomori úti

bemutató témája: *hogyan készül a könyv?* Közelebről: a könyvművészet, a könyvtervezés; a könyv külsejének és belső tartalmának összefüggései.

A foglalkozás során kötetlen beszélgetés folyik a tanárról és a gyermekek között egy asztalnál, amelyen a legkülönbözőbb könyvek láthatók. Sorra vesznek néhány jellegzetes könyvtípust, megvizsgálják a szedéstükröt, a címlapot, a borítót, az illusztrációkat, a betűtípust, a példányszámot, a kiadás idejét stb. A beszélgetésből az is kiderül, hogy előzőleg már ellátogattak egy nyomdába és egy nagy, tudományos könyvtárba. A jelenlegi foglalkozás tehát az ott szerzett élmények, tapasztalatok megtárgyalása, rendszerezése. A foglalkozás rendkívül érdekes, *aktívizáló feladattal* zárul. Két munkacsoport alakul: az egyik az asztalon megtalálható gyermekkönyveket (6–10 éves korig), a másik az ifjúsági regényeket és ismeretterjesztő műveket „zsűrözi”, értékeli — könyvművészeti szempontból. Izgalmas vita bontakozik ki a több kiadásban is megjelent művekről, s az esztétikai érzék fejlődésének bonyolultságát, az ízlésnevelés szükségességét bizonyítja, hogy a „zsüri” többsége az „Egri csillagok” egyik régebbi kiadásának harsányabb illusztrációit tartja művészibbnek, mint egy későbbi kiadás kétségtelenül színvonalasabb illusztrálását...

Ugyanennek a témának más földolgozását láthatjuk a Labda utcai iskolában, ahol *Paár Zoltánné* iskolai könyvtáros vezetésével folyik a szakköri munka.

Hogyan készül a könyv? — ez lehetne a címe ennek a foglalkozásnak is. A szakkör tagjai mintegy féléves kutató-és gyűjtőmunkát végeztek a téma föltárására. Jártak nyomdában, könyvkiadóban, beszélgettek régészekkel, néprajzkutatókkal, bibliográfiai és könyvgyűjtő munkát végeztek a Liszt Ferenc téri gyermekkönyvtárban. Végül elhatározták, hogy élményeiket, tapasztalataikat egy maguk szerkesztette folyóiratban, a „Gutenberg szakkör” friss indítású, *kézírástos lapjában* közlésezzik. És most eljártsszák nekünk a könyvkészítés, illetve a *folyóiratszerkesztés egész menetét*. A foglalkozást a „főszerkesztő” tanuló vezeti, a különböző munkacsoportok pedig beszámolnak munkájukról. Van itt „író”, „szerkesztő”, „lektor”, „korrektor”, „illusztrátor”, „könyvkötő” stb. Mindegyik ismerteti a maga szakmunkáját. Legmaradandóbb élményem erről a „játékos” foglalkozásról, hogy szinte az egész írás-és könyvtörténet „terítékre” került. Sőt! A tanulók maguk készítette „viasztáblával”, „papírusztekercsel”, „stylus”-sal, „rovásfákkal”, „indian csomóírás”-sal stb. szemléltették is, hogyan fejlődött ki

az írás és a könyv mai formája. A munkacsoportok bemutatták azokat a szakkönyveket is, amelyekben a téma földolgozása megtalálható. *Ízig-vérig könyvtári szakfoglalkozás volt ez:* irodalmi, történelmi, néprajzi, képzőművészeti, ipartechnológiai és technikai témákat egyaránt érintő, valóban komplex „játék”!

*

A bemutatókat követő konzultációkon a jelenlevő iskolai és gyermekkönyvtárosok, valamint pedagógusok kivétel nélkül egyetértettek abban, hogy a *gyermekkönyvtári szakköröknek ez a komplexitás legyen az elsőrendű feladatuk és céljuk*. A gyermekek gondolkodása túlságosan a szaktárgyakhoz tapad, egymástól elszigetelten szemlélik őket, a szaktárgyi szakkörök csak stabilizálják az ismereteknek ezt a nemkívánatos egyoldalúságát, szétdaraboltságát. Jellemző, hogy a tanulók többsége képtelen az órákon felhasználni azokat az ismereteket, amelyeket a másik szaktárgyi órán elsajátított. Szükség van tehát egy olyan szakkörre, amely egybeötvözi, összehangolja, *összefüggéseiben dolgozza föl* a részismereteket. Mindannyian egyetértettünk abban is, hogy *ilyen szakkör csakis a könyvtár* — az iskolai vagy a közművelődési gyermekkönyvtár — keretében hozható létre.

De mi legyen ennek a speciális szakkörnek a neve? A javaslatok: „könyvtári szakkör”, „komplex szakkör”, „könyvbarát szakkör”, „könyvismereti szakkör” stb. voltak. Végül is abban állapodtunk meg, hogy nem a név a döntő, de a „komplex” jelző — noha talán legponosabban fejezi ki a szakkör profilját — semmiképpen sem jó, mert idegenül hangzik a gyermekeknek.

*

A megbeszélés egy sereg gondot, problémát dobott felszínre. A legnagyobb gond az, hogy az általános iskolák többségében ma még nincs külön helyisége a könyvtárnak, lényegében *nincs könyvtár!* Márpedig komplex könyvtári vagy könyvismereti szakkör csakis olyan iskolában hozható létre, amelyben önálló könyvtár működik.

Ám, ha van is könyvtár, kevés a könyv. Tekintettel arra, hogy az iskolai könyvtárak állománya nem bővíthető egy bizonyos határon túl, *elengedhetetlen a közelben levő közművelődési gyermekkönyvtárral való szoros együttműködés*. Mindkét szakkör — amelynek foglalkozásán részt vettünk — szép példáját mutatta a Szabó Ervin gyermekkönyvtárral való közös munkának. Az iskolai könyvtári szakkör tehát nem dolgozhat elszigetelten, a közművelődési könyvtártól függetlenül!

Noha az „Írányelvek” már 1971 decemberében megjelent, a legtöbb iskolában még ma sincs főfoglalkozású vagy tiszteletdíjas könyvtáros, de órákedvezményes is ritkán található. Tudomásunk szerint Budapesten csupán a XI. kerületben kapnak némi tiszteletdíjat az iskolai könyvtárosok. Márpedig amit *Paloveczné* és *Paárné* szakköre produkált, az csak *rengeteg könyvtári munkával* érhető el. Társadalmi munkával. Önerején felüli, önmagát fölemésztő társadalmi munkára pedig senki sem kötelezhető. S ha egy-egy lelkes könyvtáros rá is szánja magát, valószínűleg nem bírja sokáig.

Megnyugtató volt ebből a szempontból *Dr. Ballér Endréné* fölszólalása, aki arról tájékoztatta a jelenlevőket, hogy a Fővárosi Tanács művelődésügyi főosztálya a kerületi tanácsok művelődésügyi osztályainak rövidesen módszertani levelet küld (a levél azóta bizonyára megérkezett), amelyben *útmutatásokat ad az iskolai könyvtárak fejlesztésére* és a könyvtári szakkörök szervezésére. Remélhető, hogy e levél nyomán nagyot lendül előre a fővárosi iskolák könyvtárainak és tiszteletdíjas könyvtárosainak ügye.

Elfogadhatatlan az a gyakorlat, amely sok iskolában összekeveri, összeolvasztja a magyar és a könyvtári szakkört. A magyar szakkör tantárgyi, a könyvtári pedig komplex tájékoztató adó szakkör. A kettő nem helyettesítheti egymást.

Gond az is, hogy a legtöbb helyen valamelyik magyartanár az iskolai könyvtáros és ezért, néhány könyvtári jellegű foglalkozás után, a komplex szakkör lényegében átalakul valamiféle irodalmi „pót”-szakkörre. Köztudatunkban ugyanis a „könyvtár” ma még úgy él, mint a szépirodalom tárháza. Jó lenne, amint azt *Dr. Ballér Endréné* kifejtette, ha a tanárok és az iskolaigazgatók végre fölismernék, hogy „az iskolai könyvtár nem azonos egy szépirodalmi könyvtárral; a iskolai könyvtár nem az irodalomoktatást kiszolgáló szertár! *Az iskolai könyvtárnak valamennyi szaktanár »segédesszközévé« kell válnia!* Csakis így töltheti be sokoldalú funkcióját.” Üdvös lenne, ha az iskolai könyvtárat nem kizárólag a magyartanárok kezelnék.

Kevés a könyvtárszakos iskolai könyvtáros is. Több fölszólaló kérte, hogy szervezzenek különféle szintű *könyvtárosi szaktanfolyamokat*. A Fővárosi Tanács ezért elhatározta, hogy a jövő tanévben tíz foglalkozásból álló továbbképző tanfolyamot szervez a főfoglalkozású iskolai könyvtárosoknak. Ebben a tanévben pedig a művelődésügyi főosztály 1972. VI. 19-től 24-ig *egyhetes tanfolyamot* szervez

szakképzettséggel nem rendelkező iskolai könyvtárosok részére. A fővárosban elképzelhető az is, hogy a Fővárosi Pedagógiai Intézet és a Fazekas Mihály Gyakorló Iskola komplex iskolai könyvtárosi szemináriumot indít.

*

A legélénkebben vitatott probléma az volt, hogy kik legyenek az iskolai könyvtári szakkör tagjai. A jelenlegi rossz gyakorlat szerint ugyanis az a helyzet, hogy a többnyire magyarszakos iskolai könyvtáros saját ötödikes osztályában megszervezi a szakkört, s ezt a szakkört „viszi” nyolcadikig. A tanulók többsége ilyenformán kirekesztődik ebből a fontos képzési formából. *Paloveczné* úgy próbált ezen a helyzeten segíteni, hogy „nyílt szakköri foglalkozásokat” is szervez.

Egészségesebbnek látszik azonban az a módszer — amelyre néhányan a saját gyakorlatukból hoztak meggyőző példát —, hogy ötödiktől nyolcadikig az *önkéntes osztálykönyvtárosok* (rajkkönyvtárosok) alkotják a szakköri tagságot, és így lényegében valamennyi évfolyam valamennyi osztályközössége szoros kapcsolatban van az iskolai könyvtárral. A kis rajkkönyvtárosok pedig nagyobb hozzáértéssel, „szakértelemmel” végezhetik az osztályban munkájukat.

A legideálisabb persze az lenne, ha minden iskolában két könyvtári szakkört — egy ötödikes-hatodikost és egy hetedik-es-nyolcadikost — lehetne szervezni. Erre azonban nincs anyagi fedezet.

Megvalósítható viszont az az elgondolás, hogy az egyetlen — vegyes évfolyam összetételű — szakkört a vezető tanár két részre bontja, s az egyik héten az ötödikesekkel—hatodikosokkal, a másikon a hetedik-esekkel—nyolcadikosokkal foglalkozik.

A tanácskozáson sajnálatosan kevés szó esett az *iskolai könyvtárak és a napközi otthonok*, illetve a szakkörök és a napközi otthonok együttműködésének lehetőségeiről, formáiról. Pedig a napközi otthonokban található a legtöbb hátrányos helyzetű tanuló, és a napközi otthon — adottságainál fogva — a szabad időben szervezett foglalkozások legmegfelelőbb kerete.

Jó érzés volt látni — és a fölszólalókból hallani —, hogy iskoláinkban egyre gyakrabban találkozhatunk ezzel a szakköri formával is. A létesítendő szaktanfolyamok megindulása és az égetően szükséges szakmódszertani kiadványok megjelenetése remélhetőleg azt eredmé-

nyezi majd, hogy a *könyvismereti szak-
kőr* ugyanolyan általános és természetes
forma lesz iskolánkban, mint a különfé-
le szaktárgyi szakkörök.

Hiszen gyermekeinknek, a jövő nem-
zedékeinek szükségük van bonyolult vi-

lágunk részjelenségeinek szintézisére. Ezt
az *összegezést*, az ismeretek magasabb
egységbe foglalását pedig legeredménye-
sebben a *könyvtár, a könyv végezheti el!*

Györi György

könyvtárosok és bibliográfusok

Bakó József

(1896—1962)

A megbecsült elődök sorában a helye
Bakó Józsefnek, a költőnek és néptani-
tónak is, aki ugyan nem volt sem bib-
liográfus, sem kiemelkedő könyvtárszer-
vező, de a könyv és a könyvtár nagy
szerepet játszott élete alakításában, s
mindkettőt hatékony eszköznek tekintet-
te társadalomformáló szenvedéllyel al-
kotott műveiben is. Jogosan mondhatjuk
el róla, hogy szerény, de fáradhatatlan
munkása volt a könyvtárügynek szinte
egész életében.

A nemescsói bábaasszony sántasággal
vert, félárva fia gyenge volt a kisbéres-
ségre, ezért lett belőle 1911-ben csiríz-
keverő kisasinás Kőszegen. A könyvek
iránti kezdeti érdeklődését társai bizony
az Erdő utcai jóféle házból hordott „pi-
káns” irodalommal elégítették ki.

Első nevelői a munkásszakszervezetek
lettek. Sopronban a Sas-vendéglő szak-
szervezeti és pártszobájában találkozott
először a szocialista irodalommal. 1916
augusztusában Zalaegerszegre vitte a
szükség. „*A műhelyben egy-kettőre bi-
zalmi férfit, a szakegyletben pedig
könyvtárossá választottak. Magam is rá-
kaptam a könyvekre. Propagandafüzetek
után egyre inkább a szépirodalom táján
kocorászom*” — olvashatjuk életrajzi re-
gényében (Följebb a kaptafánál. 1964.).

Pesten is a szakegylet közelében kere-
sett lakást. Gorkij, Jack London, Anatole
France, Tolsztoj — és Szabó Ervin mű-
veit olvasta. Vasárnaponként Népszava
előfizetőket és párttagokat toborzott.
Fegyveresen állt ki polgárőrségre a for-
radalom első napjaiban. Hazatérve, szü-
lőfalujában még a proletárdiktatúra le-
verése után is a népe sorsán emelni aka-
rás munkált benne. Ezért lett 7 hónapig
a kőszegi városházpince, majd a szom-
bathelyi börtön rabja.

Ez a sors, ezek az eszméletető élmények
szakították ki Bakó Józsefből az első ver-
seket akkor, amikor neki magának még
csak két verseskötete volt: Petőfié és

Várnai Zsenié. Szombathelyi pártfogói
(Várady Imre, Kapi Béla, Andráscai-
Müller Ede) — akik 1927-ben irodalmi
esten szerepeltették és megjelentették
Árva kalászkok című verseskötetét, s akik
anyagi támogatást nyújtottak neki a pol-
gári, majd a tanítóképző elvégzéséhez
— bizony nemcsak tehetségén, hanem
műveltségének eklektikus voltán és riasz-
tó hiányain is megdöbbenhettek. A Pável
Ágoston hagyatékából a Vasi Szemle
1971. évi 2. füzetében közölt Bakó-leve-
lekből kitűnik, hogy a Kultúregyesület
könyvtárigazgatója is szellemi vezetője,

később pálya- és költőtársként őszinte barátja lett az időközben még ragálykór-házi szolgaként és szolganvelőként tanuló írónak. (A levelekben gyakran emlegetett Rózsika kisasszony — aki az irodalmi esteken verseit szavalta, s akinek félszeg tisztelettel küldte dedikációit — ma is könyvtáros Szombathelyen.)

1927-ben indult Sopronba, hogy „a tudás öblös kútjából újabb erőket” merítsen. Bár az ottani könyvtárba Pável ajánlotta be, az ingyenes kölcsönzést nem engedélyezték számára. Keserves csalódásáról — melyet később a második kötetét kibocsátó Frankenburg Irodalmi Kör támogatása feledtetett — így írt pártfogójának:

„A múlt hét utolján elvittem az Ontól kapott levelet a címzett helyre. Keserű eredményt hozott. Sopron nem Szombathely. A címzett úr; láttam, a levél írójával szemben a legnagyobb jóakarattal óhajtott viselkedni, de mégis kijelentette: nem tehet kivételt. De hiába volt, hogy hivatkoztam: rendkívüli sorsomra és szegénységemre, nem ért meg 80 fillért Sopron városának. Mert ennyi a havi használati díj.

Ahogy végigjöttem a folyosókon, úgy éreztem, bús, kongó, hideg szavak hajolnak ki a falak közül, és azt suttojják, kár itt 'ostorosnak' lenni. Valami Ádyszű keserűség rúgott bele bolond, álmodó hitembe...” (Sopron, 1928. jan. 26.)

A könyv és a puszta

A vándorforradalmár útjának állomásai: Tab, Orosháza Monori-tanya, Békéscsaba és Pilis, ahol aztán állásvesztésre ítélték kormányzósértésért és földosztásra való izgatásért.

Bár művészetének méltatása ezúttal nem feladatunk, azt megállapíthatjuk, hogy prózai munkái is mind önéletrajzi alapozásúak: egy — az osztályért küzdő — néptanító konfliktusait és környezetét tükrözik. Ezért lett írásainak állandó motívumává a könyv és a könyvtár szerepének felmutatása a szegénység felvilágosításában forradalmi hevének szításában.

A *Kapaszkodók* (1943) című regényében a tanyai parasztság ravasz és kegyetlen osztályharcát tárja fel. Juhász tanító erőfeszítései a szerző tetteivel azonosíthatók. Regénybeli mását is feljelen-tik, mert könyvet ad az emberek kezé-be:

„A tanító egy barackot nyom a gyerekek fejére, elveszi tőle a könyvet, amely eddig érintetlenül lapult a könyvtár jenekén. Ott is eltakarva, nehogy valaki megpillanthassa, és kérni merje. Valószínű, azért rejtették el az első tanítók, mert a történelmet kicsit meztelenül mutatta meg. Talán maguk is megijedtek a való-

ságtól, ha belelapoztak. Inkább eldugták, ne is lássák. Hiszen, ha úgy igaz, ahogy a képek mutatják, és a betűk harsogják, akkor hazugságot tanítanak az iskolában is, meg a népművelő előadásokon is...

Olyan lett a tanító kezében ez a könyv, mint a választóvíz. Rőgtön megmutatta a lelkek állapotát: ki szeretné a változást, ki örül annak, ahogy van. A jobb gazdákat nem érdekelte a múlt könyve, a szegények viszont az elődök állati, sötét életéből merítették hitet és reményt.

A könyv már kopott és rongyos. Minél nehezebb kort mutatnak a lapok, annál piszkosabbak a lapszélék, ahogy nyálas, nehéz ujjakkal forgatták. Szinte hitelteltesítve van, hogy mi érdekelte az olvasót legjobban...

Újnak ide betörni nem szabad. Nem engedi a szabály, mely szerint csak a megengedett művek nevelhetnek jóra.” (240—241. p.)

A Monori-tanyak olvasóköreinek vezetője ezért kölcsönözte a saját könyveit is.

A *Hínár* (1945) című regény főhőse is a maga fajtájáért mezzségét szakító néptanítók kálváriás útját járja. Új gazdasági ismeretek terjesztésével akar jobbítani a szegénységen. A városi munkásegyletből is hív előadót. Nagyon tanulságos számunkra a jól szervezett, agitatív erejű munkáskönyvtáraknak és a „minisztériumi költők és írók” műveit tartalmazó népkönyvtáraknak az egybevetése. A regény főalakja pár társával pedagógiai lapot is indít, hogy együtt kereshessék a mérhetetlen nyomorúság el-lenszerét. Könyveit detektív dűlja szét, őt magát a rendőrségre kísérik. — Bakó József útja ez is!

Az 1946-ban kiadott *Ezer hold* című drámában a lezüllött ezer hold lezüllött ura és kiszolgálói csapnak össze az első világháború utáni évek földosztást követelő nincstelenjeivel. Szimbolikus jelentősége van annak, hogy a tragikus végkifejlet színhelye a Bogárdi Olvasókör előtti tér. A hős meghal, a szín elnéptelenedik, a könyvtár felirata — a tudás és felismerés forrásaként — egy-maga jelzi a további harcra való felkészülés lehetőségét és szükségességét.

A szakegylettől az Országházig

Bakó József a felszabadulás után az oktatás, népművelés és könyvtárügy legkülönbözőbb intézményeinél lett az átforgalmazás, az újattemetés lelkes segítője. Egy ebből a korból származó jegyzet-lapon találtam hagyatékában a következő kis aforizmát: „Ajánlanám mielőtt a könyvek alapos elrendezéséhez, leporolá-sához hozzáfognánk, a könyvtárosok le-léből kellene a múlt nehéz porát kiszí-

vattyúztatni, mert a könyvek átrakása egyik polcra a másikra nem sokat segít az új világ kialakításában.” Bakó Józsefből most évtizedek lefojtott tettvégya robbant ki.

1949-ben az Akadémiai Könyvtárba került, 1950-ben az Országos Könyvtári Központ, 1952-ben a Népkönyvtári Központ munkatársa lett. Bár újra félelmek környékeztek, a könyvtárban fellobogott a hite. Álljon itt *Könyvválogató* című, kiadatlan versének záró része:

*Lehet-e neked nagyobbat tenni,
mint hercegi hajlék pincéjében
görcnyedezve, nem nézni semmi
mást, mint a célt és merészen
hinni, hogy a nép majd busás
bősséggel fizet, ha küzdését
megszépíti a könyv, a tudás,
mit kezébe adtál, megszerettettél.*

*Nézd, a polconlévők már mosolyognak,
mint a hazakészülő rabok;
címeik vörösek, aranyozottak,
mintha utánoznák a napot,
hogy elúzzék a homályt körötted...*

*Vigyázz, olyan helyre küldd a könyvet,
hol hősiséged még hősibbé nőhet,
ha mércéül veszed
az Emberséget.*

1953 elején került — éppen a nyilvánossá válás idején — az Országgyűlési Könyvtár olvasóoligálatához, akkor, amikor minden egyes kötet kézbeadása érdemi döntést kívánt. A főváros életét, szociális kérdéseit tanácstagként ismerte, az ország helyzetéről pedig a hozzá forduló egyetemistákat kérdezte ki. S ha azok általa embertorzítónak, rossznak ítélt művet kértek, majdnem a térdére ültette őket — így emlékezik az egykori munkatárs, Vasas István — úgy magyarázta nekik a becsületes útkeresés és tájékoztató lehetőségét. S amikor érvelése győző, mégis csak kiadta a szóban forgó könyvet, hogy ne neki, hanem saját ítéletük alapján az igazságnak higgyenek ifjú barátai. Ez volt az utolsó munkahelye...

A zalaegerszegi szakegylettől a monori olvasókörig és onnan a Parlamentig vezetett útja attól a kaptafától, amelytől a népe sorsán segíteni akaró tehetség küldetésadata és a könyv valóságformáló erejébe vetett hite szakította el. Ez a két erő emelte őt irodalmunkba, s tette szerény és örökké munkáló alakját a könyvtároshivatás egyik példaképévé.

Ró z s a B é l a

Megválasztotta új vezetőségét az MKE zenei szekciója

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének zenei szekciója márciusban vezetőségválasztó taggyűlést tartott.

Pethes Iván, a szekció elnöke beszámolójában elmondotta, hogy a hat esztendeje működő szekció tagjai között megtalálhatók az ország majd minden jelentős tudományos és közművelődési gyűjteményének dolgozói. Utalt a fontosabb rendezvényekre, a megindult zenei könyvtárosi tanfolyamra, a tematikus klubnapokra, a jól sikerült szakmai látogatásokra. Megemlítette, hogy az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács két alkalommal is foglalkozott a szekció munkájával és felterjesztéseivel.

A zenei gyűjteményekkel együttműködő szervezetek közül elsőknek a Könyvtártudományi és Módszertani Központot említette, amely kiadványaival, szervezőirányító munkájával segíti a zenei könyvtárakban, illetve részlegekben dolgozók tevékenységét, majd a Zeneműkiadó Vállalatról szolt, amely a „Zeneszerező és közönsége” című találkozó-sorozat létrehozásával, ezek anyagi támogatásával, valamint a komolyzenei kiadványok nyomtatott katalóguscéduláinak

elkészítésével támogatja a hazai zenei könyvtári mozgalmat. A magyar zenei könyvtárak nemzetközi tevékenységéről szólva foglalkozott a Zenei Könyvtárak Nemzetközi Szövetségében működő magyar könyvtárosok tevékenységével. Ezek munkájának megbecsülését bizonyítja: az AIBM vezetősége magyar szakembert kért fel arra, hogy képviselje a szervezetet a Nemzetközi Zenei Tanács (CIM) moszkvai közgyűlésén.

A beszámolót követő vitában a felszólalók sürgették a nagygyűjtemények zenei anyagának hozzáférhetővé tételét minél szélesebb kör számára; síkraszálltak a nemzeti zenei könyvtár belátható időn belüli létrehozása mellett. Hangsúlyozták, hogy sürgető feladat a gyűjtemények jó minőségű hangszalagmásolattal való ellátása, úgyszintén a központi kotta- és hanglemezkiadók megteremtése.

Ezután megválasztották az új vezetőséget, Dinnyés Józsefné (Magyar Hanglemezgyártó Vállalat), Gyimes Ferenc (Alföldi Gorkij Könyvtár), Pethes Iván (OSZK) és Vavrincez Veronika (OSZK) személyében.

(Gy. F.)

A szakszervezeti könyvtárak területi szerepe és a tanácsi segítség

Az országban jelenleg 302, lakóterületi olvasókat is fogadó szakszervezeti könyvtárt tartanak számon. Hogy jobban érzékelhető legyen, milyen mértékben és színvonalon vesznek részt a könyvtári el-látásban, érdemes néhányat közülük kö-zelebről szemügyre venni.

Nagyüzemi könyvtárak a lakosságért

Budapesten az elmúlt évben 10 vasas nagyüzem könyvtára fogadott olvasókat a lakosság köréből is. A környékükön lakó, mintegy 77 ezer emberből 9 ezer volt rendszeres olvasójuk, s ez a szám azt jelenti, hogy a tíz vasas könyvtár 29 ez-res olvasótáborának ők alkották 31 szá-zalékát. Összesen 250 ezer könyvből vá-logathattak. E könyvtárak 1971-ben csak könyvbeszerzésre 797 ezer forintot köl-töttek, fenntartásuk összege meghaladta a 2 millió forintot. Mindezt csak-nem teljes egészében az üzemek terem-tették elő.

A könyv olvasáson kívül természetesen egyéb szolgáltatásokat is nyújtanak olvasóiknak. A pesterzsébeti *Csili* folyóirat-olvasójába 200, a *Csepeli Munkásotthon*-ba 190 (ugyanott mintegy 4 ezer kötetes kézikönyvtár is rendelkezésre áll), a *Láng gyárába* 152 féle magyar és külföldi folyóirat jár, hogy csak a legnagyobb-bakról történjék említés.

Az *Ikarus* könyvtára 3800 kötetes gyer-mekrészleggel is el van látva, s 140-es létszámú 14 év alatti olvasótáborának gyermekszakkört és meseklubot is mű-ködtet. A gyermekfoglalkozásokat szomb-at délután és vasárnap délelőtt tartják. A *Csepeli Vasmű* könyvtárhálózatában két olyan nagykönyvtár van, amelyet a lakosság is használhat, közülük az egyik (a központi) zenei részleggel is rendelke-zik.

A VIII. kerület üzem-óriásának, a *Ganz-MÁVAG*-nak szakszervezeti könyv-tárhálózatát *Mátyás István* éppen lapunk megelőző számában mutatta be, így a téma szempontjából csak néhány ki-egészítésre van szükség. A könyvtár 1971-ben 5205 olvasót tartott számon, akiknek 33,6 százalékát lakóterületiek al-kották. Ez az arány nem kevesebb, mint 1751 olvasót jelent. A 45 ezer szabadpolc-ra helyezett könyv és a 77 féle folyóirat természetesen ugyanúgy rendelkezésük-re áll, mint az üzemi olvasóknak. A könyvtár évente 140 ezer forintot költ új könyvekre, a múlt évben azonban 170 ezerért 5900 kötetet vásárolt. A nyitva-

tartás viszont csak módjával igazodik a lakóterületi igényekhez: hétfőn, kedden, szerdán és pénteken 10—18, csütörtökön 10—14 és szombaton 9—13 óráig lehet a könyvtárt felkeresni, s a nyitvatartási idő megnyújtása az esti órákra, ami el-sősorban a lakóterületi olvasókat szolgál-ná, csak létszámmeléssel volna meg-oldható. Ezt a státuszt, illetve az ehhez szükséges anyagiakat a könyvtár a ke-rületi tanácstól várja. S itt érdemel emlí-tést, hogy az elmúlt időkben, éppen nagyszámú területi olvasójukra való tekintettel, évi 10 ezer forintos támogatást kaptak a tanácstól könyvbeszerzésre, 1968-tól azonban ezt megvonták tőlük.

A Ganz-MÁVAG könyvtárhálózata a könyv- és folyóirat-szolgáltatás mellett egyéb területi könyvtári feladatot is el-lát. Gyermekkönyvtárt tartanak fenn a ke-rület egyik általános iskolájában, s a dol-gozók iskolájában folyó oktatás munká-jába is bekapcsolódnak (l. a cikket).

Üzemiek kisebb számban

A főváros másik nagy munkáskerüle-tében, *Angyalföldön* található az Autóvil-lamossági Felszerelések Gyárának könyv-tára, amely valószínűleg különleges he-lyet foglal el, ha ugyan nem egvedül-állónak számít az elsősorban mégis csak munkahelyi könyvtári ellátást nyújtó szakszervezeti könyvtárak sorában. Ti. több olvasója van a lakóterületről, mint amennyien az üzemből látogatják. 1700 nyilvántartott olvasójának 70 százaléka, 1200 verbuválódik a környék lakóiból, s csak 500 a „saját”, az üzemi dolgozó. A szokatlan összetétel magyarázata: a könyvtár jelenleg a gyár területén kívül van elhelyezve (most tervezik fiókkönyv-tár létesítését az üzemben, de ez más té-ma).

Mit nyújt olvasóinak? Válogatni 21 ezer 800 könyvből lehet, s kéznél van 28 féle napilap és folyóirat is. 1971-ben 40 ezer forintért 1400 könyvet vettek. A nyitvatartás is jól igazodik a lakossági igényekhez, vagy úgy is lehet mondani, nem rosszabbul, mint a tanácsi könyvtá-ruk zömében: hétfőn, szerdán, pénteken 13.30—19, kedden és csütörtökön 10—15 óráig látogathatják. A szombati nyitva-tartást egyelőre létszámmhiány miatt nem tervezik. Egyébként sűrűn lakott negyed-ben vannak, a legközelebbi Szabó Ervin Könyvtár két villamos megállónyi távol-ságra esik. Érthető, hogy sokan keresik fel őket a környékről.

Részvételüket a lakosság könyvtári ellátásában méltányolta a XIII. kerületi tanács is: 20 ezer forintos támogatást kaptak — utoljára 1966-ban. Azóta, sajnos, ez az összeg évről évre zsugorodott: 1967/68-ban még 10, 69-ben 5, 70-ben csak 3 ezer volt és 1971-ben már semennyit sem kaptak. Jelenleg ígéretük van arra, hogy 1973-tól *ismét részesülnek tanácsi támogatásban.*

Könyvtár a Harminckettesek terén

Természetesen más szakmák könyvtárai is kiveszik részüket a lakosság könyvtári ellátásából.

Ugyancsak a VIII. kerületben, a Harminckettesek terén áll a Helyiipari és Városgazdasági Dolgozók Szakszervezetének központi könyvtára (erről a könyvtárhálózatról a Könyvtáros 1970/8. számában megjelent elemző cikk nyújt bővebb tájékoztatást). A szépen berendezett, korszerű könyvtárba bárki besétálhat az utcáról, csakúgy, mint akármelyik tanácsi könyvtárba. Sőt, a helyi kölcsönzőszolgálatot elsősorban a lakóterületi olvasóknak szervezték. Számuk 450, 15 ezer könyvet visznek ki egy évben, s 15 ezer forintot költ évente a HVDSZ is a jelenleg 7 ezres nagyságú könyvvállomány fejlesztésére. Sajnos, a kiterjedt hálózati munka mellett *csak heti kétszeri*, 15-től 18 óráig tartó nyitvatartásra adódik lehetőség a könyvtár mostani dolgozói létszámából, s a könyvtárvezető ugyanazt mondja, amit a Ganz-MÁVAG-é: a kerületi tanács könyvtáros státusszal segíthetné a nyitvatartás bővítését, s ami azzal együtt jár, a jelenleginél lényegesen több olvasó fogadását.

Ez a könyvtár is kapcsolatot teremtett egy iparitanuló-iskolával, a Práter utcai helyiipari tanuló-intézzettel. Segítik a tanár-könyvtárost, látogatásra hívták meg a tanulókat, s persze olvasónak is. Szó van Dózsa-emlékműsor rendezéséről is a tanulók számára.

A korszerű oktatás szolgálatában

Folytatva a korántsem teljesnek szánt felsorolást, említést érdemel, hogy például a *textilszakszervezet* budapesti könyvtárai közül csak a III. kerületiekből a környék lakói az elmúlt évben 23 ezer könyvet kölcsönöztek. S a napjainkban egyre inkább előtérbe kerülő *iskola—könyvtár kapcsolat* kiépítéséből is kiveszik részüket a textiles könyvtárak. A Hazai Fésűsfonógyár könyvtára például a pedagógusokat és az úttörővezetőket ellátja a tanításhoz, illetve neveléshez szükséges irodalommal, a Textilfestőgyárré pedig az üzemben működő, kihelyezett esti iskola munkáját segíti azzal, hogy

feltárja és rendelkezésre bocsátja a tananyaghoz kapcsolódó irodalmat. Itt még új vonás, hogy ezt az irodalmi anyagot a könyvtárban megtartásra kerülő tanítási órákon dolgozzák fel a tanulók. (Ez egyébként a könyvtárosoknak túlórázást jelent, de vállalják.)

A *Magyar Pamutipar* újpesti gyáranak könyvtárát is csaknem 30 százalékban a környék lakói használják, az 1400-as olvasói gárdából 405-en. A 100 m² alapterületű, 12 ezer kötetes könyvvállománnyal rendelkező intézmény a többi textiles könyvtárhoz hasonlóan szerződésben rögzített kapcsolatban áll a kerület egyik iparitanuló-iskolájával. A vállalatok között csoportos könyvtárlátogatás, közös rendezvények s az iskolai tanár-könyvtáros módszertani segítése szerepelnek.

Országosan...

Az új gazdaságirányítási rendszer bevezetésével a vállalatok nem csökkentették a szakszervezeti, így a lakóterületre is kölcsönző könyvtárak anyagi támogatását, bár döntési joguk a náluk maradó pénzüsszegek felhasználására a múlthoz képest megnövekedett. Sőt, a könyvtárak ellátottságában szerény fejlődés mutatkozik annak ellenére, hogy közben a könyvek ára és a nyomdaköltségek (l. propaganda-anyagok előállítás) emelkedtek. Általában elmondható viszont, hogy a *helyi tanácsok nem járulnak hozzá* az említett könyvtárak lakóterületi szolgáltatásainak költségeihez, fenntartásukhoz, sőt a korábbi támogatásokat is megvonták, vagy csökkentették — így látja a helyzetet a SZOT kulturális osztálya az ország minden részéből kapott információk alapján. Tehát vidéken is ugyanaz a helyzet, mint a fővárosban. Fejér megyében például 51 szakszervezeti könyvtár fogad lakóterületi olvasókat, de egyik sem kap anyagi segítséget a tanácsoktól. Győr megyéből is csak egyetlen esetről tudnak: a *Petőházi Cukorgyár* könyvtárosának tiszteletdíját a tanács fedezi, s a könyveket vásárolja az üzem.

A budapesti VIII. kerületi tanács népművelési csoportjának vezetője szerint *a tanácsnak jelenleg nincs pénze* a szakszervezeti könyvtárak anyagi támogatására, még akkor sem, ha azok tanácsi könyvtári feladatokat látnak is el, s hasznos munkát végeznek. Hozátette még, hogy figyelemmel kísérik e könyvtárak tevékenységét, s ahol mód van rá, erkölcsi támogatást nyújtanak nekik (például szorgalmazzák az iskolák és a könyvtárak kapcsolatának kiépítését, olykor-olykor megjutalmazzák a jól dolgozó könyvtárosokat, a tanácsi összekötőket is bevonnák a könyvtári propagandába stb.).

A tanács a kerületi Szabó Ervin fiókokat sem tudja úgy támogatni, ahogy indokolt lenne.

Mindehhez annyit lehet hozzáfűzni, hogyha a jelenleg csaknem 650 ezer munkahelyen ellátott dolgozó családtagjaival „rázúdulna” a tanácsi könyvtárakra Budapesten és vidéken, akkor lehetne

érezkelni igazán, mekkora terhet vesznek le a szakszervezeti könyvtárak a tanácsi könyvtárhálózat válláról. S ha e felismerés kellően tudatosulna, akkor talán előbb-utóbb mégis jutna e könyvtáraknak is a tanácsi támogatásból.

Simay Norbert

Gyermekkönyvhét Vas megyében

Az országszerte megtartott gyermekkönyvhetek sorában a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár is nagyszabású gyermekkönyvhetet rendezett, mégpedig az évenkénti megismétlés elhatározásával. Ez a jövőbe pillantó szándék adott bizonyos kísérleti jelleget ennek a Vas megyében első rendezvény-sorozatnak, és emiatt hívta meg a könyvtár vezetősége végül értékelő megbeszélésre mindazokat — úttörővezetőket, iskolaigazgatókat, szakfelügyelőket —, akikkel sikerült együttműködni a gyermekkönyvhét szervezésében.

A legfontosabb az Úttörőszövetség helyi funkcionáriusainak megnyerése volt: ez jótékonyan érezte hatását a szervezésben, a költségek megosztásában is. de főként az olvasóvá nevelés gondolatának terjesztésében; azonkívül tartós-

nak ígérekző kapcsolatot hozott létre a könyvtárosok, pedagógusok és az úttörővezetők között. A gyermekkönyvhét idején nyitották meg az egyik külső kerületi iskola alagsorában elhelyezett új gyermekkönyvtárt is.

A gyermekkönyvhét idején Szombathelyen 600, Kőszegen és a községekben 1200 gyermek találkozott írókkal, vagy vett részt különböző rendezvényeken. A gyermekkönyvhét egyik tanulsága az volt, hogy nem kell föltétlenül, minden áron író—olvasó találkozóra törekedni; adott esetben helyi előadókkal is a könyvekre lehet irányítani a figyelmet. Igen kitűnő, nagyszerű, „saját erővel” létrehozott műsor volt például Horváth Ernő múzeológus *Vasi tájunk: az Őrség* c. vetített képes előadása (Szombathelyen, Celldömölkön és Szentgotthárdon), ha-

Iró—olvasó találkozó Mándy Ivánnal a megyei könyvtárban

Sólyom Katalin színművésznő Mesebál c. műsora. (Garas Kálmán felvételei)

sonlóképpen Kovács Mária gyermekkönyvtárosnak, az ünnepi hét főrendezőjének 7—8. osztályos tanulókkal tartott gyermekfoglalkozása *Tavasza a művészetben* címmel, melyben irodalom, zene és képzőművészet összekapcsolása valósult meg.

Az író—olvasó találkozók közül a leg-sikeresebbek Varga Domokos beszélgetései voltak, mivel az író személye, pedagógus alkata, közvetlensége otthonos légkört, hallgatóival eleven kapcsolatot tudott teremteni. (A sárvári könyvtár-igazgató, Urbán László körültekintését dicséri, hogy fölhasználta az alkalmat, s az „Erdei emberek” íróját összehozta egy sebtében rendezett, de mindkét fél számára igen tanulságos találkozón az erdészeti dolgozókkal is. Sajnos, ő volt az egyetlen, aki gondolt erre.)

A gyermekkönyvhét másik vendégét, Márkus István szociológust viszont inkább felnőtt olvasókkal — közülük is szűkebb körrel — kellett volna összehozni; bár írt két mesekönyvet is, az általános iskolás korosztály népes csoport-

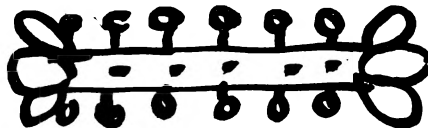
jával nehezebben tudott kapcsolatot teremteni.

Viszont az ugyancsak nehezen oldódó, szűkszavú Mándy Iván szerepeltetése mégis hasznosnak bizonyult, mert ha nem is alakult ki olyan bensőséges kapcsolat, de felszínre kerültek a gyermekek irodalmi műfajelméleti hiányai, s amit az iskolában — bár kellett volna! — nem tanultak meg, azt könnyedén megértették a találkozón.

A gyermekkönyvhét bebizonyította, hogy író—olvasó találkozót feltétlenül kell és érdemes szervezni e korosztály számára is, de nagyon megfontolandó, hogy kivel. A választást nem döntheti el egyedül az esztétikai értékelés, sokkal inkább az írói személyiség ismerete.

A további gyermekkönyvhetek sikerét szolgálta Fábian Zoltán könyvtárosoknak és pedagógusoknak tartott előadása, mely a nemzetközi könyvév jelentőségéről és az Olvasó népért mozgalomnak a gyermekek olvasóvá nevelése érdekében tett erőfeszítéseiről szólt.

Bozóky Éva

Hírek

TÁJÉRTEKEZLETEKET RENDEZTEK országsszerte a szakszervezeti könyvtárosok a nemzetközi könyvtári feladatok megvitatására. Debrecen, Győr, Székesfehérvár, Miskolc, Hajdúszoboszló voltak a találkozók színhelyei. Budapesten 40 fővárosi és Pest megyei szakszervezeti könyvtáros tanácskozott. Elsősorban a propaganda és a szocialista brigádok körében végzendő könyvtári tevékenység módszereit vitatták meg, s eközben áttekintették a szakszervezeti könyvtármozgalom helyzetét is. Budapesten a 11 szakmai központi és a 35 körzeti könyvtár hálózatában, mely a fővárosban működő szakszervezeti könyvtárak 90 százalékát fogja át, 1971-ben 3 millió 700 ezer könyvből válogathattak az olvasók, s minden egyes dolgozóra 6,8, minden olvasóra 21 Ft értékű új könyv jutott. Az olvasók fele-kétharmada fizikai dolgozó, 35 százalékuk szocialista brigádtag. Az elhangzottakból kitűnik az is, hogy a könyvtárak kivesszük részüket a nemzetközi könyvtári országos könyvtári akcióiból: kiállításokat, író-olvasó találkozót rendeznek, sor kerül könyvtárak versenyére, könyvgyűjtő klubokat szerveznek. A *Kell a jó könyv* olvasópályázaton való részvételre a múlt év végéig 8400 olvasót nyertek meg. A könyvtárosok a tanácskozáson feltárták az egyes szakmák területén jelentkező problémákat, beszéltek a nehézségekről is. Elmondották, hogy több helyen csökken a dolgozók száma, ezzel együtt a szakszervezeti tagdíjából származó bevétel is, s így egyre nehezebb tartani az állománygyarapítást eddigi színvonalán. A szakképzett könyvtárosok közül többen a magasabb kereset reményében más munkaterületre távoznak, s zsugorodnak a könyvtárosi tiszteletdíjak is. (sy)

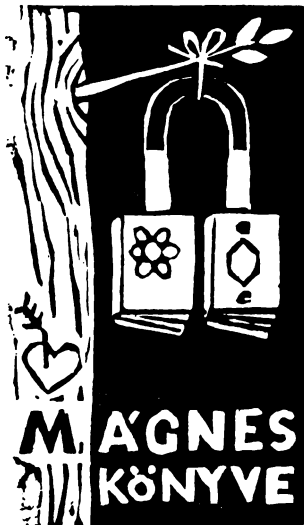
A MEGYEI KÖNYVTÁRIGAZGATÓK számára szervezett munkaértekezleteket több mint egy esztendeje indította a Könyvtártudományi és Módszertani Központ. A negyedévi rendszerességgel sorra kerülő megbeszéléseken a könyvtárügy aktuális és fontos kérdései szerepelnek. Az eddig lezajlott konzultatív jellegű tanácskozások gazdag programjából csupán néhány — jellemző — témakört emelünk ki. Könyvtárstatisztikai kérdések, a könyvtári szakfelügyelet helyzete, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ ötéves tervének ismertetése, szakmai vita Overington: A szakrészleges általános nyilvános könyvtár c. munkája alapján, tájékoztató a betegek könyvtári ellátásával kapcsolatos elképzelésekről. A legutóbbi (1972. áprilisi) értekező a közművelődési könyvtárakba járó ifjúság speciális tájékoztatási problémáival, valamint a zeneműtárak gyűjtőkörének összehangolásából adódó feladatokkal foglalkozott — igen aktív légkörben. Az egyes napirendi pontokra, alkalmanként a fenntartók képviselői is meghívót kapnak. (Cs.)

ÚJ GYERMEKKÖNYVTÁRI RÉSZLEGGEL BŐVÜLT a Nagykátai Járási Könyvtár. Az ünnepélyes avatás előtt ankétot rendezett az MSZMP járási bizottsága és a Hazafias Népfront járási elnöksége „A Hazafias Népfront közreműködése a közművelődésben” címmel. Az ankéton főként a tanyai közművelődés helyzetét vitatták meg a járásból meghívottak. A vitaindító előadást Darvas József tartotta, az élel és tartalmas vitában községi tanácselnökök, könyvtárosok, pedagógusok és a népművelés más területén dolgozó munkatársak fejtették ki véleményüket. Az Írószövetség elnöke zárszavában elmondotta, hogy a nagykátai járást a népfront közművelődési mintajárássá szeretné fejleszteni. Ehhez a megfelelő adottságok, feltételek adva vannak. Az ankétot résztvevő dr. Vámosi Erzsébet országgyűlési képviselő, valamint Fábian Zoltán és Molnár Zoltán író is.

AZ I. ISTVÁN GIMNÁZIUMBAN áprilisban tartották a budapesti és vidéki UNESCO iskolák találkozóját. A kétnapos találkozó második napján a nemzetközi könyvtári tiszteletére rendezett többnyelvű ünnepi műsor foglalkozott a könyv művelődési szerepével. Az intézmény vendégei ekkor tekintették meg a különböző szaktárgyakhoz kapcsolódó könyvek gazdag kiállítását, amely az iskolai könyvtár anyagára épült, de elkészítéséhez sok segítséget adott a Corvina, a Műszaki, a Zenemű, a Mezőgazdasági, a Kossuth és a Zrínyi Kiadó is. A találkozóon könyvismereti témájú pályázatot hirdettek a résztvevő iskolák tanulói számára.

A **TUDOMÁNYOS MI-NŐSÍTŐ BIZOTTSÁG** április 19-én rendezte meg „Az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat története és szerepe a magyar művelődésben” c. kandidátusi értekezés vitáját. Az értekezést Kiss István, az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének docense, lapunk szerkesztő bizottságának tagja írta. A bíráló bizottság egyhangúlag javasolta Kiss Istvánt az irodalomtudományok kandidátusa fokozatra.

STEFAN DRAGANOV, DIMITER HADZSISZTO-JANOV és **CANKO DANO-V** bolgár könyvtári szakemberek Magyarországra látogattak, hogy tapasztalatokat gyűjtsenek a pleveni új megyei könyvtár megtervezéséhez és építéséhez. Megtekintették a szombathelyi, a miskolci és a kaposvári megyei könyvtárakat, valamint a miskolci nehézipari egyetem könyvtárát. A magyarországi könyvtáráépítés elvi kérdéseiről a Könyvtártudományi és Módszertani Központban kaptak tájékoztatást.

Papp Iván ex librise

AZ IFLA KÖZMŰVE-LŐDÉSI KÖNYVTÁRI SZEKCIÓJA Brémában munkabizottsági ülést tartott, melyen magyar részről Papp István, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igazgatója vett részt. Az ülésen a köz-művelődési könyvtárak fenntartási, működési és épületnormatíváival foglalkoztak. E normatívákról az IFLA budapesti ülés-zakán fognak dönteni.

A **PAKSI JÁRÁSI KÖNYVTÁR LÁNYOK—ASSZONYOK KLUBJA** az elmúlt télen tizenhét ismeretterjesztő előadást tartott, ezeken összesen 2040-en vettek részt; egy-egy előadáson átlagosan 120-an jelentek meg. A könyvtárosok minden alkalommal könyvkiállítást is készítettek „A témához ajánljuk” címmel. A mezőgazdasági könyvhónap idején a járásban 20 előadást rendeztek, a résztvevők száma 1253 volt. (Sz. L.)

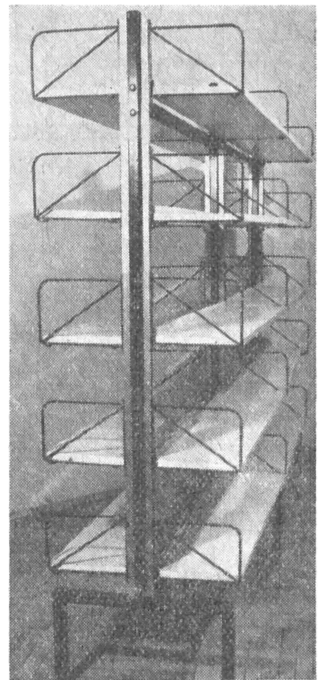
SZÓNOKKÉPZŐ TAN-FOLYAMNAK adott otthont április—május hónapban a Hatvani „Ady Endre” Városi Könyvtár. A Társadalmi ünnepeket és szertartásokat szervező iroda és a helyi TIT által rendezett tanfolyam résztvevői a helyes beszédtechnika gyakorlásán kívül anyanyelvi és pszichológiai előadásokat is hallgattak, s a könyvtár összeállította részükre a téma irodalmát.

RICHARD F. BANCROFT, a British Museum olvasótermének vezetője, a múzeum kiadványfelelőse Magyarországra látogatott, s itt-tartózkodása idején a Könyvtártudományi és Módszertani Központ által szervezett program keretében a ma-

gyar könyvtárügyet is tanulmányozta.

VERSMONDÓ VERSENYT RENDEZETT a költészet napja alkalmából a Győri Városi Gyermekkönyvtár. A résztvevő 5—12 éves gyermekek a könyvtár olvasói közül kerültek ki. Az első tíz helyezett könyvjutalmat kaptott. (B. I.)

MERABONA ELNEVEZÉSSEL KÖNYVTÁRI ÁLLVÁNY gyártását kezdte meg a szanyi (Győr-Sopron m.) TÓVÁL. A Mezei György győri megyei könyvtárigazgató-helyettes újítása alapján tervezett fém-fa kombinációjú, tetsetős kivitelű könyvállvány főleg a szabadpolcra kerülő könyvanyag elhelyezésére alkalmas. A polcok a könyvek méretének megfelelően, fokok alkalmazása nélkül, egyetlen mozdulattal állíthatók be a kívánt magasságra. (B. I.)

Kosztolányi Dezső:

Az olvasó nevelése

Szülők és tudósok arra kérnek, hogy szóljak az olvasmányról és nevelő hatásáról. Ez a fölszólítás szerénységre kötelez. Mind a szülők, mind a tudósok jobban ismerik a nevelés művészetét, a nevelés tudományát, mint jómagam.

Mit mondhatok nekik én, a költő, akinek az az egyetlen értékem, hogy megrekedtem a csecsemőkori fejlődési fokon, s abból élek, hogy a felnőtteket gyermekeségemmel szórakoztatom, s olykor — éppen a neveletlenségemnél fogva — olyasmit merek kimondani, amit ők — éppen a jólneveltségüknél fogva — már ki sem mernek mondani?

Tapasztalat híján csak önmagamról adhatok számot, arról az olvasóról, akit kezdettől fogva figyeltem. Mindjárt be kell vallanom valamit. Én tizenöt éves koromig — Petőfi összes költeményeit kivéve — úgyszólván semmit sem olvastam. Nem szeretném, ha ezt a kijelentésemet egy író hivalkodásának tartanák, aki vadvirág voltát hangsúlyozza. Nyomban bevallhatom azt is, hogy ezután annál többet és annál mohóbban olvastam. De abban a fogékony korban, amikor a többi gyermek az indiántörténeteket, Vernét és Jókait falja, engem minden úgynevezett olvasmány untatott, s ezért műveltségemben mindmáig pótolhatatlan hézagok mutatkoznak, mert ezeket az írókat csak később ismerhettem meg. Akkoriban beértem azzal, hogy tanuljak, verseket írjak és játsszam testvéreimmel. Ezek a játékok nem afféle társasjátékok voltak, mint a „komámasszony, hol az olló?”, hanem merőben körülményes, egyéni játékok, melyek előkészítéséhez sokszor hetek kellettek. Például a mosókonyhában felfedeztünk öcsémrel egy rozoga, kimustrált ágyat, tengeri hajóvá alakítottuk, vitorlát szereltünk rá lepedőből. Össze-vissza kötöztettük ruhaszárító kötelekkel, a vasalódeszkát kineveztük kikötőhíddá, aztán munkánk befejeztével rátelepedtünk, s a gyönyörű nyári hónapok alatt reggeltől estig itt éltünk vízi életet. Nyilván okosabb lett volna künn tanyáznunk, mint ebben a zárt, sötét és egészségtelen helyiségben. Csak hogy ami a testünknek talán ártott, az felűdítette lelkünket. A szabad vizek végtelensége fuvallt arcunkba.

Mint hogy az ilyen játékok lefoglalták és kielégítették képzeletemet, nem volt szükségem könyvekre. Néha kezembe akadt egy-egy. Kedvetlenül dobtam félre. Betűket találtam itt, s ezek szürkéek voltak azokhoz a színes, izgalmas jelenetekhez képest, amelyeket átéltem. Emlékszem, a gimnáziumban osztályfőnökünk hetente egyszer szétosztotta közöttünk a gyermekirodalom termékeit, a *Pajkos Pistike kalandjai*-t, a *Kis lurkó*-t stb. Ezeket csak hazavittem, de beléjük se pillantottam. Már a címük is utálattal töltött el. Emlékszem, hogy a meséket se szíveltem soha, akár a legtöbb mai gyermek. Később fiam sem kedvelte a tündéretet, a manókat és villiket. Amikor mesélnem kellett neki, úgy segítettem magamon, hogy egy tigrisről beszéltem, amelyik kiszökött az állatkertből, fölszállt a földalattira, mint jegycsaló utazott, a kalauzt és ellenőrt pedig, aki a jegyét követelte, fölfalta a táskájával és jegycsüptető vasával együtt. Ezzel bizonyos hatást is értem el.

Vajon mi lehet az oka annak, hogy az olvasmányt mint olvasmányt oly korán meggyűlöltették velem és annyi más gyermekkel? Azt hiszem az, hogy mást kaptam, mint amit vártam. *A gyermek egyetlen vágya, hogy felnőttnek tekintse és komolyan vegyék.* Viszont a felnőtt egyetlen vágya az, hogy gyermeknek tekintse az a gyermek, akinek a száját csücsörítve édeskedik, selypeg és illeg. Semmi kétség, hogy a felnőtt így jól mulat. De a gyermek nem mulat jól. Ő van olyan okos és agyafúrt, mint a felnőtt. Hamarosan belelát a felnőtt kártyáiba. Letépi a felnőtt odaragasztott, nagyapós álszakállát, s ezt vágja arcába: „Te csalsz, te nem is vagy gyermek, de én se vagyok gyermek, hanem testben-lélekben már egész ember, aki az életre és halálra készülődik, egy ember, aki szenved a rémképeitől és a torokgyulladás metsző késeitől, szakasztott olyan nyomorult és nagyra törő ember, mint te magad, de minthogy lenéztél, s be akartál csapni, nem hiszek neked, nem is va-

gyok hajlandó játszani veled soha többé.” Csodálatos is, hogy gyermekeinknek a legkülönb ételeket igyekszünk adni, igazi kenyeret, igazi vaját, igazi cseresznyét, de szellemi táplálékába állandóan az oktató célszavak pótszereit keverjük. Sajnáljuk tőlük az igazi irodalmat, mely nekünk minden föltétel nélkül csak élvezetet okoz, mégpedig azért, hogy bennünk is csak a lelkünkben szunnyadó kisdedi vágyakat legyezgeti. Azt mondjuk, hogy ez „még” nem nekik való. Fakó kontárműveket teszünk eléjük, a gyermekek elé, akiknek *képzete sokkal merészebb, eredetibb*, korlátlanabb, mint bármely felnőtt elnyomorult, meggyávult képzete. Mindenáron tanítani akarjuk őket az irodalommal. Azt, ami öncél, nevelési eszközzé fokozzuk le. Az ilyesmi — így közvetlenül — gyakorlatban nemigen sikerül. Nem is sikerülhet soha.

Egy barátom a négyéves fiának a kertészről mesélt, aki a szorgalom, a kötelességteljesítés és becsületesség mintaképe. A kertész már hajnalban fölkel, kezébe vette a kannát, megöntözte a hagymát, a petrezselymet, a káposztát, a karalábét, a kelvirágot. Ezt a mesét gyakran követelte a fia. Barátom újra és újra elfújta, hogy a kertész már hajnalban fölkel, kezébe vette a kannát, megöntözte a hagymát, a petrezselymet, a káposztát, a karalábét, a kelvirágot. Egy este a gyermek megint arra kérte apját, hogy a kertészről meséljen. Ő bele is kezdett. De fia egyszerre fölugrott az ágyából, és dühtől elvörösödve így ordított: „A kertész nem kelt föl, a kertész nem vette kezébe a kannát, a kertész nem öntözte meg a hagymát, nem öntözte meg a petrezselymet, nem öntözt semmit.” Szóval a gyermek végre megso-kallta a kertész és a mesélő angyali jóságát, föllázadt ellene. Észrevette, hogy a csésze szélét csak azért kenték be mézzel, hogy bevegye a keserű orvosságot, s a csészét — mézestül-orvosságostul — széttörte.

Most már az a kérdés, miféle irodalmat adjunk a gyermeknek. Úgy sejtem, hogy *a gyermek természetes társa csak a lángész lehet*. Inkább Arany János, mint Bódi bácsi és inkább Mikszáta Kálmán, mint Panni néni. Említettem, hogy tizenöt éves koromban olvastam el az első könyvet. Sohase felejttem el ezt a napot, mert el nem múló élményem, hogy fedeztem föl az irodalmat, azt a gyermeki irodalmat, amely nekem való. Zivataros, sötét nyári délután volt. Unatkoztam és ásítóztam. Amint édesapám könyvtárában kutakodtam, egy vékony, feketébe kötött könyvet leltem, melynek ez volt a címe: *Az élet semmiségeiről és gyötrelmeiről*. Írta: Schopenhauer Arthur. Fordította: Bánóczy József. Lapozgatni kezdtem. Elolvastam egy mondatot, aztán egy másikat, leültem az ablak elé, a szöveg egyre beljebb-beljebb csalogatott, s föl se keltem mindaddig, míg az egész kötetet el nem olvastam. Aztán pirosra gyulladt füllel, izgatottan és boldogan sétálni mentem, egyedül. Fogalmam se volt, kicsoda az a Schopenhauer Arthur. Neve akkor nem sokkal többet mondott nekem, mint Sperber Artúr, a szemközi fűszeresünké. De éreztem, hogy valami rendkívül okos ember lehet s végtelenül meg voltam tisztelve, hogy *szóba állt velem*, a gyermekkel. Második olvasmányom *Mouret abbé vette*, Zola regénye. Ez a szerelem tündérvilágába vezetett. Harmadik olvasmányom: *Iljics Ivan halála*, Tolsztoj elbeszélése, melyet egy napilapunk közölt folytatásokban. Ezek a könyvek győztek meg arról, hogy érdemes olvasni, írni és élni, ezek ráztak föl közönyömből, s ösztönöztek, hogy megismerjek minden keserűt és édeset, amit az emberi szellem alkotott.

Elismerem, fejlődésem talán nem egészen szabályszerű. De nem sokban különbözhettem a többi gyermektől. Akkor kaptam kedvet az olvasáshoz, amikor Schopenhauer úr, Tolsztoj gróf úr önállónak nyilvánított, méltónak arra, hogy meggyónja nekem legbensőbb titkait, bizalmasává fogadjon s az olvasás lovagjává üssön. Nyilván az iskolában se járhatunk el másképp. Nem szabad lebecsülnünk a gyermeket. Közölnünk kell vele mindent, amit tudunk az irodalomról, mégpedig annak a legmélyebb mélyét, természetesen nem homályos, pudvás szakkifejezésekkel, hanem egyszerűen és világosan. Az, amit nem lehet egyszerűen és világosan közölni akár egy gyermekkel is, úgysem érték. Engem annak idején halálosan fárasztott a történelem, a királyok és választófejedelmek meddő, zűrzavaros torzsal-kodása. Bizonyosra veszem, ha akkor a történelem bölcselétét tanítják az adathal-maz és évszámöntözés helyett, szenvedélyesen érdekel a történelem. *Ami tartal-mas, könnyebben fölfogható, mint ami üres*.

Miért ne avathatnók be a gyermeket azonnal az irodalmi teremtés titkaiba is? Minden gyermek született szófacsaró, versfaragó és költő. Minden gyermek született kíváncsi. Minden gyermek szétszedi a játékát, hogy megtudja, mi van benne. Te-reljük rá figyelmét arra, ami a költészet veleje, vagyis a formára, erre a kézzel-fogható csodára, a szerkezet arányaira, a mérték hullámlására, a rímek boszorká-nyos bújósdiára. Nem hiszem, hogy ilyesmi untatná. A gyermeket az untatja, ami mindnyájunkat, az, ha egy költeményből mondva csinált eszméket, általános alap-

igazságokat, halvány, bamba tanulságokat hüvelyeznek ki, az, ha a költő lángjánál a haszonlesők akarják megsütni az ő politikai pecsenyéjüket. A gyermek-ösztönösen tudja, hogy mi a költészet. Ezt az ösztönét fejleszteni, bátorítani kellene, nem pedig sorvasztani. Meg kellene neki magyarázni, hogy az a gyermekvers: *Egyszer volt egy ember, Szakálla volt kender* semmiben sem alábbvaló, mint a felnőttek verse, s hogy minden komoly költészet gyermekes: a legnagyobbak gyermekessége és a legkomo-lyabbak játéka. Sajnos, *vannak az irodalomnak szemforgató szövegmagyarázói*. Ezek csak melleleg említik meg, hogy a vers dallama és a rímei is szépek, mintha a dallam és rím csak afféle külső dísz volna és nem a vers legbensőbb belseje, s mintha nem a gondolat volna a külsőség, a dísz. Ezek a magot héjnak tüntetik fel s a héjat magnak. Ezek lesütik a szemüket egy irodalmi alkotás elvetemült érzéki szépsége előtt, mert született ellenségei az ösztönösségnek. Ezek megvetik a szót, s az eszmét emelik ki, holott csak az alkotó költő tudja, mennyire mindig a szó az elsődleges, mennyire mindig az villan meg, mennyire mindig az előzi meg a még tudat homályában botorkáló gondolatot. Ezek egy remekül lejtő mondatot már illet-lenül tartanak, egy merész rímet már szeméremsertőnek. Ezek a meztelen és szent valóságot még az irodalomban is gyűlölik, s lehetőleg föl is öltöztetik a kenetes szó-lamok papírruhájába, nyakig és állig, hogy mások se lássák, és inkább a belőle vonható következtetést magasztalják, akár az álszent erkölcsösözök a fiatal lányok nemességét, mély kedélyét és háziasságát s a világeért sem szépségük lényegét: szik-rázó szemüket, fehér fogukat s karcsú lábukat.

Ez a módszer csak arra alkalmas, hogy minden játékra, zenére, friss észrevé-teleire fogékony fiatalságot elidegenítsen az irodalomtól. A gyermeknek olvasnia kell. *Nem sokat kell olvasnia. Jót kell olvasnia*. Az ilyen olvasmány táplál. De az az olvasmány, mely csak kötelesség, butít. Kezébe kell adni a gyermeknek az iskolá-ban az eleven, lélegző remekműveket, nem félig, hanem egészen, s módját kell talál-ni annak, hogy *kifejezhesse nemtetszését még a legnagyobb lángelmékkel szemben is*. A kötelező tetszés megöli az izlést. Neveljük gyermekeinket szabadságra, vitat-kozzunk velük, neveljük őket, ha kell, még nevetlenségre is. Ne afféle irodalmi szaj-kók legyenek, akik betéve tudják, amit úgysem érdemes tudni, hogy egy költő melyik évben, hónapban és napon született, s ki volt az anyai és apai nagybátyja. *Az iskolai irodalmi oktatás egyetlen feladata az, hogy olvasókat neveljen.* (1933.)

Mikszáth Kálmán *Szent Péter esernyője* c. regényéből film készült, melyet július elején mutatnak be a filmszínházak. A film feltehetően érdeklődést ébreszt majd a regény iránt is — erre ajánlatos idejében fölkészülni. A felvétel a film egyik jele-nétét ábrázolja, Pécsi Sándorral a címszerepben.

Az olvasás volt az életem...

Elmondja Csoó Sándor dudari tsz-járadékos

A nevem Csoó Sándor. 1899. január 14-én születtem Dudar községben. Apám s anyám szintén ott született, mind a kettő 1866-ban. Apai ágon azonban nem dudari eredetű a család. Csoó nagyapám még Szentkirályszabadján született 1836-ban, és mint vándor iparoslegény került Dudarra. Itt aztán megtelepedett és megnősült. Bognár volt a mestersége. Nagyon szeretett mesélni az ősei múltjáról. Tőle hallottam gyerekkoromban — amit egyébként a Szentkirályszabadja név is mutat —, hogy az ottani emberek kiváltságos jogokat élveztek a királytól. A Csoó famíliának is nemesi rangja volt, még mindig megvan nagyapám bibliája és benne a saját kezűleg írt név: Nemes Csoó István. Csak éppen nagyon nem volt a ranghoz. Dudaron azonban azt is szerzett valamennyit. Nagyon szorgalmas, takarékos ember volt és az 1860—1890 közötti időben vett lassanként 7 hold földet. Az ipar mellett ezen is gazdálkodott. Ez a föld maradt az apámnak, később pedig nekem. Ezen gazdálkodtam, míg csak be nem vittem a tsz-be.

Ide kívánczok, ezért itt mondom el azt is, hogy milyen volt az élet Dudaron az én gyermekkoromban, vagyis a századfordulón. Dudar olyan volt itt a Bakony közepén, mint egy sziget a tengerben. Kicsiny magyar sziget a körülvevő sváb faluk tengerében. El volt zárva a világtól, élte a maga régi — azt is mondhatnám — nomád életét. Igaz, később ez tette messze földön ismertté a nevet, mert így maradtak meg az itt gyűjtött, országshozta énekelt dudari népdalok, vagy a dudari lakodalmas tánc, amely Molnár István feldolgozásában szinte a fél világot bejárta.

Az én gyerekkoromban 1100—1200 lakosa volt a falunak. Kis alacsony, szalma- tetős házakban éltek. Volt olyan udvar, amelyikben 6—8 család lakott. Az egy családra eső részhez 1 szoba és hozzá kémény nélküli füstös konyha tartozott. A nép fele földnélküli zsellér volt, a másik fele pedig, néhány módosabb család kivételével, csekély földdel rendelkező kisparaszt. Nyáron aratással, vagy kézcéppel kerestek gabonát, abból élt a család télen. A téli időben ölfavágással kerestek némi kis pénzt, amiből a legszükségesebb kiadásokat fedezték. Ruhára nagy ritkán került pénz, azt az asszonyok maguk készítették kenderből. Maguk vetették, nyútták, áztatták, törtek, tilolták, gyaratták s akkor választották külön a zsáknak, lepedőnek és a legszébb virágos kenderből a női és férfi fehérneműnek valót. Utána megfonták, a fonalat fehérítették és megszővették. A múlt század végén még csak két öltöny ünnepi ruha és két pár ünnepi csizma volt a faluban, ezt használta esküvői ruhának az egész falu fiatalsága, amikor megnősült. Volt olyan ember, akin az esküvői ruhán kívül soha nem volt más, mint vászon ruha. Télen-nyáron gatyában jártak, esetleg egy szűrt akasztottak a vállukra.

Az étkezésről és az egészségügyről is sokat lehetne beszélni. Erről azonban most csak annyit említek, hogy minálunk búza ritkán akadt, inkább árpa- és rozslisztből sütöttek az asszonyok a kenyeret és persze sok krumplival, mert szerencsére krumplitermés mindig volt. A mai gyomornak bizony furcsa volna az akkori kenyér, pláne az árpalisztból sütött, mert bizony kotorta a torkot. Dehát az éhség a legjobb szakács... Orvos nemhogy a faluban, de még a közelben sem volt. Sok gyerek meghalt himlőben és torokgyíkban, vagyis diftériában. Amelyik gyereknek erős volt a szervezete és nem vitte el a himlő, abból lett a himlőhelyes felnőtt. Én bizony még sok ilyen emberre emlékszem.

A mi falunkban a századfordulón még nem sokan ismerték a petróleumot. Vagy fagygyúval, vagy jobbik esetben tökmag olajjal világítottak. És ez nemcsak a zselléreknél volt így, hanem a magukat módosabbnak tartóknál is, mert ott meg a birtokszerzési mániá nem engedett jobb életmódot. Csak annyi volt a különbség, hogy azok tehenet fejtek és disznót vágtak. Kereste is a nép a kiutat. A zsellérek is szerettek volna pár hold földet vagy egy kis házhelyet szerezni, de nem volt rá lehetőség. Úgy volt nálunk is, mint ahogyan a költő írta: „Sok urunk nem volt rest, se kába, / birtokát övni ellenünk / s kitántorgott Amerikába / másfél millió emberünk.” 1905-től 1930-ig innen is sokan elmentek új hazát keresni, jóformán mindenki, aki

meg tudta szerezni az útiköltségre valót. Voltak olyanok is, akik munkát vállaltak a hajón.

Még egy érdekes szokást megemlítek, mielőtt magamról beszélnék. A falu lakosága mind magyar volt és mind jó énekes, jó nótás. Ha valahol halott volt, a község vénei meg jó énekesei mind elmentek virrasztani. Az első néhány ének után megkínálták a virrasztó társaságot pálinkával. Ha nem is volt nagyon erős, de ahhoz megfelelt, hogy éneklés közben előjőjön a szunnyadó magyar virtus. Az is megtörtént, hogy egyszerre két éneket kezdtek, két pártra szakadtak. A végén már nemcsak halottas ének ment, hanem nóta is, szinte úgy, mint ahogyan Szabó Dezső írta Az elsodort falu-ban, csak éppen a kocsmába nem vitték el a halottat.

Most aztán megpróbálok arról beszélni, hogyan kaptam rá az olvasásra és milyen változást hozott ez az életemben. Azzal kezdődött, hogy 7 éves koromban iskolába mentem. Édesanyám gondoskodott róla, hogy rendszeren eljárjak, még azt is megtette, hogyha nagy hó volt, elvitt a hátán. Abban az időben minden gyereknek volt egy tarisznyája, abban vitte a palatáblát és az olvasókönyvet. Akkor még dél-előtt és délután is volt tanítás. Az I—II. osztályba egész tanévben jártam, de a többibe már csak késő ősztől kora tavaszig, mert akkor már adtak otthon dolgot. Akinek volt lábbelije, azaz csizmája, az télen mind rendszeren eljárt iskolába, de akadtak olyan családok, akiknek a gyerekei sose jártak. Már az én iskolás koromban is büntetéssel fenyegették a szülőket, de a nagyon szegények azt mondták: ruházzák fel a gyereket és akkor mehet az iskolába. Sokat tudnék mesélni arról, hogy voltak olyan módosabb gyerekek, akik sose hiányoztak, mégse vette be a fejük a tudományt, és voltak olyan szegényebbek, akik csak akkor mehettek, amikor jó idő lett, mégis utolérték a többit a tanulásban. Én is dicsekvés nélkül elmondhatom magamról, hogy könnyen tanultam. Mikor elsőben megtanultuk a betűket, ha kétszer elolvastam egy olvasmányt, már kívülről elmondtam. Sokszor kaptam azért körmöst, mert nem ott mutattam, ahol kellett volna. A szorzótáblát kiválóan tudtam és később is nagyon könnyen tanultam. Nagyon szerettem a földrajzot, az egyháztörténelmet, a magyart, csak az alkotmánytant nem. A Habsburgok miatt. Akkor ugyanis már olvastam az 1848-as szabadságharcról.

A felnőttek abban az időben inkább mesélni szoktak. A hétfejú sárkányról, a hajdani betyárokról, a boszorkányokról, a verbuválásokról, a szabadságharcról, a jó beszédes, Hány János-szerű emberek meg arról, hogy ki hol volt katona és ott milyen élményei voltak. De azért olyanok is akadtak, akik olvastak. A módosabbak inkább csak a bibliát, a nyugtalan vérű szegényebbek pedig a Grimm meséket és a Rinaldo Rinaldinit. Én 10 éves koromban olvastam az első könyvet, én is a Rinaldo Rinaldinit, és nagyon élvezetesnek találtam. És elolvastam a mindenkori kalendáriumot. Egy ilyen kalendárium vezetett el aztán a rendszeres olvasáshoz. A hátsó oldalán 5—10—20 filléres füzeteket hirdettek. Sokszor átnéztem ezek jegyzékét. Az is oda volt írva, hogyan lehet megrendelni. Ha valamiből kaptam egypár fillért, megtakarítottam és mikor összejött 40—50 fillérem, nem cukrot vettem rája, hanem a füzetekből rendeltem. Ez volt életem első üzleti levele. Úgy emlékszem, kétszer rendeltem belőlük. Azt bizony már nem tudom megmondani, mik voltak ezek, csupán két címre emlékszem: *Nincs párja a Molinári bakának*, a másik meg *A hét sváb*. Utána már 1 koronás füzeteket rendeltem, cím szerint abból is csak kettőre emlékszem: *Csiszér Ádám* és *A veres szemű falu*. A Csiszér Ádám még mindig megvan, de a többi már nincs, mert én nem sajnáltam odaadni, ha kérte valaki. Közben rákaptam a bibliára, azt is olvastam. Utána meg ami jött, mindent elolvastam, csak betű legyen. Értékes könyvhöz bizony alig lehetett hozzájutni a faluban. Engem azonban azok az 1 koronás füzetek is sok új dologra és nagyon sok emberségre megtanítottak. 16 éves koromban már a Néplap című újságra is előfizettem.

Közben vége lett az első világháborúnak és a forradalom is balul ütött ki. Nekem is megszaporodtak a gondjaim, szerelmes lettem Papp Júliába, aki 1920. június 1-én a feleségem is lett. Édesanyám rá két hónapra meghalt, apámat nem nagyon érdekelte semmi, így aztán én vettem át a kis gazdaság irányítását. Akkor csak olyan újságokat és könyveket olvastam, amelyekben gazdasági tudósítások is voltak.

Néhány évvel később aztán komolyabb könyvekhez is hozzájutottam. 1923 elején megalakult a Református Dalárda, annak elejétől fogva tagja, sőt a harmadik év után már elnöke voltam. Az iskola igazgatója volt a karnagyunk, aki tudta, hogy nagyon szeretek olvasni. Az egyik délután üzent értem. Ott volt nála egy könyv-ügynök, aki Mikszáth összes műveit árulta. Mondta az igazgató, hogy ő megrendelte és én is hagytam magam rábeszélni, hogy 9 havi részletre megvegyem. Megbántam aztán később, amikor fizetni kellett, de akkor már nem lehetett visszacsinálni. Végülis, ha nem is 9, hanem háromszor annyi idő alatt kifizettem és nagyon örültem a könyveknek. Egy híjával most is megvannak. Nagyon szép lila vászon kötésben, arany nyomással. El is olvastam valamennyit.

A következő lépés az volt, amikor megismerkedtem a népi írók könyveivel. Ennek is megvan a maga története. 1931 nyarán három fiatal művészember jelent meg Dudaron. Amint később megtudtam, gyalog indultak el Pestről a Balaton déli partjának, onnan Keszthelynek, vissza az északi oldalon és neki a Bakonynak. Ke-resték azt a helyet, ami nekik tetszene, és a vége az lett, hogy Dudaron kötöttek ki. Az egyikkel közelebről is megismerkedtem. Egyik este bejött a feleségével a kocsmába és nekem első látásra megtetszett. Odahívtam az asztalhoz: Művész úr, igyon meg velem egy pohár bort. Oda is jött és attól kezdve tart köztünk a barátság. *Bencze László*, a mostani Kossuth-díjas festőművész volt. Utána többször volt a lakásomon is, és persze, az olvasás is szóba került. Kérdezte, mit szoktam olvasni? Nagyon meglepődött, amikor soroltam egyik Mikszáth könyvet a másik után. Attól kezdve aztán ő látott el olvasnivalóval, ő adta a kezembe Móricz és a népi írók könyveit. Hogy csak példaként említsek néhányat: Móricz: Sárarany, Szabó Dezső: Az elsodort falu és a Ludas Máttyás füzetek, Szabó Pál: Békalencse, Illyés: Puszták népe, Veres Péter: Számadás, és mivel Petőfit, Aranyt meg Vörösmartyt már ismerem, Ady és József Attila verseit. Nem is tudnám megmondani, hogy ezek közül melyik tetszett legjobban, vagy melyikből mi tetszett, mert nekem minden olyan könyv tetszett, amelyik azért íródott, hogy feltárja a nép baját, nyomorát és próbált rá orvosságot keresni. Egy biztos: ha csak a verseket nézem is, Petőfi, Ady, József Attila forradalmi versei, amelyekből többet meg is tanultam, énrám annyira hatot-tak, annyira feltűzeltek, hogy még ma is történelemcsináló erejűnek érzem őket, ha sok mindénben már nem aktuálisak is.

A könyvek mellett újságokat és folyóiratokat is olvastam, több folyóiratot járat-tam is. Hogy miket? Hát a Kamarai Ertesítő-t, a Magyar Élet-et, a Kelet Népet, az Élet és Egészség címűt.

Hogyan kerültem a Szabó Dezső ünnepségre, ahol először láttál? 1939. május 20-án, az író 60. születésnapján rendezték ezt az ünnepséget a mai Erkel Színházban. Az írónak az volt a kívánsága, hogy egy falusi parasztember üdvözlje. De a szerve-zők között nem volt senkinek falusi ismerőse, csak Bencze Lászlónak én. Írt hát nekem, hogy vállalnám-e? Szabó Dezső könyveit és a füzeteket akkor már ismer-tem, egy napi gondolkodás után megírtam, hogy vállalom. Az ünnepség előtti napon felmentem Pestre. Másnap reggel Bencze és Benczené elvittek Szabó Dezsőhöz, be-mutattak neki, hogy a magyar parasztság nevében én fogom köszönteni. Szívélyesen fogadott bennünket és akkor nem láttam, hogy engem nagyon latolgatott volna, csak később mondta el a bizalmasainak, azok meg nekem, hogy azt gondolta ami-kor meglátott: — Úr Isten! Mit fog ez a kis emberke szólni? De utána mindjárt azt is hozzátette magában: nem baj, ha egy szót se tud szólni, az a fontos, hogy a falut, a parasztságot képviseli. De nem így történt.

Este 8-kor kezdődött az ünnepség. Elsőnek egy énekar Bartók számokat éne-kelt. Utána én következtem. Persze, idehaza írtam egy beszédvázlatot, de azt Bencze barátom átírta. Amint az ének elhangzott és a függöny bezárult, odajött egy ren-dező, asztalt meg széket akartak hozni, de én azt mondtam, nem kell. Ő megmutatta, hova álljak és merre forduljak, mert arra van Szabó Dezső. Ahogy félrelépett, az a két hatalmas brokát függöny szétszaladt és a nagy reflektorok fénye, mint a villám, megvilágított, de meg nem ingatott. Addig vártam, míg az utolsó köhintés is meg-szűnt és akkor kezdtem el beszélni.

Mint a parasztság képviselője, a földéhségről beszéltem. Mikor ezt röviden el-mondtam, akkor köszöntöttem Szabó Dezsőt ezekkel a szavakkal: „Üdvözlöm, mint kiáltó szót, mint a magyar parasztság nagy porének a képviselőjét!” Mikor ezt ki-mondtam, szünni nem akaró tapsorkán tört ki. Nem is szólhattam többet, mert az ováció mindaddig nem szűnt meg, míg csak a függönyt le nem eresztették. Mikor szünet lett, engem majd szétszedtek. Éjfél után két óráig tartott az ünnepség. Akkor elmentünk a Baross kávéházba. Szabó Dezső vidám volt és maga mellé ültetett. Akkor nekem nem szólt róla, csak később mondta el a barátainak, hogy nagyon szép volt az ünnepség, de azért annak a kis parasztembernek a beszéde tetszett a leg-jobban. Ezt nekem a Bencze barátom mondta el.

— Hogy mi hasznom volt az olvasásból? Hát az nyitotta ki a szememet. Az ol-vasmányokból tudtam meg, hogy másként is lehetne élni. Amikor gazdálkodni kezd-tem, a különböző szakújságokból jöttem rá, hogy mennyire elavult a mi falunk régi-módi gazdálkodása. Addig is láttam jártamban-keltemben, hogy a környező sváb falvakban jobban gazdálkodnak, az olvasmányaimból ennek az okát is megértettem. Azokban a falvakban volt néhány olyan ember, akikkel törődtek a vezetők, meg-tanították őket az állattenyésztés minden csínjára-bínjára és arra, hogy a földből hogyan lehet több hasznot kivenni. Faluról-falura járva meglátogattam őket és amikor megnémettem őket a tudomány mérlegén, kiderült, hogy kevesebbet nyom-nak, mint én. Akkor érlelődött meg bennem az elhatározás, hogy kimozdítom a fa-

lumát a maradiságból. A dalárdista tagokból sikerült egy sejtet összehozni és megalakítottuk a gazdakört. Újságokat járattunk, könyveket vettünk. Az összejöveteleken felolvasásokat tartottam, vagy a gyakorlatban már bevált, vagy még csak érlelődő gondolatokat elmondtam, megvitattuk, megbeszéltük. Vagy ha valami állami akció volt, mint pl. nemesített vetőmag beszerzés, trágyatelep, vagy szilvaaszaló építés stb. én mindent megfogtam és nemcsak magamnak, hanem másnak is kijártam. Csak a kezdet volt nehéz. Mikor látták az emberek, hogy jól jártak, megszűnt a bizalmatlanság.

Az olvasás hívta föl a figyelemem a kiállításokra is, amikből megint sokat tanultam. Olvastam az újságból 1928-ban, hogy a Veszprémi Gazdasági Egyesület 60 éves fennállása alkalmával mezőgazdasági kiállítást rendeznek. Mi is elmentünk a feleségemmel. Addig ilyesmit sose láttam és sok mindent tanultam. 1935-ben Pápan a Tanítóképző összes termében és mellette a vásártéren volt egy nagyszabású kiállítás. Elhatároztam, hogy ide már több barátomat is elviszem, de csak kettőt sikerült rábeszélnem, a ma is élő Szendi Sándort és Bittmann Istvánt. Nekik is nagyon tetszett, amit láttunk, és ezt már három ember mondta el a faluban. Annyira felbuzgáltuk az emberek érdeklődését, hogy utána többen is érdeklődtek, hogy szóljak ám a legközelebbi kiállításról, mert ők is eljönnek. Utána már többször is és többen mentünk Pestre a mezőgazdasági kiállításra, de a módosabbak közül soha nem jött senki.

Az olvasás révén tudtam meg azt is, hogy másfelé mennyi tanfolyamot szerveznek. Ennek is utána jártam. Volt a megyénél egy Makai nevű, nagyon lelkes szervező ember, ref. iskolaigazgató, aki kijött a körjegyzőségre. Azt javasoltam, hogy először főzni tanítsák meg az asszonyokat, azután varrni, majd szőni. A tagok toborzását is vállaltam. Így is lett, minden évben volt egy-egy tanfolyam. Csakhogy nem volt ezeknek a megszervezése olyan egyszerű, mert sokan nem akarták megérteni a jelentőségét. Ha a fiatalasszonynak vagy lánynak lett volna is kedve, de az idősebbek ellenezték, a rábeszélésnek vagy a meggyőzésnek az egész család előtt kellett történni. Tudni kellett azt is, hogy melyik családnál kinél kell kezdeni a meggyőzést. Semmi esetre se annál, aki hajlandóságot mutatott, hanem vagy az anyjával vagy az anyósával, sőt olyan hely is volt, ahol a nagymama is beleszólt. Jaj volt, ha rossz helyen kezdtem a beszédet, mert akkor eleve kútba esett a dolog. Végülis sikerült 20–22 személyt összeszedni az első tanfolyamra. Mikor vége lett, minden család örült, akinek csak ott volt a hozzátartozója. A többi tanfolyam aztán már könnyebben ment. Sőt amikor megnyílt Veszprémben a Bakony-Balatonvidéki Népfőiskola külön a legények és külön a lányok részére, oda is elment a faluból 2–2 lány illetve legény.

— Hogyan lettem képviselő? Március 23-án szabadult fel a falu. 26-án már dolgoztunk a határban, szántottunk a tavaszi alá. Rá két hétre jött a faluba Pestről két fiatalember és megkezdődött a földosztás. Nagyon kevés volt a felosztható föld, azoknak se nagyon jutott, akiknek semmi földjük nem volt, így én nem is mentem igényelni. De azért egyszer elmentem a községházára beszélgetni a két fiatalemberrel. Kérdeztem tőlük, mi újság Pesten, milyen politikai pártok vannak? Ők Nemzeti Parasztpártiak voltak és a kezembe adtak egy írást: *Felhívás a Dunántúl népéhez*. Aláírva a pártvezetőség neve: Veres Péter, Erdei Ferenc, Darvas József, Szabó Pál, Illyés Gyula, Kovács Imre, csupa olyan név, akiknek a könyveit már ismertem. Hazavittem a lapot, elolvastam és nyomban elhatároztam, hogy belépek a Parasztpártba. Elmentem Veszprémbe, megkerestem a párt megyei központját. Ott találtam Szentiványi Kálmánt, akinek az írásait már szintén ismertem, ő volt a megyei titkár és a Megyei Földbirtokrendező Tanács elnöke. Előadtam a szándékomat és úgy látszik, megtetszettem neki, mert mindjárt megbízott, hogy ne csak Dudaron, hanem a környékén is szervezzem a pártot.

Így is lett. Jártam a falvakat és hetenként küldtem a jelentéseket. Közben azonban szervezkedni kezdett a Kisgazda Párt is. Hívatott az akkori jegyző a községházára és valósággal könyörgött, álljak át közéjük. Én azonban kereken megmondtam, hogy nem hagyom cserben a szegényeket, akik közé magam is tartozom.

De kanyarodjunk vissza a képviselőséghez. Eljött az aratás ideje, június 29-én Péter-Pálkor én is megkezdtem a rozs aratását. Délután megállt egy autó a föld végén, kiszálltak belőle négyen és egyenesen jöttek hozzám. Megálltam a kaszálással és sorban bemutatkoztak. Szentiványi, akit már ismertem közülük, elővette a tárcáját, kivett belőle egy írást, hogy olvassam el. Átnézetem, hát a nemzetgyűlési képviselői megbízatásom volt Veres Péter pártelnök és Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök aláírásával. És ezek is azt mondták, mint valamikor Jézus a tanítványainak, hogy hagyjanak mindent és kövessék őt. Nekem is ott kellett hagynom a munkát és el kellett mennem Veszprémbe. Jártuk a falvakat, bátorítottuk a népet, rendelkezünk az elhagyott javakkal, döntöttünk a földosztás vitás kérdéseiben, és el se tud-

nám sorolni, mi mindent csináltunk. Rengeteg volt a munka. Hát így lettem képviselő.

Hogy azóta mi mindent csináltam, hogy a magam módján segítsem a nép sorsának jobbrafordulását, azt el se tudnám sorolni. A Földművelésügyi minisztérium megalakítása, a cukorrépatermelés megszervezése, a szarvasmarhák törzskönyvezésének a népszerűsítése, a falu népművelési munkájának a vezetése — munka akadt bőven. Én voltam a tanácsok megalakulásától kezdve községi és járási tanácstag, és képviselőválasztásokon a választási bizottság elnöke, a Népfront elnöke és a falu első termelőszövetkezetének az elnöke és még sok minden. De koromra való tekintettel már kértem a felmentésemet minden alól, jelenleg nincs is más funkcióm, mint a Zirc és Vidéke AFÉSZ vezetőségi tagsága.

A családomról is valamit. Hat élő gyermekem van, egy fiú és öt leány. Van tizenegy unokám és egy dédunokám. És amire büszke vagyok: aki abban a korban van közülük, az mind szeret olvasni. Elmesélek egy kis esetet. Most március 18-án volt Sándor fiamnak és Sanyi unokámnak, április 10-én meg Zsolt unokámnak a névnapja. Kaptam egy kis ajándék pénzt, gondoltam, veszek nekik könyvet a névnapjukra a szövetkezeti boltban. Megvettem a Légy jó mindhalálíg-ot, gondoltam, ez már komolyabb könyv, jó lesz a Zsoltinak. Sanyikának megvettem a Kincskeresők kisködmönt, az apja Sándornak meg Jókai könyvét, a Görögtűz-et. Alighogy hazajöttem a könyvekkel, jön az apja Sándor az apjával. Mondom neki: na fiam, vettem neked a névnapodra egy szép könyvet, elviheted. Kitakarja a papírból és azt mondja: Nagypapa, ez nekünk megvan, ezt én már olvastam! — Hát a Kincskeresők kisködmön? — Azt is olvastam! Hát így lett a Légy jó mindhalálíg a Sanyikáé, a Zsoltinak meg kell keresnem egy komolyabb könyvet.

— Hogy én mit szerettem olvasni? A mezőgazdaságról szóló könyveket, cikkeket és a népi írók műveit. A mezőgazdaságit azért, mert szakmába vágó volt, a népi írók műveit meg azért, mert azokban mindig a nép sorsáról volt szó, ami nekem szívügyem volt és az is lesz, míg csak élek. Most egy őszinte szót mondok. Ne gondold ám, hogy én annyit olvastam, amennyit szerettem volna. Tavasztól őszig csak újságokat olvastam, igaz, hogy erre mindennap szakítottam időt. De könyveket csak télen. Mióta nyugdíjas, illetve hát járadékos vagyok, több könyvet elolvastam, mint azelőtt tíz év alatt. Egy könyvet mégis megemlíthetek, aminek nagyon sok hasznát vettem. Említettem már, hogy a húszas évek elején megalakítottuk a dalárdát és a gazdakört. Volt akkor egy könyv, amit a szomszédommal együtt nagyon szeretünk: a Napkelet lexikon. Ha újságban vagy könyvben valami olyasmit olvastam, aminek az értelmét nem tudtam, nem nyugodtam, míg meg nem fejtettem. Ennek a lexikonnak a magyarázataiból tanultam meg sok idegen szónak az értelmét.

Hogy járnak-e könyvtárba a falubeliek és többen olvasnak-e mint régen? Hát van könyvtár a faluban, meg látogatják is, de inkább csak iskolás gyerekek. Ennek azért örülök, mert a magam esetéből tudom, hogy aki egyszer rászokott az olvasásra, az nem tud nála nélkül élni. Annak viszont nem örülök, hogy elég sokszor megfordultam a könyvtárban, de se idős, se fiatal parasztemberrel még nem találkoztam ott. Beszélgettem olyan emberekkel, akik nem fizikai munkások, hanem tegyük fel örök. Mondtam nekik, miért nem visznek valami olvasnivalót, jobban telne az idő, de azt felelték, elálmosodnak rajta. De ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy mennyien olvasnak, nemcsak a könyvtárt kell nézni. Aki pl. a bányánál valamilyen vezető beosztásban van, annak otthon is van könyvtára. Meg jár a faluba sokféle napi- és hetilap. Két postai kézbesítő van, és alig bírják széthordani az újságokat. Egyszer már művelődik a falu. A rádió, a tévé, ez mind a műveltséget terjeszti, csak egyedül a parasztság nem akar könyvet olvasni. Habár a parasztság már kisebb százaléka a falunak. De nem vetek neki hosszú időt, olvasni fog az egész falu.

Hogy én olvasok-e? Hát természetesen. Most már értelmesebben, mint régen. Ami azelőtt nem nagyon érdekelt, nem igen maradt meg bennem. Most meg csak úgy szeretek olvasni, ha a figyelmem teljesen arra van, amit olvasok.

Milyen könyveket olvasok? Felsorolom amit 1971. augusztus 1-től elolvastam. Vekerdi László: Németh László alkotásai és vallomásai tükrében; Erdei Ferenc Csongrád megyéről szóló könyve, a Város és vidéke; Varga Domokos: Erdőkerülőben; Látos Sándor két könyve, Az eke visszafordul és a Parasztkok imádkoznak. Májusban volt két éve, hogy idekerült hozzánk egy 40 éves, parasztszerményezésű református pap, ezeket ő ajánlotta, meg is vettem és el is olvastam mind a kettőt. Németh László: Egető Eszter. Ezt is megvettem. A könyvtárból hoztam ki: Németh László: Szeretem az igazságot c. könyvét, el is olvastam, meg Németh Lászlónak egy másik művét, az Iszonyt is. Valamikor olvastam már, de most, hogy a tévében adták, megint elővettem Mikszáth: A fekete város című regényét. Aztán ha már megvettem a fiamnak, magam is elolvastam Jókaitól a Görögtűzet. És most fejeztem be Tolsztoj Felmadar című regényét. Hát remélem, meg vagy velem elégedve. Ha meg akarsz

vizsgáztatni, vissza is mondom neked mindegyiket, de nemcsak a tartalmukat, hanem még azt is, amit a sorok mögül értemtem.

— Volt-e értelme, hogy olvasó emberré lettem? *Az olvasás volt az életem, és most is az, meg a nóta.* Ha eljutok oda, hogy már nem tudok olvasni és nótázni, élni se kívánok tovább... Mert az olvasás mellett a nótát, illetve hát a szép népdalokat is szeretem. Van jó alsó-felső ruhám, szeretek rendesen járni és néha-néha benézek a közeli bisztróba. Tudja a falu népe, hogy szeretek énekelni, és ha ott vagyok, nem hagynak békén, míg nem csatlakozom hozzájuk. Én nem tudom, de mostanában olyan sok a rossz hallású fiatal! Mondják is mindig: mi lesz, ha maguk kihalnak, ki segít nekünk nótázni?...

Lejegyezte: *K ö n c z ö l I m r e*

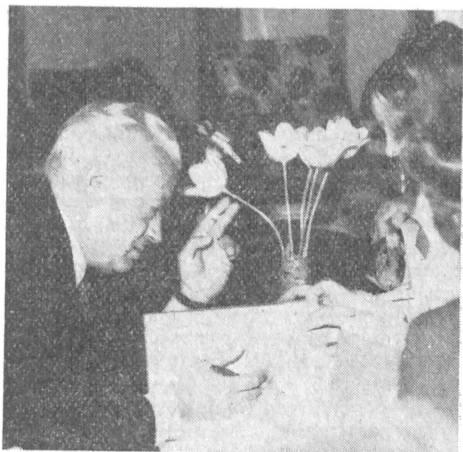
Darvas József köszöntése a Híradástechnikai Anyagok Gyárában

Két évvel ezelőtt, Veres Péter emlékestünk után Fábián Zoltán ezt írta a Könyvtáros 1970 decemberi számában: „Mit tehet egy üzemi könyvtár? Többet, sokkal többet, mint azt sokan téljük. Erre jeles példa az, ami Vácott történt a Híradástechnikai Anyagok Gyárában könyvtárában.”

A feltett kérdés minket tovább kötelezett, az üzemi könyvtáraknak pedig útmutatást nyújtott. Azóta, 1971 tavaszán „ébresztettük” emlékestünkön Sarkadi Imrét. Vállalatunk dolgozói mellett Vác középiskolás diákjai is megismerhették az író, aki új színt hozott felszabadulás utáni prózaírodalmunkba. Halálának körülményeiről is beszélgettünk a jelen volt barátokkal, kortársakkal.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy egy kis üzemi olvasótábor is tehet szolgálatot az irodalom népszerűsítésének. 1971 őszén Nagy Lászlóval rendeztünk költői estet. Nagy élmény volt Berek Kati versmondása, aki többek között Nagy Lászlónak erre az alkalomra írt, Veres Péterről szóló versét is bemutatta. Az irodalmi est anyaga azóta a váci középiskolákban több rendhagyó irodalomórán elevenedett fel. A műsor magnófelvételt pedig több ifjúsági klubban is bemutatták.

Ez év tavaszán Darvas Józsefet ünnepeltük 60. születésnapja alkalmából. Az irodalmi est jelentőségét hangsúlyozta Illyés Gyula részvétele is. Darvas József munkásságát Czine Mihály méltatta, Féja Géza pedig a kortárs emlékező hangján szólt Darvas József pályakezdéséről.

Darvas József beírja nevét a „Sarkadi Imre” szocialista brigád naplójába

A 450 főnyi hallgatóság soraiban ott voltak az üzemi szocialista brigádok képviselői is. A könyvtár munkásolvasóiból alakult irodalmi csoport Darvas József felszabadulás előtti, jórészt ma ismeretlen cikkeiből, írásaiból tartott bemutatót. Ennek anyagát a könyvtár gyűjteményéből válogatták.

Az est azt bizonyította, hogy az irodalom iránti érdeklődést tartalmas és élményszerű könyvtári rendezvényekkel élesíteni, fokozni is lehet.

Petővári Gyula
könyvtáros

AZ ESEMÉNYNAPTÁR 1972. 2. száma megemlékezik Dózsa Györgyről, bőségesen válogató bibliográfiát és irodalmi szemelvényeket közöl róla; bemutatja a Lenin-békedíjas írókat, felsorolja magyarul megjelent műveiket, és a róluk szóló tanulmányokat; végül azokat az amerikai írókat is megismerteti, akik a 125 évvel ezelőtt született, magyar származású J. Pulitzer újságíró és lapkiadó, az amerikai újságvilág egykori „királya” által alapított Pulitzer-díjban részesültek, mint a „közösségi erkölcsöt és művelődést szolgáló” alkotók.

Sarkadi Imre emlékkiállítás

Sarkadi Imre emlékkiállítás nyílt meg Budapesten, a Petőfi Irodalmi Múzeumban. A gondosan válogatott dokumentumok megkapóan idézik fel és teljességében mutatják be az embert és az író.

Sarkadira, az emberre tárgyak, fényképek és rajzok — saját rajzai — utalnak. Feleségéről vonalas rajzokat készít, kislányának vidám üdvözeteket, kedves állatokat rajzol. A vidám Sarkadit mutatják a családi fényképek.

A gyerekkorra pár fénykép, egy iskolai bizonyítvány és néhány családi ereklye utal. A felnőtt embert inkább a tárgyak idézik. Mindenekelőtt egy szobabelső, ahol kedvenc bútorai, népi cserépedényei láthatók. Aztán pipája, távcsöve, valamint három furulyája.

A kiállítás nagyobb részét kéziratok, cikkek, könyvek teszik ki. A Szabad Szó című lap néhány eredeti száma a negyvenes évekből, bennük cikkeivel, mindjárt utánuk pedig a Válasz egy példánya, lapján *Oedipus megvakul* című novellájával. Novellái — mint ismeretes — 1947-től jelentek meg irodalmi folyóiratokban, s ami az elsőben közös, az a kegyetlenség, a kiszolgáltatottság ábrázolása. Ilyen az említett is, vagy a *Kőműves Kelemen*, amelynek a Sarkadi által gépelt dráma-változatát is bemutatja a kiállítás.

Az egész anyagot „leltározni” lehetetlen, ezért csak „szemelgetek” belőle. Hosszabb álldogálásra és nézelődésre készítetik a látogatót például az *Oszlopos Simeon* első fogalmazványának kissé té-

pett szélű, sárgult lapjai, a sorok között kevés, ceruzás javítással. Vagy egy tintával írt napló, amelyet Cannes-ban vett papírra, ahol a Körhinta bemutatóján járt. Ezt a filmet, amely az ő *Kútban* című novellájából készült, nagyon szerette. Örült a sikerének. Így ír a naplóban: „Életem egyik legkedvesebb meglepetése várt, miután előzőleg egymást vigasztalva elmondtuk a filmünket minden hibával terhesnek — csak azért, hogy csalódást ne okozzon a hideg fogadtatás — egyszerűen csak meglepetésszerűen azt

vettük észre, hogy feszült érdeklődéssel nézi mindenki...”

Tárlókba került *A gyáva* gépelt kézírata is, ugyanúgy mint például a *Farkaskaland* tintával és géppel írt változata. S ott vannak könyveinek példányai is; a *Gál János útja*, a *Rózi*, a *Szökevény* és a többiek. A belső válság éveit után, 1960-ban írt naplójának egy részlete is látható. „Egyet fogalmazok most, amire e percben jöttem rá: boldogtalan, aki elégedetlen magával s ezt nem bocsátja meg. Az önkritika csak arra való, hogy a felismert rosszon változtassunk. De az

öngyűlölet betegít, hülyít, gyengít. Főleg gyengít.” — írta.

Sarkadit nem kell „felfedezni”, hiszen nem is felejtettük el, még rövid időre sem, soha. Tizenhárom év alatt írt-alkotott, vitatott-elismert életműve hozzáférhető. Művei megtalálhatók házi- és közkönyvtáraink polcain. Mint Kónya Judit írta az Arcok és vallomások sorozatban Sarkadiról megjelent könyvében: „az író és a mű nem vált 'kegyeletes emlékké'; ma is él, hat, s folytatókra vár.”

M á t y á s I s t v á n

Központi üdülőkönyvtár nyílt Balatonfüreden

Balatonfüred a Balaton legrégebbi s egyik legjobban látogatott üdülőhelye. Gyógyintézményei télen is vonzzák a látogatókat, legtöbb üdülője egész évben üzemben van. E mellett az üdülőváros régi művelődési központ, a reformkorban Kisfaludy Sándor kezdeményezésére itt épült az első dunántúli kőszínház. Ilyen múlt után érthető volt a sok panasz amiatt, hogy Balatonfüred városnyi fürdőtelepének nincs művelődési otthona és a legutóbbi időkig *nem rendelkezett nyilvános könyvtárral*, hírlapolvasóval sem.

Valamit javított az üdülőváros könyvtári helyzetén, hogy a SZOT Észak-balatoni Üdülési Igazgatósága megteremtette a feltételeit egy központi üdülői könyvtár működésének. Igen előnyös helyen fekvő, két egymásba nyíló helyiséget rendezett be helybenolvasásra is alkalmas szabadpolcos könyvtárnak, ebbe összevont az üdülőházak eddig külön kezelt könyvvállományát s 4400 kötet kurrens könyvvvel megkezdte a központi könyvtár működtetését. Évi beszerzési keretként 15 000 forintot kötött le a Könyvtárellátónál, s Harmati Erzsébet Szombathelyen végzett népművelő-könyvtáros személyében főhivatású könyvtárosként hozzáértő szakembert alkalmazott. Ez a központi könyvtár látja el Csopak, Alsóórs, Balatonalmádi és Balatonkecsese nyári üdülőit is letéti könyvanyaggal.

A könyvtár egész nap nyitva tart. A téli hónapokban napi 20—25 olvasó, könyvkölcsönző látogatta. Nemcsak az üdülők, hanem az üdülők alkalmazottai s a helybenlakók is felkereshetik. Kisebb

gyermekkönyv állománya is van. A szépen induló intézményt érdemes továbbfejleszteni. Mivel helybenolvasási lehetőség is van helyiségeiben, nélkülözhetetlen lapok, folyóiratok járátása, mégpedig bő választékban. Jelenleg azonban nincs pénze a könyvtárnak periodikákra. Sok a panasz a Könyvtárellátó szolgáltatásaira is: nem küldi a rendelt választékot és példányszámot. Sok könyvet fűzötten szállít s ezek két-három kölcsönzés után már elrongyolódhatnak, az új könyvtárnak pedig nincs kötetési lehetősége. A nehézségek ellenére is biztatóan indult a könyvtár munkája, s remélni lehet, hogy az Üdülési Igazgatóság az indulási feltételek megteremtése után a fejlesztést is lehetővé teszi. (pr)

A TISZATÁJ, a legrégebben megjelenő hazai irodalmi folyóirat, márciusban ünnepelte megjelenésének 25. évfordulóját. Negyedszázados működéséről az egész magyar irodalmi közvélemény elismeréssel emlékezett meg. Köszöntő levelet küldött Havasi Zoltán főszerkesztőnek és Ilia Mihály főszerkesztő helyettesnek Ilku Pál művelődésügyi miniszter is. Havasi Zoltán két évig volt a folyóirat főszerkesztője s ez idő alatt megújult, tartalmasabbá vált a lap. A negyedszázados évforduló után Havasi Zoltán megvált a folyóirattól, átadta helyét Ilia Mihálynak, ő maga pedig visszatért könyvtári és tudományos munkájához.

Népi hagyományok az építészetben

Az Akadémiai Kiadó *Architektúra* címmel indított építészeti könyvsorozata egyszerre kettős hivatást tölt be. Eltűntet bizonyos fehér foltokat azzal, hogy olyan hazai építész munkásságát is felöleli, akikről eddig összefoglaló tanulmány ilyen gazdag szemléltető anyaggal nem jelent meg, holott a magyar építészet élvonalához tartoztak. Ezt a hiányt tüntetik el az említett sorozat *Kozma Lajosról, Arkay Aladárról* és *Kós Károlyról* megjelent kötetei. Másrészt a sorozat olyan külföldi mesterekről, illetve külföldre szakadt magyar építészekről is szól, akik korunk építészettörténetében vittek, vagy visznek vezető szerepet. Kubinszky Mihály *Adolf Loos*-ról, Major Máté *Pier Luigi Nervi*-ről és a pécsi születésű, de korán külföldre került *Breuer Marcel*-ről, Nagy Elemér *Le Corbusier*-ről, Máté Pál *Richard Neutra*-ról ír.

A szerkesztőt, Major Mátét elismerés illeti, amiért nem szűkíti le az építészet legújabb történetét egyetlen stílusirányzatra, hanem helyet ad a sorozatban egymás mellett párhuzamosan futó irányzatok képviselőinek is, amennyiben azok az előző kor eklektikus építészeti felfogásához képest újat teremtettek.

Ennek a sorozatnak a kötetei azt is bizonyítják, hogy Major Máté nem korlátozta az építészetet a maga legegységibb meggyőződésének megfelelő puritán funkcionalista körre. Bizonyítja azt a *Beke László* és *Varga Zsuzsa* által írt Kozma Lajos kötet, *Dercsényi Balázs* Arkay Aladárról szóló könyve (akinek többek közt a budapesti Városmajori templomot köszönheti építészetünk), és mindenekelőtt legújabbán a *Pál Balázs* által összeállított *Kós Károly* kötet is. A sorozatban a Kósa jellemző sokoldalúságot a magyarok közül Kozma Lajos közelíti meg, s ha voltak tervező építészek, akik az élet széles frontját tudták sokirányú tehetségükkel áttekinteni, s műveikkel gazdagítani, akkor Kozma és Kós azok közé tartozott.

Pál Balázs könyve jól ábrázolja Kós Károlyt mint író is. Ráadásul úgy, hogy nálunk szinte elsőnek közli eredetiben az író *Önéletrajzát*.

Kós Károlyt építész-mérnöki hivatása nemcsak művészi és műszaki szempont-

ból érdekelte, hanem az épületek és az ember kapcsolatának oldaláról is. Benne nem szakadt ketté a technicista és a humanista szemlélet, s úgy tartotta szeme előtt az erdélyi embert, lett legyen az magyar, vagy nem magyar, hogy az egyetemes emberség érdekeit is minden megnyilatkozásában képviselni tudta. Szinte tudtán kívül mestere volt az *igazi* szecessziónak — s az idő őt igazolta; megérte annak újjászületését, már tudniillik annak, ami belőle az idő rostájában megmaradt.

Ez a könyv egyszerre monográfia, visszaemlékezés, önéletrajz, építészet- és kultúratörténet. Lírai vallomás és tudományos értékelés, mindenképpen izgalmas olvasmány. Történeti forrásműnek tudományosan hiteles, stílusa világos, foganalmazása pontos, mondatai kristálytiszták, mint az erdélyi patak vize.

Pál Balázs tárgyilagosan pillant vissza Kós Károly indulásának magyar viszonyaira: „Az ember számára a legfelelőbb érzés, ha korát alkotásokkal ajándékozhatja meg. A századforduló kora, ellentmondásai dacára, megadta a művész számára az alkotás lehetőségét, azt az esélyt, hogy újat, általa megérzett szabályok szerint igazat és művészt hozzon létre. Értő és érző művészeket állított munkába ez a kor, költőket, írókat, zenészeket, festőket, építészeket. Közöttük Kós Károlyt, az építész-alkotót.” Nevéhez fűződik részben vagy egészben az óbudai református imaház és parókia, a budapesti Állatkert, a zebegényi katolikus és a kolozsvári református templom, a marosvásárhelyi munkás-lakóházak, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum, a budapesti Városmajor utcai iskola-komplexum, a kispesti munkás- és tisztviselőtelep központjának kialakítása és kettős lakóépülete, városi és falusi lakóházak és népiskolák, a hűvösvölgyi iskola-internátus kombinát, a Háromszék megyei Kózkórház stb.

Közben egész fiatalon hívták, marasztalták volna professzornak a budapesti Iparművészeti Főiskolán, de ő némi habozás után Erdélyt választotta. Ez a döntés aztán az 1920-as történelmi fordulat után meghatározta munkásságának kettős irányát: helyt állni népéért a közélet és a szellemi élet minden területén min-

den lehetséges eszközzel. Kós Károly megmaradt Erdélyben, Sztánán megépítette hétvégi házát, amely aztán állandó lakása lett. Kalotaszegtől azóta sem szakadt el.

A könyv egyik legtanulságosabb része az, amelyben Kós Károlynak a mai magyar építészet fölötti bírálatát közli.

„Azt hiszem, helyes az a megállapításom is, hogy a mai magyar építészet forradalmi iramú és eredményű tevékenységének van mégis egy nagy hiányossága: hiányzik belőle az a sajátos formában megnyilatkozó szellemiség, mely az elmúlt századokban az azonos civilizációjú, kultúrájú és világszemléletű európai nemzetek azonos korszakbeli, azonos rendeltetésű és stílusú építészeti alkotásait többé-kevésbé élesen megkülönböztette egymástól.

Ezt a hiányosságát — nézetem szerint — pótolnia kell az új magyar építészetnek. Mert éppen e sajátos formaalkotó szellemiségnek a különböző nemzetek építészetében való különböző megnyilvánulása az az értéktöbblet, melyet, mint kultúrájuk jellemzőjét, a múltban mindig és szükségszerűen kitermeltek nemcsak a nagy és gazdag nemzetek, de a kevésbé nagyok és gazdagok is. Legkevésbé nélkülözheti a testvértelen magyar, melynek nem szabadna elfelejtenie egy pillanatig sem, hogy életlehetőségének egyik nélkülözhetetlen, nyilvánvaló feltétele építészeti kultúrájának tartalmi és formai korszerűségén kívül és felül — a még hiányzó — nemzeti sajátosság.”

Az Architektúra sorozat népi építészetrel kapcsolatos köteleinek tanulságait mintegy alátámasztja, kiegészíti és felfokozott hangsúllyal időszerűsíti *Tóth János* könyve: *Az Őrségek népi építésze*. Ez által önkéntelenül is újra felhívja a figyelmet arra az elhanyagolt építészeti örökségre, amit nálunk elsősorban Lechner Ödön neve fémjelez.

Lechner határokon túli történelmi jelentőségére *Fülep Lajos* hívta föl a figyelmet az 1922-ben megjelent Magyar művészet című könyvében, amelynek építészeti fejezete tulajdonképpen Lechnerrel foglalkozik — éppen magyar és egyetemes jelentősége miatt. Nemrég látott napvilágot *Fülep Lajos* Magyar művészet-e (Corvina, 1971.) egyéb tanulmányokkal kiegészítve. Ezzel újra hozzáférhetővé vált a lechneri örökségről szóló tanulmány. Igaz, hogy közben eltelt majdnem félévszázad, s az elmúlt években Pevsner angol építészfelnézőnek kellett — tanulmányozva a hazai építészetet — nem kis csodálattal újra felfedeznie az építészettörténet számára Lechner Ödönt, *Fülep Lajossal* azonos értelemben! És ha Lechner nem is ki-

mondottan magyar népművészeti elemeket használt föl, mégis tőle vezet az egyenes út a szecesszióhoz ahhoz a funkciót már erőteljesen hangsúlyozó magyar ágához, amelyről nem alap nélkül állítják sokan, hogy kitűnő mesterei a bécsi-nél is különbet alkottak, éppen korlátzottabb lehetőségeik miatt. A szűkösebb anyagi viszonyok szerénységre kötelezték s éppen ebből fakadtak előnyök ránk nézve.

A magyar építészetnek nem vált jávára, hogy 1920 után a fürdővízzel együtt a gyereket — a lechneri örökséget — is kiöntötte, ahelyett, hogy gondos föl- és továbbnevelését vállalta volna. Így aztán építészetünkben épp az szorult háttérbe, aminek érvényesülése sajátos hozzájárulást jelenthetett volna az egyetemes építőművészethez. Nagyon helyesen tette *Tóth János*, amikor könyve bevezetőjében bizonyos kozmopolita szellemi nyomást visszautasítva, rámutatott arra, hogy milyen „népi gyökerű remekműveket alkottak” az új magyar építészet kiváló képviselői: *Kós Károly*, *Medgyasszay István*, *Sváb Gyula* s még mások is. Tévedés ugyan részéről az az állítás, hogy Kós Károly „nem kapott képességének megfelelő nagy feladatokat s átpártolt az irodalomhoz”. Ezt maga Kós Károly cáfolja meg a már idézett adatokkal. Legalábbis „nagy feladatban” 1920 előtt nem szűkölködött, de még utána Erdélyben sem, ahol a magyarság akkori viszonyaihoz képest jelentős megbízásokhoz jutott. Az viszont valóban sajnálatos, hogy „nagyképességű falukutató építőművésznünk, *Kertész K. Róbert* nem érvényesítette gazdag kutatásainak eredményeit alkotásaiban”. Ezzel arra utal *Tóth János*, hogy amiként *Bartók* és *Kodály*, valamint nemzedéke összegyűjtötte a magyar népzene még meglévő anyagát, ugyanúgy indult meg a népi építészet gyűjtése és földolgozása is. Mindez azonban nem hozott olyan értelmű betörést a műépítészetbe, mint a népzeneé a műzenébe. Ebben bizonyára sok igazság rejlik, de mégis hozzá kell tennünk, hogy azért a magyar népi építészeti sajátosságok érvényesítésében gazdagabb az eredmény annál, mint amennyiről a közvélemény általában tud.

Tóth János könyve bevezetésében összefoglalja a népi építészetre vonatkozó hazai feldolgozásokat: 1955-ben *Károlyi Antal* és szerzőtársai tollából a magyar falusi építészetéről összefoglaló könyv látott napvilágot. (A magyar falu építésze. 1955.) Nógrád, Pest és Heves vármegye népi építészetéről is jelentek meg munkák. Ide tartoznak a szerző megjelent művei is, mint a Népi építészettünk hagyományai (1961.), Göcsej népi építésze (1965.).

Tóth János ott kezdi könyvét, ahol Kós Károly visszaemlékező sorai végződnek. A nemzeti sajátosságok kérdésénél. A népi zene kutatói, olvassuk könyve első mondatában, egyben zeneszerzők is, „korszakművészetük népi gyökerekből táplálkozva érte el a legmagasabb szintet.” Ahhoz, hogy Bartók és Kodály művéhez hasonló jelentőségű magyar építészet létrejöhesse, megfelelő számú, a népi építészetet ismerő tervezőre van szükség. Tóth János ebben a könyvében a „nyugati székelység” népi építészettörténetét írta meg a meglevő tárgyi emlékek teljesértékű elemzésével. Nemcsak a hazai közvélemény által ismert (Alsó) Órség népi építészetét, hanem a tájilag és történelmileg vele közvetlen összefüggésben levő s 1920 óta Ausztriához tartozó Felső-Órség népi építészettörténetét is.

A főntiekből is nyilvánvaló, hogy Tóth János könyve merőben más típusú, mint az Architektúra sorozat bármelyik kötete. Azokban megengedhető a líraibb hangvétele, az irodalmiasabb előadásmód, a visszaemlékezések idézése. Tóth Jánosé a szaktudós munkája, aki szigorú, tárgyyszerű előadásmóddal, aprólékos részletességgel vizsgálja a népi építészet elemeit teljes környezetükkel együtt. Tehát településtörténetet éppúgy ad, mint bevezetésül általános történetet.

Amivel könyve az Architektúra kötetekhez kapcsolódik, az alapossága és mindenre kiterjedő részletessége. Mert

csak így érthető az ember és a táj, az ember és a munkája, az ember és a lakása, valamint építészete közötti kapcsolat kialakulása és fejlődése, a mindezeket meghatározó tényezők föltárása révén.

Tóth János könyve alapján újra el kell gyönyörködnünk a népi építészet faragó és festett szépségeiben. Akik ezeket a könyvből reprodukált csodálatos oromdíszeket létrehozták, nem nevezték magukat nemhogy művészeknek, vagy iparművészeknek, de még csak faragóművészeknek sem. Pedig kicsoda formaművészetet teremtettek!

Az új építészet változatos irányzatait bemutató Architektúra kötetek, valamint Tóth János népi építészetünk egyik legjelentősebb területét feldolgozó kitűnő könyve mint hatalmas boltív fogják egységbe azt, amit a század építészetéből, a népi alapokat is szem előtt tartva, érdemes figyelemre méltatni. Mindehhez a legmagasabbrendű művészetfilozófiai alapvetést, amit hazai szellem teremtett, Fülep Lajos könyve nyújtja. Akik korunk művészeti zűrzavarában eligazodást keresnek, ezt a teljes látóhatártartsák szem előtt s e művek alapján kialakult szemlélettel és igényvel mérjék mindazt, ami e kérdésekről írásban, vagy építészeti-képzőművészeti alkotásban elismerést kér a maga számára.

Sz i j R e z s ő

BIBLIOGRÁFIA

- Beke László — Varga Zsuzsa: Kozma Lajos. 1968. Akadémiai, 38 l. 22 t.
 Dercsényi Balázs: Arkay Aladár. 1967. Akadémiai, 23 l. 20 t.
 Kubinszky Mihály: Adolf Loos. 1967. Akadémiai, 27 l. 19 t.
 Major Máté: Pier Luigi Nervi. 1966. Akadémiai, 25 l. 21 t.
 Máté Pál: Richard Neutra. 1969. Akadémiai, 32 l. 21 t.
 Nagy Elemér: Le Corbusier. 1969. Akadémiai, 32 l. 22 t.
 Pál Balázs: Kós Károly. 1971. Akadémiai, 35 l. 20 t.
 Fülep Lajos: Magyar művészet. 1971. Corvina, 278 l. 88 t.
 Tóth János: Az Órség népi építésze. 1971. Műszaki, 153 l.

Józsa János ex librise

Csikós Nagy Béla: Magyar gazdaságpolitika

Az elmúlt két-három évben gazdaságpolitikánk megújulásának talaján jó félszáz közgazdasági mű látott napvilágot. Ezek azonban részkérdéseket dolgoztak fel, az egyes ágazatokkal, gazdasági szektorokkal összefüggő feladatokat elemezték. Megjelentetésük rendkívül fontos volt, hiányzott azonban a szintetizáló mű, a részletkérdéseket összefüggéseik rendszerében tárgyaló összefoglalás, amely az egész témát átfogóan mutatja be s ezáltal a komplex népgazdasági szemlélet kialakítását, elmélyítését segítheti.

Csikós Nagy Bélának, az Országos Anyag- és Árhivatal elnökének könyve, a *Magyar gazdaságpolitika* fontos monografikus igényű összefoglalása a magyar népgazdaság helyzetének. A hatalmas szakirodalomra és dokumentumanyagra támaszkodó munka nem szorítkozik a szűk értelemben vett közgazdaságra. Benne szociológiai vonatkozások, bel- és külpolitikai összefüggések, természeti és gazdaságföldrajzi, tudománypolitikai és más tényezők is helyet kaptak, hogy megmutassák a téma sokrétű összefüggéseit.

E kötet előzményének a szerző *Bevezetés a gazdaságpolitikába* című, 1969-ben megjelent munkáját tekinthetjük, amely a szocialista gazdaságpolitika korszerű elméleti váza, egyben a magyar gazdaságpolitika általános elemzése is. A *Magyar gazdaságpolitika* viszont ennek az elvont modellnek konkrét kifejtése, összefüggéseiben való bemutatása.

A kötet három nagy részre tagolódik. Az első a *gazdasági helyzet* kritikái elemzése, az 1950—1967 közötti időszak fejlődésének jellemzése a távlati tervezést előkészítő tanulmányok alapján. Ismerteti az általános gazdasági és társadalmi viszonyokat, gazdaságunk jellegét, a tervgazdaság fejlődését, a népgazdaság állami irányításának szervezetét, a vállalati gazdálkodást. Számba veszi a termelőerőket és természeti adottságainkat, elemzi a lakosság életkörülményeit, a népgazdaság területi szerkezetét, helyünket a nemzetközi munkamegosztásban.

A második rész a *gazdaságpolitikai koncepció* kifejtése. Forrása a negyedik ötéves terv ismeretanyaga és azok a dokumentumok, tanulmányok, amelyek az 1971—1985. évi távlati tervezés számára a munkahipotéziseket rögzítették. Ez a rész tárgyalja az elmúlt huszonöt esztendő gazdaságpolitikáját, a távlati gaz-

daságpolitika szükségességét, jellemzőit, a negyedik ötéves terv általános vonásait. Részletesen ismerteti a műszaki fejlesztési, a beruházási, a foglalkoztatottsági, a területfejlesztési és a külkereskedelmi politika kérdéseit, az ipari, mezőgazdasági, építési és közlekedéspolitikai koncepciókat, életszínvonalpolitikánk összetevőit, a jövedelem- és fogyasztási politika jellemzőit, céljait.

A harmadik rész az új *gazdasági mechanizmust* tárgyalja, elsősorban a negyedik ötéves terv vonatkozásaiban. Tájékozódhatunk általános jellemzőiről, a terv és a piac problémáiról, az állami tervezés rendszeréről, a gazdasági mechanizmus tökéletesítésének folyamatáról, a termelési és elosztási politikáról, az e téren ható gazdasági szabályozókról. Áttekinthetjük az ár- és jövedelempolitika, az árrendszer, az ármechanizmus, a jövedelemszabályozás kérdéseit. Pénzügyi politikánk ismertetésének keretében az állami költségvetési politika fő vonásairól, gazdaságpolitikai összefüggéseiről, a hitel- és pénzforgalmi rendszerről és a devizagazdálkodásról olvashatunk.

A kötet tematikájának e vázlatos ismertetése nem érzékeltetheti a mű tartalmi gazdagságát. A részkérdések tárgyalásánál jellegüknek megfelelően gazdaságtörténeti, gazdaságföldrajzi, szociológiai, demográfiai, urbanisztikai és más vonatkozásokkal gyakran találkozhatunk. A világos, tömör, de nem száraz stílusú munka sok gazdasági fogalom precíz és korszerű meghatározásában is segít. Ez azért is fontos, mert a közelmúltban a gazdasági élet egy sereg új fogalommal gazdagodott, a régiek java pedig új értelmezést nyert. Sem az új szakkönyvek, sem a Közgazdasági Lexikon nem igazítanak el közöttük!

A monográfia értékét változatos és jól áttekinthető statisztikai táblázatok sora és a három fő részhez külön-külön illeszkedő gazdag, korszerű könyv- és cikkanyagot tartalmazó bibliográfia emeli. A kötet szerkezete jól áttekinthető, tipográfiája kitűnő. Egyedüli s bosszantó hiányossága a *tárgymutató* mellőzése. Hiányát a részletes tartalomjegyzék sem pótolja, s a mű informatív értékét annál is inkább rontja, mert benne az azonos fogalmakat más és más összefüggésben különböző helyeken találhatjuk meg. (Egyébként feltűnő, hogy a Kossuth, valamint a Közgazdasági és Jogi Kiadónál

a közelmúltban megjelent gazdasági könyvekben csak a legtrikább esetben találhatunk mutatókat.)

Kiváló gazdaságpolitikai összefoglalót kap kézbe az olvasó és a könyvtáros egyaránt. A kézikönyvtárban s a szabadpol-

con egyformán helye van. Megfontolandó főbb részeinek elemző címfelvétele, s önálló szerepeltetése a szakkatalógusban is. (Kossuth, 1971. 496 l. 80 Ft)

Csomor Tibor

A családjogi törvény magyarázata

A fejlett ipari államokban ma pszichológusok és szociológusok, írók és politikusok, publicisták és riporterek kutatják a család válságjelenségeinek okát. A tudomány és a gyakorlat szakemberei és a családi életben érintett állampolgárok várakozással tekintenek a társadalmi élet szabályozására és szabályainak alkalmazói: a jogra, illetőleg a jogászokra. Talán kissé túlzott is az a reménykedés, hogy a jogszabály erejével lehet és kell megoldani valóban égető kérdéseket.

Ha a megoldás nincs is a jogászok kezében, hiszen ők is csak részesei lehetnek az általános társadalmi folyamatoknak, kétségtelen, hogy szerepük nemcsak a szabályozásban, hanem ezen messze túlmenően a társadalmi tudatformálásban is fontos.

Ezért kell örömmel fogadnunk a most megjelent családjogi kommentárt, amelyet kitűnő családjogászok: Bacsó Jenő, Csiky Ottó, Petrik Ferenc, Szigligeti Viktor, Tallós József írták, szerkesztője pedig Bacsó Jenő és Szigligeti Viktor.

A nagyformátumú, kétkötetes mű 1532 oldalon a Családjogi törvény rendszerében és szerkezetében, bőséges magyarázatokkal tárgyalja a házasság, a család, az örökbefogadás, a szülői felügyelet, a gyámság és gondnokság problémáit. A szerzők részletesen ismertetik a jogirodalom lényegesebb megnyilatkozásait, a Legfelsőbb Bíróság irányelveit és elvi döntéseit s ezen kívül az államigazgatási szervek, közelebbről a gyámhatóságok és az anyakönyvek vezetésére hivatott államigazgatási szervek gyakorlatát. Ezen kívül nagy előnye a munkának a kommentár függelékében adott kiegészítés, amely a családjoggal rokon területek leglényegesebb rendelkezéseit közli, sőt a családjogi rendelkezéseket tartalmazó nemzetközi szerződések közérdekű részeit is közreadja. A kommentár gyakorlati használhatóságát jogszabálymutató és tárgymutató könnyíti meg. Az irodalomjegyzékben feltüntetett monográfiák és tanulmányok a részletkérdésekben való elmélyülésre adnak indítékot.

A Családjogi törvény magyarázata olyan szerteágazó kérdéseket érint, olyan

sok ember érdeklődésére tarthat számot, hogy semmiképpen sem nélkülözhető könyvtárainkban. A szakkönyvtárakban, tudományos könyvtárakban még akkor is a kézikönyv szerepét őríti be, ha a könyvtár nem sajátosan társadalomtudományi, vagy éppen jogi gyűjtemény. A közművelődési könyvtárakban pedig nélkülözhetetlen.

Milyen formáságai, előírásai vannak a házasságkötésnek, melyek a külföldiek házasságkötésére vonatkozó szabályok, mikor érvénytelen a házasság, hogyan lehet a házasságot felbontani, melyek a tartásjog szabályai, mit kell tudnunk az örökbefogadásról, kik és mikor vannak kötelezve a rokonok eltartására, mit jelent a szülői felügyelet: milyen jogaik és kötelességeik vannak a szülőknek gyermekekkel szemben és melyek a gyermekek kötelességei, mi a gyámság és hogyan történik a gyámkielölés, mikor és miért szűnik meg a gyámság? Ilyen és hasonló gyakorlati kérdésekre kapunk választ. De megtaláljuk a könyvben azokat a jogszabályokat is, amelyek a gyermekek és anyák fokozottabb bírói jogvédelmét mutatják be, amelyek az anyakönyvekről és a házasságkötési eljárásról szólnak, a holttanúvilvánítást szabályozzák, az alkoholistákkal szemben alkalmazható rendszabályokra vonatkoznak stb.

A családjogi kommentár fontosságát mutatja, hogy ilyen jellegű, gyakorlati szempontból ennyire közhasznú jogi munka még nem jelent meg. Volt ugyan előzménye, de annak kiadása óta másfél évtized telt el, s így a jogfejlődést, a mai jogi szabályozást illetően már nem adhat eligazítást. Állampolgáraink zöme, az úgynevezett „jogkereső közönség” szempontjából nem adnak gyakorlati eligazítást az egyébként kitűnő monográfiák és tanulmányok, minthogy azok elméleti jellegűek és részletkérdésekről szólnak. Az állampolgár egy-egy meghatározott kérdéssel áll szemben, arról kíván tájékoztatást s ezt csak ilyen műfajú kiadványból kaphatja meg. (Közgazdasági és Jogi, 1—2. köt. 212 Ft)

dr. Takács József

Modern fizikai kisenciklopédia

1971 végén jelentette meg a Gondolat Könyvkiadó ezt a kötetet, mely címével ellentétben nem enciklopédia, hanem a fizikáról átfogó képet nyújtó kézikönyv.

A fizika az alaptudományok közé tartozik, s ebből következik, hogy saját alapelvei vannak. A könyv a fizikát e viszonylag kisszámú alapelv következetes alkalmazásával tárgyalja, s így egységes fizikai szemlélet kialakításához nyújt segítséget. A felhasznált matematikai apparátus magas színvonalú, s ezért a középiskolai tananyag ismerete önmagában nem elegendő a kötet túlnyomó részének megértéséhez. Akad azonban egy-két olyan fejezet — például az egyéb szakterületeken is fontos lázerekkel foglalkozó —, amelyhez nem szükséges a magasabb előképzettség.

A kötet két részre tagolódik. Az elsőben található az az alapvető, általános elvek, amelyeknek felhasználásával az olvasó a modern fizikai világnéppé egységes egészéhez tudja viszonyítani ismereteit. Tárgyalja e tudományág alapvető fejezeteit, így a mechanikát, elektrodinamikát, kvantummechanikát és termodinamikát is. Megtalálhatjuk benne a fizika szinte minden lényeges összefüggését, tételét, természetesen mindezt bonyolult bizonyítások és levezetések nélkül. Különösen jó összefoglalót ad a 6. és 7. fejezet, amely a kvantumelmélettel és a termodinamikával foglalkozik.

A második rész a legfontosabb anyag-

szerkezeti problémákat s ezzel kapcsolatban a ma gyakran előforduló gyakorlati feladatokat ismerteti. Ennek következtében az alkalmazott fizikával foglalkozó szakemberek körében fokozott érdeklődésre tarthat számot. Ez a rész lényegében alkalmazott kvantumelmélet, de ezen felül még néhány, a mikrofizika alkalmazhatóságának szempontjából elengedhetetlen kérdést is tárgyal. Így például külön fejezet foglalkozik az ideális kvantumgázokkal és kvantumfolyadékokkal.

A könyv használatát jó és részletes tárgymutató segíti elő.

A kisenciklopédia szerkesztője és legfontosabb fejezeteinek írója Fényes Imre, aki az elméleti fizika professzora az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. A többi fejezet kilenc kiváló szakember munkája.

Hangsúlyozni kell, hogy a könyv, a borítólapján levő ismertetéssel ellentétben nem népszerűsítő, hanem *tudományos mű*. Azok számára hasznos segéd-eszköz, akik magasabb szinten foglalkoznak fizikával. Jól tudják használni munkájukban a középiskolai tanárok és a fizika szakos egyetemi hallgatók is. Beszerzésre ezért szakkönyvtárak, megyei és városi könyvtárak részére ajánlható. (Gondolat, 1971. 749 l. 130 Ft. ÚK 720 034)

Vértesy András

könyvtári szakirodalom

Kovács Zoltánné: Érdeklődés, szakirodalom, továbbtanulás

A Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont önálló kiadványként is kiadta kutatási jelentését, melynek részleteit korábban már a Pedagógiai Szemle 1971/5. számában olvashattuk. A vizsgálatnak, mely négy budapesti gimnázium (Veres Pálné, Radnóti, Jedlik, Dózsa) végzős tanulóinak körében folyt, alapkérdése: biztosítja-e a középiskola a szakmaválasztáshoz szükséges ismereteket? Pontosabban: *elvezeti-e a középiskola tanulóit a pályaválasztáshoz szükséges irodalom megszerzéséhez?*

Válaszként egy vizsgabizottság jegyzőkönyvét idézi: „A felvételizők pályaválasztása a legtöbb esetben nem megalapozott ... Kevesen akadnak olyanok,

akik a választott szakot alaposabban ismerik, ... rendszeresebben olvasnak szaklapot stb.”

Maga a kutatás is hasonló eredményre jut, bár természetesen sokkal árnyaltabb módon. A felmérés az érettségi előtt álló diákokat a választott szakmák szerint csoportosítja — ez az egyik eredeti, új vonás benne —, s részletesen ismerteti, hogy az orvosnak, vegyésznek, közgazdásznak vagy jogásznak készülők mennyire ismerik választott szakmájuk irodalmát. A csoportok egyéni sajtáságainak ismertetéséről — bármilyen érdekes lenne is — le kell mondanunk, s meg kell elégednünk a summázó megállapítás idézésével: „A középiskola még nem

vált az önálló ismeretszerzés műhelyévé, alapvetően a tankönyv anyagának el-sajátíttatására törekszik.”

Ha az iskola — mint intézmény — még nem vállal meghatározó szerepet a tanterven kívüli tájékozódásban, milyen tényezők hatására jutnak el a diákok ezekhez a könyvekhez? Kik segítik a fiatalokat a szakkönyvek kiválasztásában? A felmérés kimutatja, hogy a meghatározó különbséget végső soron a szülők hátszorgája jelenti: a külterületi iskolákban 1,9, a belvárosiakban 3,2 szakkönyvet olvasnak el évente. A kulturális környezet alkotta különbséget a legjobb szándékú egyéni nevelői segítség sem tudja kiegyensúlyozni, ha maga az oktatási módszer nem segít ebben.

Mindez nem kisebbiti, sőt növeli a nevelők személyes felelősségét. Hiszen éppen a munkáskerületek iskoláinak tanulóival vallották többségükben, hogy a könyvek kiválasztásánál elsősorban tanáraikra bízzák magukat.

És maga a könyvtár? Segít-e új igényeket támasztani, vagy legalább képes-e a meglévők kielégítésére?

A megkérdezett 236 tanuló közül 51 nem könyvtári tag, a többiek a következő könyvtárakat látogatják:

Tudományos és szakkönyvtárak	79
Főv. Szabó Ervin kerületi fiókok	69
Szakszervezeti könyvtárak	55
Iskolai könyvtárak	55

Az egymáshoz látszatra közel eső számok súlyos egyenlőtlenségeket takarnak.

A legnagyobb meglepetés: a tudományos és szakkönyvtárakat többen látogatják, mint a közművelődési könyvtárak bármelyik típusát vagy az iskoláit. A diákok megjegyzéseiből kiviláglik: nem igényességből, inkább kényszerűségből. A tanulók — a válaszokból úgy tűnik — az iskolai könyvtárban mozognak a legtermészetesebben. Az itt kapott segítségről többen elismerően szólnak. Ez a tapasztalat azonban a négy közül csak egyetlen iskolára, a Veres Pálné gimnáziumra szűkül. A többiben egyáltalán nem, vagy csak elenyésző százalékban tesznek említést az iskolai könyvtár használatáról, létéről.

Maradnának tehát a közművelődési könyvtárak. Ezekben a könyvtárosok magatartásáról a tanulók a legtöbb esetben kedvezően nyilatkoznak. „A könyvtárosok tájékoztattak, s segítséget is tudnak nyújtani” — ez az idézet lehetne a mottó; de a kérdezett mindjárt hozzáfűzi: „Ha nincs meg a keresett könyv, nem rajtuk múlik. Nem mindig találtam megfelelő könyvet.”

Ez a panasz általános. A könyvtár és elsősorban a szakirodalom szegényessé-

gét sok tanuló hangoztatja. Csepeli példákat idézek a beszámolómból: „A könyvtár, ahová járok, elég kicsi. Sokszor még a raktárban sincs meg a keresett könyv.” — „Sajnos mindkét könyvtár (ti. a tanácsi és a szakszervezeti) szépirodalmi jellegű. Sok könyvet hiába keresem.” — „A számomra érdekes szakirodalommal kapcsolatos könyvek nincsenek meg.” — „Nem elég gazdag a könyvtár.” stb.

Így hát, a tanulók a tudományos könyvtárakba kényszerülnek. Tanácstalanul mozognak a nem számukra szabott intézményekben, hiszen a könyvtárban való tájékozódásnak még az elemeire sem tanították meg őket. (A felmérés erről is árulkodik. A 236 pesti középiskolás közül egy sem volt, aki legalább egyetlen bibliográfiát meg tudott volna nevezni! Ez az adat elgondolkozásra kötelez: ideje volna józanul szembenézniük a tucatjával készülő ajánló bibliográfiák határfokának kérdéseivel.)

A nagykönyvtárak, küszködve olvasótermi helyhiányukkal és más problémáikkal, nem tudnak segítséget nyújtani a fiataloknak. A náluk szerzett tapasztalatokról a fiatalok így nyilatkoznak: „A könyvtárosok nem mindig segítőkészek, mondván, kevés a könyvtáros, sok az olvasó és egyébként is ott a katalógus.” — „Régebben tagja voltam a Műszaki Könyvtárnak, de ott jóformán csak tilalmak vannak. Annyira fejlett nem vagyok, hogy karton alapján tudjak könyvet választani.” — „Az Országos Széchényi Könyvtárba csak ideiglenes belépőt kaptam, és mivel még nem tudtam tájékozódni a könyvtárban, kérdezősködtem. Olyan rideg viselkedéssel találtam magam szemben, hogy elment a kedvem a látogatástól.” — „A Központi Szabó Ervin Könyvtárban nem szívesen fogadtak, nem rajtuk múlt, hogy beíratkoztam.”

Könyvtárosok írásaiiban gyakran találkoznak annak megállapításával, hogy oktatásügyünk nem nevel még a kívánt mértékben önálló ismeretszerzésre. Ezt a megállapítást most egy pedagógiai intézmény kutatása erősítette meg. Igaz képet rajzolt azonban a kérdés másik oldaláról is. A vizsgált négy iskola körzetébe eső könyvtárak nincsenek kellőképp felkészülve ezeknek az igényeknek a kielégítésére.

De a gondoknak ezzel még nem értünk a végére. Mint láttuk, az igényesebb tájékozódást kívánó fiatalok a tudományos könyvtárakat keresik fel. De nem egyforma mértékben! A belvárosi iskolák tanulóinak 50%-a jelezte e könyvtárak látogatását, míg a munkáskerületek iskoláiban tanulók 10%-a sem. Vagyis fővárosi könyvtárügyünk jelenlegi viszonyai az egyébként is előnyös helyzetben

levő fiatalokat juttatják újabb előnyök-höz, a munkáskerületek fiataljainak hátrányát konzerválják, sőt növelik. A tanulmány itt megáll; de mi tegyük hozzá: könyvtáraink akkor dolgoznak majd valóban hatékonyan a hátrányos helyzet ellen, a fiatalság érdekében, ha a *peremkerületekben gazdag, igényes közművelődési könyvtárak* épülnek és fogadják a fiatalokat.

Véleményünk szerint egyébként ez lenne a tudományos könyvtárak tehermentesítésének egyik útja is. (Szemben a tanulmányíró sejtetett véleményével, aki a

tudományos könyvtárakban kíván kedvezőbb helyzetet teremteni a középiskolásoknak.)

Örültünk, hogy mindezeket a kérdéseket nem könyvtári, hanem pedagógiai intézmény vetette fel, s nem az olvasás felől, hanem a pályaválasztást vizsgálva jutott el azokhoz a gondolatokhoz, melyek bennünket, könyvtárosokat mélyen érintenek. Örülnénk, ha ez a kutatás kezdete lenne a pedagógiai intézmények önálló ismeretszerzésre, olvasásra irányuló figyelmének, vizsgálódásainak.

Katsányi Sándor

Móra László: A Műegyetemi Könyvtár története 1848—1948.

A Műegyetemi Könyvtár első száz évének története érdekesen egészíti ki a magyar műszaki felsőoktatás történetéről rendelkezésre álló ismereteinket. A szerző nehéz helyzetben volt, amikor az előintézmények (az Institutum Geometricum és a József Ipartanoda) könyvtárait is számba kívánta venni: az adatok nagyon hiányosak s csupán a József Ipartanoda létesítésével kapcsolatban tűnnek fel egy valóban létező könyvtár kezdetleges formái. Úgy véljük, helyes a könyvtárnak az a hivatalosan is képviselt álláspontja, hogy alapításának időpontját 1848. május 9-ben jelöli meg, amikor Eötvös József miniszter a későbbi leltárkönyvekben is első tételként szereplő ajándékkötetet a könyvtárnak megküldte. Az alapításnak ettől a még mindig eszmei időpontjától további hosszú út vezetett a működésképes, nyilvános tudományos könyvtárig.

Az abszolutizmus évei nem kedveztek a magyar műszaki élet kibontakozásának, így az akkor egyetlen magyar műszaki könyvtár fejlődésének sem. Csupán 1867-ben nevezték ki az első főfoglalkozású könyvtárost, s a könyvtár csupán 1869-ben nyílt meg a hallgatóság előtt is. Igazgatói hosszú ideig egyúttal professzorok, elfoglalt tudósok voltak, s így nem tudták teljes erejüket a könyvtárnak szentelni. Igaz viszont, hogy a professzor-könyvtárigazgatók között oly nagy tudósok szerepeltek, mint Wartha Vince és Rados Gusztáv. Az ő nevékhöz fűződik a könyvtár korszerűsítése, a sok vitára okot adó, de mégis önálló, továbbfejleszhető épület megteremtése.

A harmincas évek közepétől a Műegyetem oktan szervezeti átalakítása a könyvtár életében is újabb nehézségeket okozott. Mint az egyetem, a könyvtár is

csupán a felszabadulást követő években győzte le az akadályokat, s „indult meg a szocialista nagykönyvtárrá válás útján”.

Ezt a változatos, nehézségekkel tarkított utat írja le könyvtárstatisztikai és személyzeti adatokkal bőségesen illusztrált kötetében Móra László. A történeti fejezetek után a könyvtár régi, 1948-ig terjedő állományfejlődését elemzi az egyes szakcsoportokra vonatkozó számadatok alapján, összevetve az 1874., 1893., 1909., 1926. és 1949. évi számsorokat. Ez alkalmat nyújt arra, hogy bírálja az adott korszakok beszerzési politikáját. (Kár, hogy nem hangsúlyozottabban említi az egyébként kitűnő igazgató, Rados Gusztáv közismert matematika-centrikus egyoldalúságát.)

A kötetnek — hasznos mondanivalója, kitűnő adatgazdagsága és vázlatrajzai mellett — egyetlen komoly hiányossága van: nem utal kellő hangsúllyal a könyvtár és a magyar műszaki felsőoktatás elvi irányvonalának viszonyára, egyéb műszaki könyvtárainkkal való korábbi kapcsolataira. Ez azonban nem a szerző hibájaként róható fel, hanem abból ered, hogy hiányoznak a vonatkozó előtanulmányok. (Egyetlen történeti adata szorul korrekcióra: Radó Aurél igazgató tévedett, amikor 1946-ban úgy tudta, hogy az ő könyvtára volt az első az 1945-ben újból megnyitott budapesti könyvtárak közül. Az Egyetemi Könyvtár — szemben a Műegyetemi Könyvtár októberi megnyitásával — már 1945 februárjában kitérte kapuit a közönség előtt.) (A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára 1971. 226 l. Műszaki tudománytörténeti kiadványok 22. sz.)

Tóth András

Frey Tamásné — Gerlei Ferenc: Közlekedési irodalomkutatás

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára úttörője volt egyetemi könyvtáraink között annak a törekvésnek, hogy az egyetemi hallgatókat idejében, még hallgató korukban meg kell ismertetni a könyvtár és az irodalom használatának legfontosabb tudnivalóival, illetve saját szűkebb szakmájuk legfontosabb tájékoztató-tájékoztatói forrásaival, valamint a tudományos munkához szükséges irodalmi anyaggyűjtés módszereivel és a tudományos publikációk írásának és szerkesztésének technikájával. Ezt a célt szolgálja a könyvtárnak *A szakirodalomkutatás segédkönyvei* c. sorozata. A sorozat kötetei között — már csak a vállalkozás úttörő jellegénél fogva is — érthető színvonalingadozások voltak, a most megjelent kötet viszoht az egyik legsikerültebbnek tekinthető munka, melynek — mivel könyvtáros és szakember együttműködéséből született — sikerült elkerülnie némely korábbi kötetek hibáit.

A kötet két nagy részből áll. Az első — Frey Tamásné munkája — a könyvtári és tájékoztatóstudományi ismeretanyagot foglalja össze. Bevezetőben az információ fogalmával és típusaival, valamint a mérnöki információ különféle forrásaival foglalkozik, majd leírja a szakirodalmi információt magában foglaló dokumentumok különféle típusait, a dokumentumok számának állandó növekedéséből adódó problémákat, a tájékoztatóstudomány kialakulását, fogalmát és feladatait. A következőkben ismerteti a tájékoztató apparátusát: a segédkönyvek különféle típusainak jellegzetességeit, illetve a feltárás eszközeit, a könyvtári katalógusokat, a bibliográfiákat és a referáló szolgáltatásokat. Ezután az anyaggyűjtés módszereire és technikájára vonatkozó útmutatások következnek, majd — mintegy az eddig tanultak alkalmazási példaként — szellemes, az összes forrásokon és dokumentumfajtákon végigvezető irodalomkutatási példa következik, a megfelelő forrásokból kifényképezett, kitűnő facsimile illusztrációkkal, amelyek egyben az illető forrást is bemutatják. Az első részt a szakterületen információkat szolgáltató intézmények (könyvtárak és egyéb szervezetek) ismertetése zárja.

A második rész 702 tételből álló szakosított bibliográfia (Gerlei Ferenc állította össze) a legfontosabb és hazánkban is hozzáférhető forrásértékű irodalomról. A szakrend az általános mérnöki ismeretekből indul ki, ezután a közlekedés általános kérdései, majd az idevonatkozó fő ágazatok (anyagmozgatás, csővezetékes szállítás, építőgépek, hajózás, közúti közlekedés, mezőgazdasági járművek és gépek, repülés, út- és vasútépítés, városi közlekedés, vasút, űrrepülés) következnek. Az egyes szakokon belül következetes, a dokumentumok fajtái (lexikonok, kézikönyvek, adattárak, szótárak, referáló folyóiratok, szakfolyóiratok) szerinti belső bontás van, melyen belül betűrendben következnek a címleírások, annotáció nélkül, a közelebbi tárgyat tárgyszóval jelezve. A több területre vonatkozó forrásokról utalás történik. A kötetet rövidítésjegyzék és tárgymutató zárja.

A mű — eredeti célkitűzésén, a közlekedési mérnökhallgatók szakirodalomba való bevezetésén kívül — nyilvánvalóan fontos és hasznos segédkönyve lesz mind a terület szakkönyvtárainak, mind a közlekedésben dolgozó, illetve kutató mérnököknek.

Kritikai megjegyzésem mindössze két-öt volna, azok is erősen feltételes jellegűek. Az egyik stílári természetű. A könyvtári és tájékoztatóstudományi rész kifogástalanul korrekt, kitűnő, rövid összefoglalás lenne akár középfokú könyvtároshallgatók számára is. De éppen ebben látom a problémát: nekünk könyvtárosoknak már természetessé vált a saját szakzsargonunk, de vajon könnyen érthető és olvasható-e ez a szöveg „laikusok” számára? Nem lehetne-e ugyanezeket az ismereteket sokkal-sokkal kevesebb szakkifejezéssel és „elmélettel” átadni? Bizonyos, hogy jobban szolgálnánk vele célunkat, a könyvtár és a szakirodalom használatába való bevezetést. Másik megjegyzésem a sorozat egészére vonatkozik. Talán nem látszik helyénvalónak egy még be sem fejezett sorozatnál a második kiadásról beszélni, de erre nyilván sor fog kerülni, hiszen az első kötetek már minden bizonnyal kifogytak. Szóval: a kötetek első része — a könyvtári és tájékoztatói bevezető — minden esetben gyakorlatilag azonos, legfeljebb a példaanyag igazodik az illető szakterülethez. Nem lenne-e célszerűbb a második kiadásnál megszerkeszteni *egy*, valamennyi szakterületen érvényes bevezetőt, és külön-külön csak az egyes szakterületek másodfokú bibliográfiáját kiadni? (Tankönyvkiadó, 1971. 289 l.)

Szilágyi Tibor

A magyar könyvtár- és tájékoztatásügyi irodalom angol nyelvű referáló lapja

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ hosszú idő óta gondozza a magyar könyvtár- és tájékoztatástudományi irodalom bibliográfiai feltárásának munkálatait mind a hazai, mind a külföldi érdeklődők számára (*Gyorstájékoztató a magyar könyvtártudományi irodalomról*, illetve ennek német és angol nyelvű kiadásai). Az új kiadvány (*Hungarian Library and Information Science Abstracts*) a külföldnek szóló tájékoztatás kiszélesítését szolgálja: bő referátumokban ismerteti a magyar szakirodalom javát, válogatva mind a monográfiák, mind az évkönyvekben és folyóiratokban megjelent tanulmányok közül. A válogatás minőségi szempontokat követ: a tervek szerint a folyóirat évi két számában összesen 100–120 referátumot fog közölni, a teljes magyar szakirodalmi termésnek

mintegy 10%-át. A teljes egészében angol nyelvű kiadvány anyagát szakrendbe rendezi, s a továbbiakra éves és többéves kumulált indexet is ígér. A referátumok a szokásosnál bővebbek: 2–3 gépelt oldalnyi terjedelmük — legalábbis a cikkek esetében — lényegében az eredeti közlemény helyettesítésére törekszik. Az első szám anyagából kiemelhetők a 3. országos könyvtárügyi konferencia tézisei, a Könyvtártudományi tanulmányok 1969. évi (1970-ben megjelent) kötetének tanulmányai, valamint jónéhány értékes monográfia. A kiadvány világszerte elő fogja mozdítani a magyar szakirodalom jobb megismerését, hiszen a külföldi könyvtárakon kívül el fog jutni a legismertebb referáló lapok szerkesztőihez is.

(Sz. T.)

20 ÉV UTÁN ISMÉT VAN LAPJA A MAGYAR KÓRUSMOZGALOMNAK!

Megjelent a

kóta

A KÓRUSOK ORSZÁGOS TANÁCSA LAPJA!

Megjelenik évente ötször. Utcai árusításban nem kapható!

Előfizethető: a KÓTA titkárságán, Bp. V., Vörösmarty tér 1. és bármely postahivatalnál, kézbesítőnél, a Posta Hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI., Bp. V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215–1961.62 pénzforgalmi jelzőszámra.

Előfizetési díj egy évre: 30,- Ft.

KÖNYVTÁRI HÍRADÓK

Az OSZK HÍRADÓ, az Országos Széchényi Könyvtár tájékoztatója idei 1—2. számában megemlékezik Jankovich Miklósról, akit a könyvtár második megalapítójának tekint: a 200 éve született köznemesi származású könyv- és műgyűjtő tulajdonából ugyanis 1832-ben több mint 200 kódex, 500 ősnymtatvány, többszáz régi magyar nyomtatvány került a nemzet birtokába: egyebek között a Budai Krónika egyik példánya, 9 magyar nyelvemlék-kódex és az első két Corvin-kódex. A híradó rendkívül érdekes egyéb beszámolóit közül is kiemelkedik az Anonymus-rejtélyt kutató munkálatokról szóló híradás: ebből kiderül, hogyan vizsgálják ismét a legkorszerűbb átvilágítási-fényképezési eljárásokkal a Gesta Hungarorum üresnek látszó 1^a lapját.

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS 1972. évi első számában dr. Láng Imre a nyugateurópai társadalomtudományi kutatások szakirodalmi információellátásának legfontosabb problémáit foglalja össze háromhónapos UNESCO-tanulmányútján szerzett tapasztalatai alapján; Székely Sándor a liverpooli IFLA-konferenciáról számol be. Sárváryné Meszleny Mária pedig azt írja le, hogyan valósította meg egy vállalati szakkönyvtár a fordítások és prospektusok koordinált indexelését és alakította ki fénylukkártyás keresőrendszerét. — A második számban dr. Száva-Kovács Endre az osztályozási rendszerek és tevékenység válságjelenségeit vizsgálja: szerinte ezekben a tudományos tájékoztatási rendszer általános válsága tükröződik. Tőkés László a londoni nemzetközi reprográfiai kongresszus és kiállítás ismertetése kapcsán bemutatja a látott legfontosabb másoló és sokszorosító készülékeket. — A harmadik számban Molnár Imre egy újszerű tezaszuszterkezet kialakításáról számol be. Ferenczy Tamásnénak a Kohó- és Gépipari Minisztériumhoz tartozó vállalatok kiadványait számbavevő írásából kiderül, hogy a KGM vállalatok 32%-a ad ki rendszeresen valamilyen periodikus kiadványt. — A negyedik számban A. Merta, a prágai Tudományos, Műszaki és Gazdasági Tájékoztatási Központ munkatársa a csehszlovák állami tájékoztatáspolitikai elképzeléseket ismerteti, a lap két beszámolójában pedig Benedek Jenő mutatja be a Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ elmúlt évi könyvtári tevékenységét, illetve Héberger Károly a Műegyetemi Könyvtár tavalyi munkáját

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓ, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „közlönye” idei januári-februári összevont számában megemlékezik a Dózsa évfordulóról, a vele kapcsolatban kiadott bibliográfiáról, beszámol a „Kell a jó könyv” olvasómozgalom tapasztalatairól, valamint a fővárosi kerületi könyvtári munka hét-köznapjainak különböző problémáiról, továbbá közöl néhány rövid tanulmányúti beszámolót, s áttekinti a könyvtár új kiadványait is.

A SOMOGYAI KÖNYVTÁRI HÍRADÓ 1972. 1. (februári) számának „Műhely” rovatában az egyik fiókkönyvtáros írásában érdekes adatok találhatóak a beiratkozott, de egy adott időpontban kölcsönzési szünetet tartó olvasók arányáról: az újszegedi városi fiókkönyvtár 770 beiratkozott olvasója közül 1970 december 20-án 208-nál (27%) nem volt kinn könyv. Viszont ezeknek az olvasóknak fele az év folyamán ötnél több alkalommal kereste fel a könyvtárt, s legkevesebb 15 kötetet kölcsönzött. Nem rendszeres olvasónak 108 fő, a beiratkozottak 14,1%-a tekinthető. Nagy részük egy-egy szakkönyv vagy meghatározott, másutt meg nem kapott könyv kedvéért iratkozott be a fiókkönyvtárba. — Az „Örökség” rovat gazdag tartalmából időszerűsége következtében kiemelkedik Rerrich Bélának 1928-ban „Művészeti városok és a szegedi fogadalmi templom körül építendő tér kérdése” címmel elhangzott előadása, melynek szövegét a könyvtárban levő gépelte kézirat alapján tette közzé a híradó, emlékezésül a szegedi Dóm tér tervezőjének 40. halálozási évfordulójára.

A KOENYVTAARI JEGYZESEK címmel kiadott Békés megyei híradó idej második száma sok rövid beszámolóval tartalmaz a legkülönbözőbb tárgykörökből (pl. hálózati tevékenység, olvasószolgálati munka, felmérések, új könyvtárak bemutatása, a „Kultúránk mérföldkövei” c. anket sorozat tapasztalatai). Összesen 15 gyakorló könyvtáros írása található e számban, mely az elmúlt évi statisztikai adatokat is közli, mégpedig összehasonlításra igen alkalmas és versenyre ösztönző formában: a különböző mutatók értékelését azzal könnyíti meg, hogy minden adatsorokban könyvtártípusonként adja meg a sorrendet, ezzel lehetővé teszi a kiugró teljesítmények és a lemaradások gyors áttekintését. Nagyon hasznosak a töltőanyagként alkalmazott effajta hírek és közlések is: „A Nagykanizsai Községi Tanács a folyamatban

levő közművesítés miatt felére csökkentette a könyvtár egész évi könyvbeszerzési keretét"; vagy: „Az elmúlt évben a mezőkovácsházi járás 8 községéből volt könyvtári tapasztalatcserén a tanács elnöke és a községi könyvtáros a megye más könyvtáraiban”.

A CSONGRÁD MEGYEI KÖNYVTÁROS 1972. márciusi jelzésű száma közli a megye tanácsi és szakszervezeti könyvtárainak elmúlt évi statisztikai mérlegét. Ebből kiderül, hogy a tanácsi könyvtárakban az olvasótábor 1,8%-kal, 1084 olvasóval csökkent az 1970-es évhez viszonyítva. A városokban — Csongrád kivételével — mindenütt nőtt az olvasótábor. Csongrád érthetetlen 431 főnyi visszaesését az év utolsó negyedében működésbe lépett új makói könyvtáráépület vonzása teljesen pótolta, és Hódmezővásárhely, valamint Szentés kedvező mérlegével együtt 335 főnyi növekedés jelentkezik a vidéki városi olvasók számában; viszont a járások eredményeinek hanyatlása (pl. a szegedi járásban 977 fővel csökkent az olvasótábor) alaposan elrontotta a megye olvasómozgalmi egyenlegét. A szakszervezeti adatok, sajnos, nem nyújtanak módot az előző évi eredményekkel való összehasonlításra. (Ehhez a megye dolgozóinak 18,2%-a veszi igénybe.) — A csongrádi híradó értékes bibliográfiát is publikál: Szigeti János „József Attila és Hódmezővásárhely” c. összeállítását.

A FEJÉR MEGYEI KÖNYVTÁROS 1972/1-es száma a nemzetközi könyvén jegyében megyei írókat, költőket szólaltat meg az olvasás, a könyv jelenével, múltjával, a társadalomban játszott szerepével kapcsolatban; tartalmaz szakcikkeit pedig alapos elemzésekben foglalkoznak olyan fontos kérdésekkel, mint például Dunaújváros könyvtári ellátottsága, a középiskolák könyvtári helyzete, a gyermekek és az ifjúság olvasószolgálati kérdései. A híradó közzéteszi a megye tanácsi és szakszervezeti könyvtárainak *összesített* olvasómozgalmi statisztikáját is. Az eredményeket itt is a községi könyvtárak nagyarányú visszaesése rontja le: tavaly a községekben 3744 olvasóval kevesebb iratkozott be, mint 1970-ben, s ezt a városi olvasótáborzás igen jó teljesítményei sem egyenlítették ki, hisz a mérleg 1337 olvasó hiányát mutatja az előző évhez képest. Ugyanakkor a szakszervezeti hálózat olvasótáborzás tovább nőtt: 1700 olvasóval több használja ezt az igen dinamikus fejlődő hálózatot, mint 1970-ben.

A KOMÁROM MEGYEI KÖNYVTÁROS 13-as jelzésű száma mérlegre teszi

az 1971. évi tanácsi és szakszervezeti könyvtári teljesítményeket. Az adatokból kiderül, hogy a tanácsi könyvtárakban 481 fővel csökkent, a szakszervezeti könyvtárakban viszont 1362-vel nőtt az olvasótábor. A csökkenési okok között túl nagy szerepet játszanak az átalakítások — például az ácseszéri könyvtár egész évben zárva volt —, ez a körülmény ismételten figyelmeztet bizonyos áthidaló megoldások alkalmazására, amikkel a kölcsönzés a tatarozások idején legalább részlegesen fenntartható. Az olvasók lemorzsolódásának igen fontos kérdéskörét két írás is tárgyalja: az egyik tatabányai, a másik oroszlanói tapasztalatok alapján foglalkozik az olvasók kb. évi 20%-ának kimaradásával, kutatja a lemorzsolódás okait. — Az ötvenes évek közepén a Szombathelyi Megyei Könyvtár adott ki külön híradót gyermekolvasói számára; ezt a hagyományt felelevenítve jelentette meg most a Tatabányai Megyei Könyvtár is gyermekkönyvtárának híradóját: „A mi újságunk” c. tíz oldalas kiadvány riportot, könyvismertetéseket, híreket, rejtvényt és sakkfeladványt tartalmazó, gyermekrajzokkal ügyesen illusztrált próbaszámának kíváncsian várjuk a folytatását.

A KÖNYVTÁRI TÁJÉKOZTATÓ-nak, a Salgótarjáni Megyei Könyvtár híradójának 1971. évi (!) 4. számát csaknem teljesen az 1971-es tanácsi könyvtári statisztika táblázatai töltik meg. A részletes járási bontásban közzétett adatokból kiderül, hogy az olvasók száma 1970-hez viszonyítva nem változott (17,7%). A rövid szöveges értékelés felhívja a figyelmet a könyvtárak zárvatartása miatti kiesésekre: több könyvtár átadás, állományellenőrzés, építkezés vagy csupán bizonyos emberek kényelme, esetleg szeszélye miatt vesztett olvasókat.

A TAPOLCAI KÖNYVTÁROS HÍRADÓ, a tapolcai járás könyvtárának tájékoztatója büszkén viseli a „XII. évfolyam 1. szám” jelzést friss példányának címlapján. A járási híradóknak ez az „utolsó mohikánja” rendszeres megjelenésével és tartalmasságával élő bizonyítéka annak, hogy a jó területi eredményekben a módszertani-szakmai irányításnak ez az eszköze méltán játszott fontos szerepet az elmúlt évtizedben, s a kisköztes megyékben ma is nehezen nélkülözhető. A tapolcai híradó jelentőségét növeli, hogy az ország egyetlen „körzetesített” járásában segíti a munkát, mostani számának gerincét is körzeti könyvtári írárok teszik. Egyetlen adat az elmúlt év statisztikájából: a járás 25,5%-a volt könyvtári olvasó.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

JELENTÉS-t adott ki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a kerületi könyvtárak 1971. évi munkájáról. Összehasonlító adataiból — 1970-hez viszonyítva — kiderül, hogy az év számottevő eredménye a 10—18 éves korosztállyal való foglalkozásban mutatkozik. Noha az általános iskolai tanulók létszáma a fővárosban 10 814 fővel csökkent, a korosztály olvasólétszáma mégis 1570 fővel emelkedett. Növekedett a középiskolások, valamint a szakmunkástanulók létszáma és az olvasókhoz viszonyított aránya is. Ezek az eredmények is mutatják, hogy mind a gyermekkönyvtárosok, mind a fiatalokkal foglalkozó kerületi könyvtárosok igen jól dolgoztak, és többhelyütt sikerült együttműködniük az iskolai könyvtárosokkal és a pedagógusokkal is. Szembetűnő viszont, hogy a 20—24 éves korosztály olvasói 3000 fővel fogyatkoztak. Demográfiai okokkal ez a jelenség nem magyarázható, mivel a születési hullámvölgy ezt a korosztályt még nem érinti.

A felnőttek könyvtáraitapasztható stagnálás jórészt a körülményeken múltott: két könyvtárt életveszély miatt be kellett zárni, és két felnőtt- s egy gyermekkönyvtár másfél évi tatarozás után nyitotta meg újra kapuit. A szolgál-

atások bővülésére egyedül a csillaghegyi könyvtárban kerülhetett sor. A hálózat a meghatározott normáktól még távolabb került, mint-hogy a változatlan körülmények ellenére nőtt a beiratkozott olvasók száma (2671 fővel) és a kölcsönzött kötetek forgalma is. A könyvállomány gyarapodása (8711 kötet) ezzel nem tartott lépést, így az egy olvasóra jutó kötettség csökkent (1970-ben 10,2 kötet, 1971-ben 9,7 kötet). Előadásokra, csoportos foglalkozásokra, kiállításokra viszont mind a felnőtt, mind a gyermekrészelekben többször került sor, mint az előző évben.

AZ 1971—72-ES ÚTTÖRŐEV akcióhoz kapcsolódik az FSZEK két új röplap-bibliográfiája. A „Havitész vagy, jer velem” című a kuruckorról ajánl ismeretterjesztő és szépirodalmat, érthetetlen módon mellőz azonban minden egykorú írást (pl. Rákóczi emlékirataiból és Mikes leveleiből is kellett volna legalább szemelvényeket ajánlani, hiszen a bibliográfia ezeknél „nehezebb” történelmi műveket is felsorol!). Már gyermekkorában hozzá kell szoktatni az olvasót ahhoz, hogy ha egy kort ismerni akar, nem mulaszthatja el a kor embe-reinek meghallgatását!

Az „Olimpiai láng” c. röplapbibliográfia a régi és modern olimpiai versenyek történetébe kínál betekintést, a két legutóbbi, a tokiói és a mexikói olimpia külön válogatásban kap hangot.

KARL LIEBKNECHT ÉS ROSA LUXEMBURG bibliográfiát adott ki Lakos Katalin összeállításában az FSZEK, sajnos egy év késéssel, hiszen a munkásmozgalom két németországi

vértanújának százéves születési évfordulója (egyazon évben születtek) 1971-ben volt. A bibliográfia rövid életrajzi eseménynaptárral kezdődik, majd Liebknecht és Luxemburg művei, illetve a róluk írt munkák következnek, végül az FSZEK központjában elérhető idegen nyelvű irodalommal és a névmutatóval zárul a felsorolás.

AUTÓSOKNAK állított össze annotált bibliográfiát a Tatabányai Megyei Könyvtár. Az egyszerű, mégis gondos kivitelű, szemléltető ábrákkal ellátott, jól olvasható, sokszorosított kiadvány — Lajos László munkája — sokrétű: felöleli a közlekedési ismereteket, a géptani és technikai tudnivalókat, az egyes autótípusok gondozásával kapcsolatos jellegzetességeket, a hiba megelőzésének és a karbantartásnak titkait, az egyszerűbb javításokat, a barkácsolással elvégezhető kisjavításokat, felsorolja a vezetői vizsgához ajánlatos szakmunkákat és a fontosabb folyóirateikket; végül a tágabb ismeretterjesztést is szolgálja: Panoráma-útikönyveket is ajánl, hogy az autó ne cél, hanem eszköz legyen a haza és a külvilág értelmes megismerésében.

Ex libris

Andruskó Károly

EX LIBRIS

Galambos Ferenc

Andruskó Károly ex librisei

Az új Kevermesi Községi Könyvtár olvasóterme és gyermekrészlege. Cikkünket lásd a 329. oldalon (MTI Fotó — Kunkovács László felvételei)

100 FALU KÖNYVTÁR

EX LIBRIS

KEVERMES
KÖZSÉG
KÖNYVTÁRA

Ára: 6,— forint